

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ У КИЇВІ

1918.

Ч. ДВАНДЦАТЕ-ТРИНАДЦАТЕ

Ц. 3 КАРБ.

СЕРПЕНЬ-ВЕРЕСЕНЬ

5-10

Приймається передплата на 1918 р. на щоденну газету

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна
виходить щодня, окрім понеділків і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—24 руб. на 2 міс.—18 руб. на 1 міс.—8 руб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор А. Ніковський.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Передплата: З огляду на важкі видавничі обставини передплата не установа твёрдо: треба
поки-що присилати 10 карб.

Товариші робітники, селяне, козаки!

Передплачуйте й читайте

„РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ“

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬ-
ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ.

Передплата на один місяць 8 карбованців.

Старих передплатників просимо вказувати №№ своїх попередніх адрес.
Адреса редакції і контори: Київ Михайловський пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

„ВІДРОДЖЕННЯ“

Щоденна Безпартійна Демократична Газета

(з ілюстрованим додатком).

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на місяць 8 карб, на 3 місяці 24 карб.

Передплата приймається тільки з першого числа кожного місяця.

Умови друкування оповісток: на 1 сторінці 2 карб. 50 к., на 4 сторінці 1 карб. 20 коп. за один рядок і шпальту за кожний раз. Особам, що шукають працю—1 карб. 50 коп. за 3 рядки за один раз.

Адреса редакції і контори: Київ, Театральна площ. № 48-а, телефон 57-16.

Зміст 12-13 ч. „Книгаря“. † Пам'яті І. М. Стешенка (некролог). С. Єфремов.—Од літературщини до літератури. (На згадку про Гр. Квітку-Основ'яненка). К. Широцький.—Кольорові попері С. П'аночіні.—Живий ґруп. Критика і бібліографія. Одділи: I. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економіка.—IV. Красне письменство.—V. Педагогіка і школа.—VI. Видання для дітей.—VII. Справочники.—VIII. Інформаційні видання.—IX. Сільське господарство.—X. Поезія.—XI. Музика.—XII. Театр і пьєси.—XIII. Релігія та церква. **Видавнича хроніка.**—Літературне життя (звістки та чутки). Листування редакції. Нові книжки. (810—883). Оповістки.

Жнигарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.

Рік видання другий.

Серпень-Вересень, 1918 р.

Число 12-13.

Виходить що-місяця.

† Пам'яті І. М. Стешенка.

У неділю, 4-го серпня Київ ховав І. М. Стешенка — першого Українського міністра народньої освіти. Учені дадуть критичну оцінку його наукової діяльності, — в цій же невеличкій замітці я хочу тільки пригадати шлях його життя... він видався коротким.

Приїхав Стешенко у Київ 1892 року. Перший раз мені довелося побачити його в господі М. В. Лисенка: — тоді збирався там всі молоді літературні сили. Хтось привів молодесенького студентика з Полтави, — то був І. М. Стешенко, який і прочитав на засіданні свій прекрасний переклад поеми Франсуа Коппе. Цей переклад звернув на себе увагу всіх присутніх, — нова літературна сила на нашому обрії, такому тоді ще убогому.

І. М. Стешенко одразу увійшов в українське життя м. Києва: літературні українські праці, питання українського життя, — от чим жив тоді І. М.

В той час, ще зовсім молодим студентом, років 19—20, він переклав уже „Метаморфози“ Овідія з латинської мови, силу віршів Франсуа Коппе, Беранже та інших французьких авторів. Майже вся діяльність українських літераторів переносилася на той час до Галичини: в Російській Україні годі було й дбати і гадати про український жур-

нал. І от, І. М. стає невтомним співробітником „Зорі“ та „Правди“. Друкує і свої поезії, „Сонети“ й „Росинки“, і белетристичні твори, і драми, (драму „Мазепа“ нагороджено премією), і публіцистичні твори.

За часи університетської науки, І. М. своїми великими здатностями, звернув на себе увагу професорів.

За свою розправу про Гоголя він одержав медаль, скінчив з видатним успіхом у 1896 р. університет і почав готуватися до професорської діяльності. Своєю спеціальністю він обрав словянознавство, тісніше — українознавство. Несподіваний тряс, а потім арешт, пробування у в'язниці та висилка з Києва з заборонаю в'їзду в університетські та губерські міста, відсунули надовго, — тоді здавалось навіки, — думку про професуру. Проте І. М. не втратив енергії і не залишив літературної і наукової праці, але більше уваги присвячував він публіцистичній та науковій діяльності.

Першою його науковою працею була монографія про Котляревського, спершу друкована в „Київській Старині“, потім (р. 1898) видана окремою книжкою. За цю монографію Російська Академія Наук присудила І. М. звання ла-

уреата академії. Крім цієї монографії І. М. дав ще багато праць до цього питання: критичну біографію Котляревського, критичне видання його творів і т. п. Свої наукові праці містив І. М. у Львівських „записках Наук. Товар. імені Шевченка“, в „Київській Старині“, в „Україні“, а потім в Записках Наукового Товар. ім. Шевченка у Києві, в Л.-Н.-В., в російських часописах, в українській та російській пресі. З його творів, виданих окремо, зазначимо: „Історія Української Драми“, „Українські шестидесятники“, розвідки про Шевченка, Марка Вовчка, Гоголя, Олексу Стороженка, Коцюбинського, Лесю Українку, Галицьких літераторів — Франка, Кобилянську, Стефаніка. Збирав і збирав силу матеріялу для українського словника.

Працював І. М. до останнього дня свого життя і на ниві публіцистики і поезії. Це його перу належить той гімн, що заспівала з першим подихом революції молода Україна —

Гей, не дивуйте, добрі люде,
Що на Вкраїні повстало,—
Вільно зітхнули змучені груди,
Сонечко правди засяло.

„Вільно зітхнули змучені груди“ з повним правом міг сказати це про себе І. М. Вони зітхнули вільно... та не на довго.

Тягар російського життя болюче дав в груди І. М., бо І. М. не обмежував свого життя своїм кабінетом,—літературною та науковою діяльністю; він віддавався душою громадським та політичним інтересам.

Разом з Лесею Українкою він перший озвався на поклик покійного М. В. Ковалевського і з'організував перший український соціал-демократичний гурт. Ця праця, як звичайно, переривалася арештами, трусами, засланнями, але те не спиняло І. М. Ім'я його при кожній нагоді потішувалося „Кієвляниномъ“, „Кієвомъ“, та іншими чорносотенними й подібними їм органами, і ці „*saveant consules*“ давали добрі наслідки. У 1897 році його було запроваджено до в'язниці, вислано з Києва, позбавлено права педагогічної діяльності; в 1905 році новий трус, новий арешт, нове позбавлення права служби; з початком війни — трус, арешт і погроза далеким

засланням, якого з великими заходами ледве поталанило І. М. уникнути.

Цькування ворогів переслідувало І. М. до останнього кроку, але в громадським житті в тягар ще важчий... непевна ласка товаришів...

І. М. все життя жив громадським і політичним життям,—він був соціалістом. Цей потяг до соціалізму походив з щирої гуманності. З політики він не робив собі кар'єра, ні популярності, не замикався з своєю політикою в тісненьке коло приятелів, — у власному житті „політиком“ він не був, — любив людей; політичну працю визнавав, як шлях до блага людськості; обстоював і провадив тільки культурну боротьбу; „школа“ була йому тим хрестом, на яким стояло „сим побідиши“. З 1896 р. І. М. зайнявся педагогікою і був він „пастирем добрим“. Хто знав І. М. яко педагога, яко лектора, знає, як любили його учні й слухачі; зносин з своїми учнями І. М. не переривав до останніх днів, він був дійсно їх другом і порадиником і по-за порогом школи. Яко талановитий лектор і промовець, І. М. відомий не тільки в Києві, а і в Катеринославі, Одесі, Полтаві, Єлисаветі і по інших містах України. Крім Ком. школи та гімназії, викладав він лекції на вищих жіночих курсах, в музично-драматичній школі, на учительських, на інструкторських курсах, то що. Жодне урочисте громадське свято не упорядковувалось без участі І. М. Кілька разів виступав І. М. з курсами лекцій по українській літературі і т. п.

В 1917 році коли з'організувалося українське громадянство і почало добувати прав на самостійне життя, — І. М. обрали генеральним секретарем по справах Освіти. Він одразу прийняв цю посаду, без вагання, без фарисейського одмовляння, без покликання на свою нездатність, негідготованість... без всіх цих „смирено-мудрих“ заходів, що лишают другим орання цілини, а собі — лише критику, та докори. Знав він, що важить такий портфель і підняв його на плечі, віддався праці всією силою свого великого і щирого патріотизму.

Всім відомо, скільки образ прийняв І. М. від ворогів України і „чорносотенців“ і „соціалістів з К. Мислі“ і — сором згадати — від декого з „свідомих“

українців за свою щирю діяльність. Ім'я його не сходило з уст добродішних російських учителів. Коли прийшли „большевики“, вони кинулись розшукувати І. М., щоб повести його під розстріл. Зімою, в страшну завірюху подався І. М. пішки з Києва... і врятувався на той раз від большевицьких куль...

Здавалось, доля усміхнулась І. М. Заборонена йому минулим урядом професорська діяльність нарешті стала можливою, і він мав на думці віддатись цілком професурі. Дужий, молодий, талановитий учений, запальний оратор — він став би окрасою українського університету, проводарем молоді..., але лихий долі України стало те на перешкоді.

Похорон І. М. ставсь чимось надзвичайним; тільки він виявив українському громадянству, наскільки це була потрібна Україні людина, наскільки він відповідав своєму призначенню, як любили його, не „славнозвісні“, а учні, селяне, учителі, товариші.

Теплим дощем лилися промови над уквітчаною могилою І. М. Славили його, яко першого міністра, яко ученого, лі-

тератора, соціаліста, громадянина. В сильній та чулій промові виголошеній польською мовою визнано було великі заслуги І. М. перед польським народом за права національної школи, які він оборонював за часи своєї служби; селяне дякували за селянські гімназії, а гімназисти плакали, проводячи вдалеку дорогу свого учителя і друга, плакали і українці, і євреї-комерсанти, і селянський хлопчик настух.

Упав камінь в воду, сколихнулась вода, побігли по ній широкі кола, допливли до сонного берегу, плиснулися тихо раз, два... і затихла вода, замкнулась над камінем на віки... так і життя.

Але життя І. М. не зникне на-віки під хвилями забуття. Його енергія, його діяльність, його любов оживуть і житимуть в житті вільної України.

Над могилою його щодня сходяться учні, прикрашають її квітками і тяжко тужать за своїм заступником-другом.

Міністр, над могилою якого плачуть дорослі, юнаки і діти, був дійсно народним міністром і сином України.

Дд літературщикі до літератури.

На згадку про Гр. Квітку-Основ'яненка.

Стаття Сергія Єфремова.

Гр. Квітка.

Доводиться знов до старовини вертатись, згадуючи одного давнього письменника з приводу його літературного ювілея. Ювілей, коли хочете, навіть подвійний: допіру минуло 140 років, як народився, і рівно 75 років, як помер Григорій Квітка. Роки, як бачимо, не малі, але вводі хороше себе відчуваєш, коли можеш од сучасного блаженства хоч на мить захватись за муром довгого ряду літ. Єсть там щось лагідне, заспокійливе, тихомірне—як на тихому кладовищі: царство смерті ніби, людського гомону й галосу не чути, а роскішні дерева, буйна рослинність та щебетання пташок нестишимо всіма голосами власне про життя, а не про смерть промовляють. З минулого тільки підвалина до майбутнього, а сучасне — міст між ними. І коли підвалина добра, то й стане на ній теж

міцна будівля хоча б місточок між їми й був нівроку собі поганенький. З Квітки й маємо одну з таких міцних підвалин.

Квітка... сучасні літературні круги трохи кривляться, це ім'я почувши: старо вина! Проте невважливі читач звичайний вимагає все нових та нових виданнів цієї старовини, як і інших піонерів нашого письменства і відродження. Хто має з них рацію? Гадасмо—об'є. Писати так тепер, як писав колись Квітка, звісно, не можна і не треба. Але можна і треба читати і перечитувати ту давню старовину, що ховається од нас за мурами довгого ряду літ. Можна і треба не тільки через те, що це наша мнущина, з якої через міст сучасності майбутність виростає, а й через те, що в тій мнущині криються скарби об'єктивної, невмірущої вартости, які варто оновляти й пускати в діло, в щоденний оборот за для них самих.

От і Квітка. Малоосвічений, але з добрими культурними традиціями, з основами „сковородинства“, що стало було немов позначкою культурної того часу людини на Слобожанщині — Квітка почав писати, як знаємо, по російському. Про ці свої писання він й сам згодом, під старість, згадує не дуже прихильно. „Сь такими познаннями, — признається він у листі до Плетнева, згадавши про вбогу свою науку, писатели „не бывають“. Молодость, страсти, обстоятельства, служба заставляли писать; но какъ?—Я въ это не входилъ. Еже писахъ—писахъ!“ Був з Квітки звичайний тоді провінціяльний російський письменник, *Фалалей Повинухин* — і псевдоніма собі добрав відповідного до тодішньої російської моди, — письменник, яких десятками постачала розбуркана провінція, але на яких згорда поглядала письменська столиця — всі оті „Телеграфи“ і „Телескопи“, „Бібліотеки для Чтенія“ та „Сьверныя Пчелы“. І згинув би отак собі Фалалей Повинухин згодом і ніхто б про його не згадав, хіба що майбутній історик, переглядаючи пильно поживклі листки старих альманахів, кинув би кілька поблажливих слів на його літературну могилу. І, щоб вийти з болота провінціяльного любительства на свіже плесо справжнього письменства — треба було переродитись. Треба було стати на широко-народній — на Україні на українській — ґрунт. Треба було зволокити з себе „ветхого чоловіка“ — отого Фалалея Повинухина і на-ново вродитися — вже на Грицька Основ'яненка. І тільки по такій операції, переродившись на Основ'яненка,

давній Повинухин міг придбати, і придбав справді і певне обличчя, і ходу добру, і блиснув таким хистом, якого мури довгого ряду літ од нас заступити не можуть, і нарешті перший у світовому письменстві взяв щиро народницьку й народну ноту, дістав до рук свою власну склянку, з якої пив з достоїнством і яку нам, нащадкам, лишив не порожню. А вся причина в тому, що Фалалей Повинухин на Грицька Основ'яненка переродився.

Як воно сталося — про це сам Квітка з щирою незграбністю оповідає в листах до того ж таки Плетнева. „По случаю, — пише він тією російською мовою, що вже й тоді була анахронизмом, — былъ у меня споръ съ писателемъ на малороссійскомъ нарѣчїи. Я его просилъ написать, что либо серьезное, трогательное. Онъ мнѣ доказывалъ, что языкъ неудобенъ и вовсе неспособенъ. Знавъ его удобство, я написалъ „Марусю“ и доказалъ, что отъ малороссійскаго языка можно растрогаться. Здѣшніе предлагали мнѣ напечатать и я, предохраняя себя отъ насмѣшекъ русскихъ журналистовъ, написалъ „Салдацький натрет“. Так народився Основ'яненко. Що це випадок був? Ні, не випадок. Народився він через те, що сам болюче відчував, як йому тісно в чужому вбранні того Фалалея Повинухина, як убрання це в однім місці муляє, в иншій само тріщить по цілому, а все загалом не відповідає насамперед правді життя й його непохитним вимогам. „Мнѣ было досадно, — писав Квітка в иншому листі до Плетнева ж таки — что все летаютъ подъ небесами, изобрѣтають отрасли, характеры; почему бы не обратиться направо, нацѣво и не писать того, что попадаетъ на глаза“? Літав під небесами, „изобрѣталъ отрасли, характеры“, тобто вигадуючи щось небувале й Фалалей Повинухин, як і інші провінціяльні та столичні Повинухини. Основ'яненкові ж, який жив під чужим убранням цього Повинухина, було це прикро, було органічно не до души й не до думки. То була не література, а літературщина — бліда, анемічна, позбавлена соків і красок життя, чужа йому і безконечно од його далека. Позбавлена свого літературного життя, Україна жила тоді відгуками столичних змаганнів, переймаючи їх тільки формально, поки її письменники „літали під небесами“, строючи небувалі „отрасли, характеры“. Та оглядаючись навкруги, талановиті люди бачили, що вся ота літературщина тут бі до чого, що всі оті вигадки, од мови почавши й на високих „ха-

раактерах“ скінчивши, доброго слова не варті, коли рівняти їх до живого життя — „того, що попадається на глаза“. Воно вабило до себе очі своєю іскрявою різноманітністю. Перед його живою мовою, перед могучою піснею яка бліда була ота позичена літературщина!... І наш Фалалей Повинухин не видержав. Анемичний Повинухин помірає, а натомісьць повстає міцна постать Основ'яненка.

Переродившись на Основ'яненка, себто виступаючи з українськими оповіданнями народньою мовою, Квітка починає — „Салдацьким патретом“, ніби „латинською побрехенькою, по нашому розказаною“, але по суті таким реальним і навіть реалістичним малюнком, з самого життя вихопленим, до якого не додуматись не тільки повітовим Повинухином, а й столичним корифеєм од письменства. І характерно, що Квітка знає, що робить. Почитайте лишень його „Супліку до пана іздателя“: там він „на догад буряків“, але досить виразно виказує, що „не усе ж для москалів: може б треба і для нас що небудь“, маючи до того ж на увазі, що „як говоримо, так і писати треба“. Мабуть ще більше переконала переродженню в Основ'яненка Квітку, що став він на правдиву дорогу, ще одна річ, про яку теж маємо власне авторове посвідчення в датованих вже листах до Плетнева. „Извѣстность моихъ сказокъ, — пише він, — разохотила здѣшнихъ переложить ихъ по-руски, и совершенно по-руски, точно какъ вы желаете. Слушаемъ въ чтеніи: и что же? Малороссы, не узнаемъ своихъ земляковъ, а русскіе... зѣвають и находятъ маскерадомъ; выраженія, носвойственныя обычаямъ, изъясненія—національности, дѣйствія—характерамъ, мыслящимъ по своему, — й брошена, хотя правду сказать, переводъ былъ едѣланъ и вычищенъ отлично“. Це—одворотна спроба вернутись до Повинухина од Основ'яненка і вона, як *argumentum a contrario*, самим ділом довела останньому всю анемичність першого. Риса надзвичайно цікава й характерна. Спроби такі робили всі наші письменники тієї доби, аж до самого Шевченка—і результат завжди один і той самий: нічого путнього не виходить. І не могло вийти, бо це ж було вороття назад, до безсиллого і безгрунтового Повинухина, себто до того щабля, який український письменник уже переступив з того моменту, як став українським письменником. Вертатися од того, що бачив він кругом себе, од реального малювання живого жит-

тя й живим у данних обставинах словом, до того, що Квітка назвав літалям під небесами — це вже психологічно було надто важко. Піднятися до Основ'яненка Повинухин міг, але Основ'яненкові до Повинухина власти—це було б уже надприродньою річчю, справжнім занепадом.

І от, коли анемичний Повинухин справді міг здаватись „ужаснымъ провинціаломъ“ для всяких столичних письменників, то з Основ'яненком інша вже була справа. Правда, літературні диктатори того часу пробують і з Основ'яненком ті ж самої поблажливо-глузливої пісні заспівати. Але тут вони вже самі попеклися, не доглянувши, як сучасники, того факта, який нам, нащадкам, кидається сам у вічі. Українські повісті Квітки з народнього життя були першими, в яких реально змальовано селянське життя. Французська й німецька літератури, в особах Жорж Завдта Ауербаха, опізнились проти нашого автора на якийсь десяток літ; російська з Тургеневим та Григоровичем ще більше. З Основ'яненком у світову літературу вступив мужик — та потріпувана і зганьблена маса простолюдня, що незабаром займе своє місце в письменстві на покуті. А що це був український мужик, то петербурзькі мудрагелі попробували були його висміяти: провінціалізм, мовляв, — але ніяке глузування й ніяке трактування згорда не можуть з перед наших очей закрити факти світової ваги. А факт маємо такий, що цей „провінціалъ ужасный“, цей висміюваний колись письменник, цей Основ'яненко розпочав нову сторінку в історії світового письменства, і саме тому, що лишився „провінціаломъ“: „живя въ Украинѣ, — як писав знов же до Плетнева, — приучался къ нарѣчію жителей, я выучился понимать мысли ихъ и заставилъ ихъ своими словами пересказать ихъ публикѣ“. І коли од вищих диктаторів літературних того часу й слід загубився—хто ж бо й справді тепер може читати якого-небудь барона Брамбеуса?—то скромний Основ'яненко от й зараз ще викликає сльози на очах у багатьох читачів своїх — з категорії невибагливих.

От тільки ми, цехові літератори, кривимося трохи: старовина, мовляв, наївність. Так, старовина... Але такі побожної пошани до слова, але такого серйозного відношення до свого письменницького діла, але такого захоплення своїми героями і героїнями, „все в квітках і запасках“ — не ва-

дило б і нам у того старого письменника повчитись. Він бо довгий шлях од Фалаля Повинухна до Грицька Основ'япенка—той шлях, який багатьом з нас готовим

достається,—власними пройшов ногами і гірким досвідом—навчивсь його цінити. Цей досвід—і за наших ще часів на Україні річ не зайва.

К о л ь о р о в і п а п е р и .

Стаття проф. К. Широцького.

Віддавна існує звичай книжку вкладати в оправу з шкури, полотна або з паперу (бібули); то належалося на Україні до штуки „інтролігаторської“ (переплетної), але й в руки оправника—інтролігатора книжка попадала вже не „гола“, а в „сорочці“.

Ще від часів античних книжці давали багато оздоблений титул—звичайно архітектурного типу (порталь — вхід до книги) а згодом уживали й иншої орнаментациї—часом в декілька фарб, що клалися механічно з тої пори як було винайдено друкування книг. Тоді до титулу книжкового чи до входового листа було додано й верхню сорочку чи обгортку, що так само мала свої оздобы, правда далекі вже від того, щоб символізувати зміст книжки, як то бувало звичайно з орнаментациєю „титулів“.

Такі сорочки звичайно з кольорового паперу маємо ми й на наших українських стародруках—Львівських, Київських, Чернігівських, Почаївських і часом настільки інтересні своєю орнаментациєю, що ця галузь штуки потребувала би мати свого особного дослідника.

Уживалося на такі обгортки грубого паперу різних кольорів однотонного або орнаментованого, але завше мальованого лиш з одного боку; спідня частина обгортки зоставалася білою. Орнаменти на фарбованому якимось (червоним, чорним, жовтогарячим, зеленим) тоном папері накладалися неизлем через припорошку, або—прорізаний трафарет, бували писані рукою й друковані з ритованого кліша, (пізніше й иншими способами) а також витискувані вглиб або пуклясто—рельефом. Для деяких книжкових типів в XVIII в. в Печерській Київській друкарні умисне навіть заготовлювалися кліша, яких спеціально уживали до одної й тої ж книжки на кожній обкладинці.

В тій самій Печерській друкарні, що мала за Київом в Радомишлі свою паперню і що була взагалі після Львівської друкар-

ні осередком Українського друкарства, був свій штат малярів і ритовників, про яких згадує Павло Алепський і котрих ми знаємо по іменах в великому числі. Вони й давали нам ту інтересну галузь орнаментациїної штуки, що вводить нас взагалі до орнаментациї на так званих мальованих тезисах, афишах, шпалерах, вибійках й т. п.

Потреба до мальованої зверху книги, яку ті майстри ввели, глибоко закорінилася в нашому народі й він дотепер оздоблює визерунками палітурки своїх книжок, маючи собі приклади в роботах старих дяків і в різних кунштах, добуваних до цієї пори у Почаїві, де вони розмальовуються саме в той спосіб, що й в XVII в.—зеленкою, манією, сурьком та баканом.

Уживання кольорових паперів до книжкових обкладинок на Україні не було чимсь виключним; звичай врийшов сюди з заходу; він був відомий в Італії, а також кольористі, розцвічені папери знали в Греччині і в Туреччині. На Україні, як і в Італії в XVI—XVII вв., був особливий попит на мальовані тканини для обтяжки стін так звані „колтрини“—тож був готовий склад визерунків і для кольорових паперів. Такі мальовані полотна між иншим українські художники ввозили й за кордон.

Мальовані полотна уживалися теж до обкладинок книжних, але коли в хатньому вжитку їх заступили паперові шпалери, то тоді кольористі папери на книжках діставали одні й ті ж зразки—сильні з тодішніми оздобами тканин та инш.

Стилі ренесансові—барок, рококо, класичний—можна увесь час слідити там й там.

В шпалерових окрасах будинків уживалося й шось подібного до інкрустациї чи викладок з різних паперів—викладалися окремі панно, а на них наліплювалися квіти, вазони, вази бордюри. (Пскорщина Розумовських в Козельці); те саме бачимо й на книжках—иноді узір обкладинки виложено з різнокольорових шматочків.

Паприкінці XVIII ст. з'явилися мармуровані обклашки для книг і живуть до-нині. Це те ж не без впливу хатніх шпалерів, з котрих по дуже давній традиції викладалися „під мрамур“ цоклі хатніх стін. Уживаю мармурованого паперу до книг цілком не доречно, бо мармуровання хоч би й імітоване, може належатися лише стіні—тільки не книзі.

Таким чином, шпалер, вироблюваний на фабриці з окрасами, пристосованими до декорації стін, тільки вбив книжковий кольоровий папір і цей останній почав відроджуватися лише останніми роками рівночасно з відродженням графічних штук.

Такі папери тепер готуються літографічним способом, але є фаховці, що роблять їх теж і хатнім способом, користуючись приписами давнього часу. Напр., для темного паперу з ріжками розводами розгрівають умбру і, розвівши її на воді з крохмалем, накладають зверху папер, водять по ньому шпателью чи пензлем з зубцями, вироблюючи ріжні фігури; так само роблять

хвилястий папер—на сметані з гумі-драгану: розкладають на ній ріжні кольорові плями, потім водять по рожині гребінцем, щоб фарби розтягнулися й стали хвилями, а тоді накладають папер і відтискають той самий взір. Для мармурованого паперу беруть крохмальної рошини відмальованої в той тон, який має бути дном (фоном), а потім накладають фарби плямами й роздувають їх міхом—тоді відтискають на папері.

В той самий спосіб робили папери золотого й срібного тону, червоного, блакитного, жовтого, рожевого, фіялкового, зеленого, тільки з деякими змінами і додатками.

На таких однотонних паперових аркушах клалися потім орнаменти пензлем, друкувалися фарбою, або витискалися рельєфом. Останній спосіб особливого ефекту діставав, коли уживався на золотому тоні сполученому з зеленим, або з червоним, — ці сполучення були найбільш уживані і в українській іконографії. Папери останнього гатунку часто клалися через свою красу й на оправу, заступаючи тканини та шкуру.

Ж и в и й т р у п .

Стаття С. Паночіні.

529 Пахаревський. Оповідання. Книжка перша. Видання друге. В-во „Січ“. Черкаси, 1918 р. Ст. 116, ціна 1 карб. 50 коп.

530 Його-ж. Оповідання. Книжка друга. Видання друге. В-во „Січ“. Черкаси, 1918 р. Ст. 185, ціна 2 карб. 40 коп.

...„Леонид Пахаревський“...

Давно вже не доводилось бачити друкованого по українському цього підпису. Знали: був такий чоловік, зробив незначну вкладку в письменство наше — й зник. Не ховали, не тужили, — бо живий, — а зник, наче вмер... І тільки чутка йшла, що коли налетіли хвилі революції, яка примусила всіх певних і чесних українців приймати ту чи иншу участь в громадським житті—словом, пером, ділом—Л. Пахаревський вирнув—та не там, де сподівалися, де можна було би побачити „українського письменника“.. „Прийшли вісті недобрі“ та й швидко справдилися... І ще раз ствердили ту славу нашу ганебную, нагадали, що ми

... мали свого Леонида...

І безліч своїх Ефіальтів“...

А той, хто під стягом „Леонида“ боронив наші Фермопіли від навали „братньої культури“, був довгий час постійним співробітником національного вогнища — старої „Ради“, писав для газет і журналів наших в оборону української справи—опинився, як Ефіальт, в ворожій таборі.

Ну, а коли в ворожій таборі, то-по за межами нашого життя; хоч і живий, та труп „в гробі повашленім“.

Про мертвих же в некрологах громадська „опінія“ дозволяє писати те, чого не можна сказати про живих...

Отже й я дозволю собі зазначити своє передчуття, що Л. Пахаревський — чи не той часом „чистий серцем“ Мечтатель з „Кіевської Мисли“, той „прежній“ український педагог і „письменник“, що—явні так невдало, але-ж завзято виступає проти рідної школи, якої колись прагнув, проти рідної літератури,—в синодик якої його заведено... І коли, розгорнувши книгу С. Бфремова, читаю в його „Історії українського письменства“ в роз-

ділі XIII, на ст. 443—444: „Леонид Пахаревський—співець одцвілих надій, тужливих переживаннів, яких рясно доводиться зазнавати серед нашої буденщини чулому й жадному на добро та красу серцеві“... то наче слухаю сумні слова псалтирі над „новопреставленим рабом Леонидом“...

Коли читаю далі—що Пахаревський, мовляв, часом таки намагається наче боротися з буденщиною, але його заклики до боротьби—„збиваються раз у-раз на розпачливе бажання: хай буде, що буде, аби тільки не буденщина...“ — то перед очима стоїть оте: „Хто плазувать родивсь—літать не може“...

І з тугою в серці по „бувшій людині“ сіне іга гортаю сторінки першої книжки оповідань, перебіраю трупики „Пожовклого листа“...

„Умерти—заснути, умерти без одчаю“ (ст. 5)—шепоче один листок. Другий йому в унісон: „Краще тихо опочити... Тоді буде краса вмірання“ (ст. 6). Гортаю далі листочки... „Вона (колишне кохання о. Івана з оповідання „Горе“) стала з моторної дівчини... сварлива, гостроноса матушка,... торгується за тебе“... Пан-отець Іван ходить, як сонний. Цілісінький день: „Здуріла?“—„Здурів!“—„Подла!“

Все таке сіре, слизьке, нудотне, якийсь туман гнітючий, важка заморока... „Сірим туманом повнялися молоді літа і молоді надії“—Аполона Курки (ст. 17) і „пусткою віяло коло немолодої дівчини“ (ст. 25).

Не люде—тіні, не рухи—„ремигання“, не прізвиза—слимацька номенклатура з записок Наукового Товариства.

Все про те і про те саме... той „слабший“, сіренький, повірливий, а он той — пустоцвіт, „порожня, непотрібна людина“...

Годі—ачей—друга книжка—оті „Буденні оповідання“ не такі бридкі й слизотні! Але ж і тут знов тіє... „Життя наше сіреньке... Маленькі ми люде, маленькі й робітники“ (ст. 15). Перед очима снується ціла низка покалічених, нудних, безбарвних людей, наче за Данте й Вергілієм мандруєш Частилицем до Пекла: Соня, яку чоловік наділив поганою хворобою (Хризантеми), Ромочка, кисла людина (Ліжко під дверима), Вітя і п. Вітольд, у яких болять душа (Тоді, як акації цвіли), „Кошечий батько“ з лисою головою (Згадка) і...багато їх. Які люде, такі й діла їх—дрібні, нікчемні: лайка, слъози, прокльони, бійка... Одним словом, кажучи словами французького поета:

„Всі хряки небесні
І струпи землі“...

зібрав автор і підніс їх читачеві, посміхаючись кисло.

Тяжко на душі після читання цих оповідань. Шкода тих людей, що борсаються в путах життя, а ще шкодніше самого автора...

Сім літ мовчав чоловік. Певне, не зборов буденщини і згинув; борсався, борсався, а далі стомився та й махнув рукою на все і на свій (будь-що-будь) талант, і цілком пустився берега, зневірившись у всьому...

І от, кляв взявши до рук число „Кіевской Мысли“ від 26 (13) липня, здибую такі рядки чулого „Мечтателя“ — „желаніє спішно, пока не ушелъ моментъ, украинизировать школу“, або ще краще— „вакхическая картина быстро несущейся и громящей школу украинизации, одухотворенной боязнью русской культуры“, і, врешті, „бѣдность душевная, грозитъ дѣтямъ Украины“, то бачу, що немає власне життєвого контрасту межи минулим і сучасним. Ще сім літ тому „пожовклоце листа“ і Пахаревського, і „Мечтателя“ і дісонансом було би живому трупові брати участь у святі відродження рідної нації...

Не дарма побоювався Пахаревський проклятої буденщини, не дарма квилів, що „вона засмокче, скрутить, знесилить, убьє“ (Під новий рік)...

Так писав він тоді, коли ще був „человѣкомъ“,—і не встерігся: буденщина його засмоктала, скрутила, знесилила, вбила — зостався живий трун. І сім літ мовчав Л. Пахаревський, бо сам побачив, що не туди поніс свій мозок і кров, не тому курих фіміями!...

Так, так,—„хто плазувать родивсь — літать не може“. Підлетів і вправ. Блимнув якийсь вогник у душі і згас. Збунтувався раб і злякався, і знову прибіг до пана і припав йому до ніг з благанням дарувати йому „помилки літ юнацьких“. Стара це пісня—ще ж турки знали, що немає ліпших яничар, як українці, і вимагали, щоб гетьман Дорошенко постачав їм молодих українських хлоп'ят для яничарських полків.

І не варт би було на цьому спинятись, бо „річ світова“... Але ж не звняли ми й бачимо вперше, щоб перекивчик намагався і в новому таборі використати матеріальну вигоду з того, що було зроблено ним за

часів чесного життя. До якого, справді, морального падіння мусів дійти чоловік, як тяжко мусів занедужати на дальтонізм у справах чести, щоб спекулювати „гріхами літ юнацьких“, в даннім разі—отими оповіданнями. Дивна річ: ганьбить і знущається чоловік над рідним українським словом—і одночасно продає українському видавництву свої українські писання.

Це вже певний спосіб форсувати протоптану стежечку до історії літератури й бути може єдиним прикладом...

Навіть за ті хороші й поетичні оповідання: „Дід знав усе“, „В царстві комішів“ та „Батько“ — не зможе ніхто з українців відгукнутись на заклик автора! „Ходімо на могили, на цвинтарь, де закопане наше зелене листя і покладімо там білі осінні айстри“ (кн. 2, ст. 121)... мовляв на могилки тих згаслих душ юнацьких, що задовольняли свої потреби „по українськимъ только книгамъ, небогатымъ количествомъ и качествомъ“, як пише „Мечтатель“ (К. М. № 121).

Ні, женить його прич, бо що спільного має „Неофрон“ з пречистою квіткою...

Дивує нас і те, що поважне видавництво „Сіяч“ взяло на себе таку невдяч-

ну працю: перевидавати „теперішнього“ Пахаревського.

Навіть той малюнок, що дало воно на обкладинках його книжок, не спокутує вини „Сіячевої“. А малюнок, справді, символічний...

Ось на заднім плані паркан з цятками непевного походження, в правім кутку кущ нехворощу, з якого роблять деркачі, в лівім—ціле гніздо гадючих грибів, а посередині „тече річка невеличка“ з помийної ями, заступаючи небо своєю запашною парою...

Не знаємо, може й знову „чулий“—Пахаревський почне творити свої, вживасмо вислову „Мечтателя“—„небогатыя количествомъ и качествомъ“ оповідання, бо вже відомо, що береться він „заробити на Гоголі“ у того ж самого „Сіяча“*), але ж про ці—хто скаже тепле слово...

Може й почне...

Та становище цього „живого трупу“ гірше за Лазарева, бо той хоча вмер і „смердів“, але ж міг воскреснути, а цей... власноручно на своїй могилі поставив пам'ятника з тремтючої осики.

*) Див. оповістки вид. Т-ва „Сіяч“.

Критика і бібліографія.

І. Історія.

531 В. Степовий. Запорожський зімовник. Історичні відомости. Видання друге. Вид. „Сіяч“. Черкаси. 1918. 24 стор. Ціна 35 к.

Факти зовнішнього історичного життя України більш менш відомі тепер кожному українцеві, що ж до життя внутрішнього часів минулих, що до культури тих часів, громадських та державних законів і звичаїв, то вони відомі лише людям, що кохаються в історії, що мають час і можливість знайомитись з первотворами, з історичними джерелами. Такі твори як „Історія Нової Січи“ Скальковського не кожен може здобути, тим більш в глухій провінції, а книжка Скальковського розгортає перед нами надзвичайно цікаві сторінки державного й господарського життя Січі, що вже на той час мала певні зародки організованої республіканської держави. Тому-то вітаємо брошуру Степового, що перека-

зує легкою, популярною мовою головні риси того громадсько-господарського життя запорожської Січі. Книжечка складається з трьох уступів. I—Запорожський зімовник. II—Новий рік на Запоріжжі, III—Останній кошовий Запорожський Петро Кальнишевський. Але цього мало: популярні брошури пишуться для людей мало знайомих з значенням питань, через те цієї брошури ніяким чином не можна було починати з опису Запорожського зімовника, а треба-б було дати спочатку бодай коротенький нарис історії Запоріжської Січі, перші згадки про неї в історії, ідеали її, завдання, устрій громадський тої першої Січі. Це дало-б можливість читачеві зрозуміти, яку велику еволюцію перебула Запорожська Січ, як вона ширилась, зростала і з войовничого лицарського гнізда ставала організованою державою. Що брошура виходить другим виданням, свідчить про великий інтерес до порушеного автором питання, а тому додаток картини життя першої Січі, руйнування Сі-

чі за Петра і надало-б їй ще більше ваги.

До такої брошури, як автор називає її „історичні відомості“—треба завжди додати і показчик літератури порушеного питання, щоб зацікавлений читач міг остаточно познайомитись з ним. Сама ж брошура д. Степового безперечно зацікавить читачів.

Л. Старицька-Черняхівська.

532 *Др. Осип Назарук* (Военний дописувач Української Боевої Управи). *Над Золотою Липою*. В таборах українських січових стрільців. 1917. Львів. Другий наклад. Стор. 103.

Книжка д. Назарука „Над Золотою Липою“ є продовженням його праці „Слідами Українських Січових стрільців“ з приводу якої вже на сторінках „Книгаря“ доводилось говорити в ширшій рецензії (кн. 9, № 425). Нова книжка воєнного дописувача Української Боевої Управи уявляє собою збірник кореспонденцій автора, присвячених перебуванню січових стрільців в боях под славною р. Золотою Липою та в роботах їх близько од цього побоїща. Вона має ті самі риси, що й перша книжка О. Назарука „Слідами українських січових стрільців“: багато цікавого фактичного матеріалу з побуту українських воєнків, ще більше любови автора до того діла, якому присвятили життя своє стрільці, трохи екскурсій в наше минуле, досить різких рефлексій з обсягу національної психології,—а в цілому маємо книжку, бажану для лектури і цінну для історика українського січового стрілецтва.

Багато ілюстрацій, портретів, гарно—навіть художне виконання, гарна обклашка, хороший папір, чіткий шріфт роблять книжку бажаною для кожного інтелігентного українця. На жаль, ціни не зазначено.

С. Петлюра.

533 *В. Дзіковський*. (Воєнний дописувач Центральної Управи У. С. С.) *Моло Потутор*. 13. VIII—30. IX. 1916 р. Бібліотека Цент. Упр. Укр. Січових Стрільців ч. 3. Відень, 1917 р., стр. 32, ц. 80 сот.

Бої біля Потутор в літі та осені 1916 року були нещасливі для австрійської армії. В цих боях над річками Ценівкою та Золотою Липою брали участь і українські січові стрільці. По лицарському билися тут стрільці проти численного ворога, не раз одбивали шалені атаки його, але врешті не могли встояти. Вислід бою рішила тут численна перевага москалів, російська гармата і вмиле керування арматним вогнем. В-ій Дзіковський безпретенсійно оповідає про всі перипетії тяжких боїв, в яких так багато загинуло української січової молоді смертю хоробрих, а ще більше взято було до полону.

Книжечку написано просто, правдиво, без зайвої балаканини. Має вона гарний зовнішній вигляд і надрукована на гарномуж папері, містить в собі кілька портретів і фотографічних малюнків. Кожний, хто цікавиться долею січового стрілецтва не пожалкує, коли купить її, тим більше що із коштує вона не дорого—80 сот.

С. Петлюра.

II. Публіцистика.

534 *Др. Михайло Лозинський*. *Михайло Павлик, його життя і діяльність*. Накладом „Союзу визволення України“. Стор. 23 in 8°. Відень, 1917. Ціна 40 сот.

„Не залишив Павлик по собі визначних творів, які передавали б його ім'я грядучим і грядучим поколінням. Але, коли візьмемо на увагу ту невиспущу працю, якою зазначилося життя Павлика в нашій національній житті, той ідеалізм з яким він віддавався тій праці, й ту жертву цілого життя, яку він приніс ідеї — то Павлик являється одною з великих, історичних постатей в житті нашого народу“.

Цими словами кінчає М. Лозинський свою невеличку працю про Павлика. Погляд цілком справедливий і він одводить покійному українському діячеві як-раз те місце, що йому в нашій історії дійсно належить. Це справді була середня людина, справді він не лишив по собі вікомних творів. Можна навіть чимало дефектів знайти у тому, що він за своє життя зробив. Але по-за всім тим з Павлика таки постать історична. І не тільки час, великий час формування громадського світогляду, вивіс Павлика на височині історичної послати, — спричинився до цього і сам небіжчик. Багато було тоді покликаних, та мало обраних, і Павлик мав щастя належати до останніх. З природи своєї це був, кажучи влучним слівцем Тургенева, однолюб, однієї книги автор, однієї ідеї вірний адент. І раз потрапивши на свою путь, люде такої втачі вже з неї не звертають, а віддають себе їй цілими, без останку. Це й зробило з Павлика цікаву й характерну постать у нашій недавній історії. Хоч „не судилося йому зайняти видного місця ні в літературі, ні в науці, а також в публіцистиці, величезна більшість його днів пішла на чорну, невидну, хоч не безслідну працю“, як зауважає М. Лозинський,—проте, додамо, Павлик заслужив на те, щоб його життєпис не затонув у морі життєписів інших середніх людей: З ентузіазмом писати про його не будуть, але з подякою й пошаною — напевне.

Такий вигляд має і праця М. Лозинського. Автор добре використав факти з життя Павлика і гарно освітив цю невеличку постать невтомого працівника. І невеличку книжечку з користю прочитає кожен, хто цікавиться нашим письменством і громадським життям.

С. Єфремов.

535 Georg von Gassenko. „Zot Cholmland Polnisch oder Ukrainisch?“ Львова, 1918 р. Ст. 8. Ціни не зазначено.

Брошурка на 8 сторінок друку. Титул її „Холмщина — польський чи український край?“ ставить запит виразно і ясно. Такуж виразну дає автор і відповідь: не лиш етнографічно та історично, а й політично Холмщина була, є і буде частиною України. Власне цікаво підкреслити тут оте „політично“. Холмщина від поділу Польщі і до 1910 року входила, як адміністративна частина, в склад „Прівіслянського краю“. Поляки ж покликаються тепер на цей факт, як на своє „історичне право“ на Холмщину. Поляки замовчують, що в 1910 році в тайній політичній згоді з столичинським урядом, вони зреклися цього свого „історичного права“. Цей момент мало спопуляризований навіть серед нашого громадянства. Тим більшу бойову вартість має він в брошурці, зверненій до німецької аудиторії, яка стоїть незмірно вище по своєму політично-правному вихованню і не проходить так байдуже поуз „історичних прав“, як більшість наших зарозумілих в своїй недосвідченості політиків.

І так, по суті річі можна лиш побажати, щоб брошурка можливо ширше розійшлася серед німецького громадянства. Це особливо важно тепер, поки нашу границю на Заході ще не усталено, коли нашим обов'язком є виправити помилку Мирової делегації з її нещасливим „додатковим протоколом з дня 4 березня“.

Але у кожній річі крім суті є ще й форма. І тут, коли б автор заходився коло другого видання, йому довелось б уважніше поставитися до свого завдання, ніж це зроблено нині. Кострубатість німецької мови може ще йому, як чужинцеві, пробачити німецькій читач. Але до такої надмірної сили друкарських помилок, яка зустрічається на цих кількох сторінках, західний читач не звик. Коли він прочитає заплатив (zahlte) замість зарахував (zählte), як це маємо на стор. 4, то він може й зовсім втратити охоту читати далі незрозумілу річ.

Але не лиш чужинці, а й ми вправі жадати від автора більш коректорської уважності. Коли ми чатаємо Dnistro, то бачимо що він хоче, і цілком слушно, здемоскалізувати назву нашої річки і ввести українську географічну транскрипцію. Але коли так, то тоді слід би вводити її одразу ж правильно і замість московського Dnjestr писати наше Dnister. Далі, коли пишемо одну назву по українському, то не слід на тій же 3-ій сторінці писати другу по московському—Kiew, а вже послідовно писати Kyjiv, як цілком правильно транскрибовано на тій же сторінці—Halytsch.

Так само вправі ми вимагати, щоб історичні назви наших країв прикладалися бодай нашими людьми правильно до відповідних територій. Неможна поліські повіті, як Берестейський та Кобринський зараховувати до Підляша, а підляські Більський та Константинівський до Холмщини, хоч би вони і входили адміністративно в склад Холмської губернії.

Нарешті мусимо подати ще одну не-прохану пораду: не личить, щоб д. Гасенко, цитуючи в своїй брошурі різних авторів, як Шафарик, Ріттіх, Нідерле, покликався ще й на інтерв'ю з паном Георгієм Гасенком в „Новій Цюрихській газеті № 385 від 20. III“, як це читаємо на стор. 5, бо на власний авторитет можна покликуватися з успіхом лиш серед дуже вузького кола особистих знайомих.

Ол. Скоронис-Іолтуховський.

536 Карло Каутський. Визволення націй. З другого видання переклав Михайло Баран. В-во „Робітничої Газети“. Київ, 1918. Стор. 75. Ціна 2 карб. 50 коп.

Дуже цікава книжка, в якій з'ясовується одне з „проклятих“ питань людськості, питання національне. З'ясовується воно з точки погляду „правовірного“ марксизму.

Як відомо, адепти цієї доктрини поділяються, що-до своїх національних поглядів, на три течії. Перша з них, яку Каутський кваліфікує, як „імперіалістів“, розуміють справу інтернаціоналу дуже просто: „Великі культурні нації мають проковтнути малі, карликові народики“...

Каутський відповідає „імперіалістам“, що їх поглядіві суперечить міжнародній характер соціал-демократії, що так само, як і її демократичний характер, він ґрунтується на життєвих умовах боротьби пролетаріату. Він каже: „Пролетарі різних держав і націй не одріжняються між собою

своїми інтересами, їх інтереси не протилежні. Вони можуть вести визвольну боротьбу тільки в найтіснішій єдності“. Безумовно, коли інтернаціонал мати не за гарну мрію, а за необхідну потребу, то справедливість потрібує визнання за іншими націями всіх тих прав, яких домагаємося і для своєї нації. Всякий поділ народів на великі й малі, на більш і менш здатні до культури; на панські й „мужицькі“—протилежний цілком ідеї інтернаціоналу.

Друга течія, — це по кваліфікації Каутського буде „соціалізм, тісно сполучений з націоналізмом“, представником якої є австрійський марксист Отто Бауер. Бауер зазначає, що кожна нація уявляє з себе особливу культуру і що робітничий клас, поскільки великими не були б результати його боротьби, ніколи не може дійти у капіталістичному громадянстві до повного посідання національної культури. Тому кожна еволюційно-національна політика, після Бауера, неминуче є соціалістичною політикою.

Каутський відповідає Бауерові, що його рецепт „національного розвитку“ не тільки не буде сприяти зближенню народів, але навпаки—буде сприяти чомусь противному.

Таким чином, осуджуючи дві перших течій, тим самим Каутський стає на засаду третьої течії, яка визнає, що язиковий поділ людства визначає ослаблення його сили, але й інтереси національності також мають значіння, поскільки вони йдуть поруч з інтересами демократії.

Каутський гостро висловлюється проти „визволення“ нації без згоди цієї нації. Він каже: „Жадна країна не повинна бути приневолюеною змінити свою державну приналежність проти волі свого населення!“

Як бачимо, цю книжку видала „Робітнича Газета“—орган української соціал-демократії. Чи то наші марксиста стають на позицію Каутського? Чи то вони взагалі ширять марксистську літературу різних відмін?

Переклад досить добрий і свідчить, що д. Баран свідомо став до справи.

О. Грудницький.

537 Др. Герман Гуммерус. Самостійна Фінляндія. (Брошура написана спеціально для видавництва автором Фінляндецем). Видавництво „Серп і Молот“. Київ. 1918 року, стор. 22, ціна 40 коп.

Дуже цікава брошура особливо нині, тим, що вона передбачає багато фактів, які здійснилися значно пізніше, ніж її було написано. Автор писав її ще за часів пану-

вання в Росії тимчасового уряду, який, визначивши на своєму прапорі самовизначення народів, в дійсності змагався з тим самовизначенням не менш, ніж самодержавне правительтво російського царя, і сам примусив народи Фінляндський, Український і інші, що з самого початку домагалися федеративного устрою Російської Держави, прийти до думки про необхідність самостійності, яко єдиного способу занобігти централістичним стремлінням революційного російського уряду і всього великоруського народу, незалежно від партійних ріжниць.

Автор доводить, що російський централізм так глибоко вкорінився в душу народу, що недержавним націям, в тому числі Фінляндцям неможливо буде добитись визволення такше, як шляхом самостійності, але вказує разом з тим на те, що поки „сучасне російське правительтво має силу, доти воно в ніякому разі не зречеться добровільно Фінляндії“ і буде уживати проти неї збройної сили, якій Фінляндія не може нічого протиставити. Тому треба чекати розвалу Росії, який напевно повинен наступити в недалекому часі.

Пророкування автора здійснилось, розвал Росії є факт і факт є й самостійність Фінляндії. Але брошура і тепер читатиметься з цікавістю, яко доказ того, як людина, що глибоко дивиться в корінь річей, може передбачати будучину.

К. Лоський.

538 М. Троцький. Литовці. Накладом „Союза визволення України“. Стор. 19 in 8°. Відень, 1917. Ціна 40 сот.

З Литвою Україну звязують не тільки натуральне спочуття й симпатії, що були між усіма пригноченими хижим орлом російським націями. І в минулому, і в сучасному нашому була такі свільні нитки, що тим натуральним звязком ще більшої додавали сили й ще тісніше єднали обидві нації. В минулому Україна разом з Литвою одбула одну з найцікавіших і блискучих сторінок своєї історії; в сучасному допомогла багато схожість у долі обох, таких близьких колись народів. Литовці, як і ми, пережили добу роздирання свого національного тіла двома однаково хижими орлами—російським і польським, як і ми, діждали вони моменту свого національного відродження; як і ми, дійшли тепер хоч частково до світання своїх національних ідеалів. Ці обставини пояснюють не тільки видання спеціальної книжки про литовців, що появилася на нашому книгарському ринкові захо-

дами „Союзу визволення України“, але й спосіб трактування цієї теми. Автор брошури про литовців дуже часто використовує цю спільність долі та інтересів і широко користується з методу аналогії. Обставини на Литві часто пояснюються нашими українськими обставинами.

Праця М. Троцького стисло оповідає про національно-політичну боротьбу на Литві, про систему русифікації, з одного, й колонізації, з другого боку; про національний рух серед литовців та їхні здобутки аж до останнього часу.

Брошура взагалі добра і цілком на часі, окрім останнього абзаца, що тепера вже анахронизмом одгонить.

Треба зазначити ще помилку на стор. 9-ій: ледве чи Сирокомлю та Крашевського можна назвати „литовцями найчистішої крові“; перший був швидче литвин (білорус), а не литовець, а другий мабуть таки ближчий до українського роду.

С. Єфремов.

539 *Ляля Ляйпат Рай.* Сучасне політичне становище Індії. Видавництво „Серп і Молот“. Переклав з німецької мови Ю. О. Київ. Червень 1918 р. Стор. 44. Ціна 90 коп.

Кожному, хто цікавиться національно-політичним життям „недержавних народів“, раємо неодмінно ознайомитися з брошурою видатного індуського політичного діяча Лялі Ляйпат Рай. Без усякого сумніву нам, українцям, ніби то вже „державному народові“, а в дійсності народові, який не осяг ще й натяку на будь-який значний рівень національної свідомости та почуття національної гідности, користо позути про форми національної боротьби близького нам своїм національно-політичним становищем індуського народу зі своєю „Єдиною, Неділимою“... Англією.

Червоною смугою у брошурі Рай проходить думка, що навіть соціалісти пануючих народів ніколи не зрозуміють справедливих жадань пригнобленої нації. Ці соціалісти завше патякатимуть про „єдиний демократичний фронт“, і в той же час радо блокуватимуть з чорною сотнею, підуть з нею єдиним фронтом проти самого навіть незначного прояву національної волі чужого народу, аби тримати тільки цей нарід на ланцюгу своєї „вищої“ культури.

Ще з шкільної лави нам наморочили голову, репрезентуючи Англію, як надзвичайно культурну державу що-до її поводження з підлеглими їй націями. Але яка ж

це нахабна брехня! Автор брошури наводить яскраві приклади ганебного нищення „культурними“ англійцями „некультурних“ індусів і застерігає проводарів англійської політики од того, щоб вони не примусили „триста п'ятнадцять мільйоновий народ привчитись вмірати мільйонами за справу свого визволення“...

І дійсно, „пікантно“ поводить себе Англія: однією рукою давить безліч народів, а другою розповсюджує по світах свої відозви з закликком повстати на здобуття національної волі всім народам! Не лише Англія тримається такої політики, а майже всі „державні нації“. Тому ніяка орієнтація на могутнього сусіда не розв'язує остаточно питання. Справа визволення „недержавних народів“ полягає виключно в їх власній культурній силі, в їх власній організованості...

Д-ій Ю. О. справився що-до техніки перекладу брошури Рай зовсім добре. Взагалі, подібні брошури дуже бажані на нашому книжному ринку.

Ол. Грудницький.

III. Економіка.

540 *Л. Бухановський.* Фінансова і економічна політика і кооперація. Київ. Стор. 8. in quarto. Ціна 40 коп.

Зазначений вище, занадто дорогий по ціні, метелик, не маючи відношення до кооперації, властиво торкається фінансової політики того торговельно-аграрно-промислового з'їзду, який на перших днях гетьманства був скликаний, щоб признати і підперти новий зад та кабінет Лизогуба. Не обґрунтовуючи своїх тез докладно, д. Бухановський гостро „розносить“ програм тих буржуазних верств, натомісць ставлячи свій власний демократичний програм, рація котрого в свою чергу не завжди видержує критику, а особливо його практичні поради.

Думаючи поправно, що нам треба мати свою українську валюту і дбати про її якість, автор тут же збивається, змінює рубля з карбованцем і радить зайнятися підняттям курсу рубля (?!), тоб то поліпшення великоруської валюти. Добрий чоловік, він незабаром певне вболіватиме китайською валютою або якоюсь іншою, але при чому тут ми і кооперація? Такою ж являється його порада монополізувати кредит, де автор, на наш погляд, просто не дає собі відчиту про всю грандіозність питання, яке зачіпає.

Місцями д. Л. Бухановський ломиться в одичені двері, поважно доводячи те, що є загальним місцем в політичній економії, напр., що емісійне право повинно належати державному банкові. А подекуди говорить ересею, на зразок: „Золото стратило тепер все значіння, як мірило цінностей“... або „Війна знищила капітали“; або — цьому хай економісти повчаться! — „друкарський станок може стати засобом підвищення добробуту населення“. У Києві є друкарський станок Куль-

женка, який друкував папірці в 100, 50 і 25 карб., в цьому-то ховається—по Бухановському увесь секрет підвищення добробуту українських горожан. Не варт було відкривати такої Америки.

О. Мицюк.

IV. Красне письменство.

541 Твори Івана Котляревського. Видання друге, під редакцією, з переднім словом та примітками Сергія Єфремова. З портретом автора, ілюстраціями В. Корнієнка, академіка Позена, заставками Ів. Бурячка та іншими малюнками. Київ. 1918. Стор. 25 + 170. Ц. 3 карб. 50 коп.

Справа видання наших класиків настільки пекуча і невідкладна, настільки назріла потреба в новому друкові всіх видатніших наших письменників, що перевидання творів Котляревського, та ще в такій гарній редакції, як виконана Єфремовим, єсть певне позитивне придбання для нашого громадянства.

Цінність цього другого видання збільшується тим, що ми знаходимо в йому вперше надрукований з автографа текст „Москаля Чарівника“, перевірку якого зроблено мною в Петербурзі. Починаючи з першого видання р. 1841-го і до останнього часу в тексті цієї „опери“ було пропущено місце, що псувало зміст всього контексту. Тепер воно реставровано. Кінець пьєси також новий: в автографі після звичайного закінчення знаходимо ще цілу пісню. Багато й інших дрібніших доповнень і поправок. Літературно-громадський портрет Котляревського, зроблений Єфремовим, — блискучий критико-історичний етюд. Шкода проте, що автор його, не дав повної оцінки художньої вартості, а також стівлю й мови творів Котляревського. Це правда, що ми не доцінили б літературної вартості спадщини Котляревського, як би підійшли до його творів „тільки з самою літературною міркою“, як каже шановний редактор, але й оцінка зазначених вище моментів — теж річ потрібна і необхідна, тим більше, що це зразкове видання без сумніву буде книжкою, сторінки якої не одна тисяча пальців перегортатиме і в бібліотеках шкільних. Біографічні та бібліографічні розвідки редактора, а також ілюстрації збільшують цінність цього гарного, чепурного видання. Вперше прикладено до творів Котляревського і його автограф.

Пав. Зайцев.

542 Іван Нечуй-Левицький. „Микола Джеря“. Повість. Видання 3-є, вид ва „Сіяч“ в Черкасах. 1917 р. Стор. 162. Ціна 2 карб. 20 коп.

543 Сільська бібліотека № 3. Іван Нечуй-Левицький. Кайдашева сімья. Повість. Видання 3. 3-го „книгарні с. Череповського“. 1918 р. Ст. 160, ціна 2 карб.

544 Іван Нечуй-Левицький. Старосвітські батюшки та матушки. Черкаси. Вид-во „Сіяч“. 1918 р. Ст. 360. Ціна 5 карб. 50 коп.

Окремі повісті Ів. Нечуй-Левицького нині видаються „Сіячем“ в Черкасах і видавництвом Череповського у Києві. Видання обох видавництв швидко розбіраються, що свідчить про цікавість громадянства до письменника.

Повість „Микола Джеря“ перше було надруковано року 1883 в „Раді“. Це одна з тих повістей („Причепя“, „Хмари“, „Микола Джеря“, „Кайдашева сімья“, „Старосвітські батюшки та матушки“), що висунули Нечуя Левицького серед письменників українських на одно з перших місць.

В цій повісті письменник яскраво змалював переходову добу від кріпацтва до вільного життя. Сумно перечитувати в наші часи таке оповідання... Останні хвилини панування панів Бжозовських над темним, позбавленим всяких прав, народом відзначалися особливою жорстокістю та знущанням. Тихо стогнали люде й не бачили кінця й краю своїй, не людській роботі, своїй кріпацькій залежності. Такі, можна сказати, незвичайні постаті, як Микола Джеря, що й в невимовно важких обставинах кріпацького життя не згубили свідомості своєї належності до людей, а не до худоби, — примушені були кидати свою отчизну, насіяжене місце, молоду дружину та тікати в степи, на Бесарабію, на беріг Чорного моря, щоб врятувати своє життя від шаленої помсти розгніваного пана; на новому місці при звичаюватися до нової роботи, переховуватися від поліції. Після скасування панщини тільки й могли такі, як Микола Джеря, звівчивши своє життя, вернутися додому, вернувшись побачити, як темний нарід і на волі не міг себе боронити від загребистих рук панів Бжозовських; побачити ті ж знущання над особою, а головне—стати свідомими безпорадності своєї й загальної селянської.

Сумно... Мимоволі приходить на думку сучасне становище нашого народу, його самотність, затурканість, та ж безпорадність і приборканий начеб дух протесту, що нарастив століттями.

Фабула повісті примушує читача весь час стежити з напруженою цікавістю за розвитком кривавої драми, але маніра писати Ів. Нечуй-Левицького вже застаріла для сучасного читача, навіть важковага для читання. Якось, не залишаючи майже ніякого враження, проходять повз вас детально-дріб'язкові кучеряві описи природи, подробиці етнографічного змісту. Книжечка зовнішнє має не дуже добрий вигляд; дорожувата по ціні.

В повісті „*Кайдашева сім'я*“, яку вперше було надруковано в 1879 році в „Правді“, (вийшла окремим виданням ще в Львові в 1880 році), письменник торкнувся не соціального становища селянина, не його відносин до поміщика, а характеризує родинне життя сім'ї старого Кайдаша й його двох синів; розбрат, лайки, ворожнечу між дітьми й батьками, поділ батьківського добра, що потягнулися одно за одним з того часу, як поженилися сини та в хату ввійшли невістки. Повість, не дивлячись на те, що деякі місця (коханя Лавріна) навіть в виразах нагадують сторінки „Миколи Джері“, що фабула розтягнута, нерівна і трохи заплутана, а кінець в'ялий і мало оброблений, — все-таки залишила слід, і назва „Кайдашева сім'я“ нині стала життєвою назвою для тих родин, де немає ладу. Книжечку видано чепурно.

„*Старосвітські батюшки та матушки*“ — „повість-хроніка“, як назвав свій твір сам автор. Коли цю „повість-хроніку“ було перше надруковано в 1882 році (писалася для журналу „Кіевская Старина“), то вона мала назву „Наші батюшки і матушки“. Чудові сторінки патріархального життя українського селянського духовництва початку ХІХ віку, що обіралася на парафії селянами, жило звичаями й бажаннями того простого люду, коло якого стояло, до думок та бажань котрего прислухалося, що за неприхильність або за нехтування цих звичаїв каралося, (як Балабуха з Олесею), народним „бойкотом“. Теплі сторінки повісті-хроніки мимоволі примушують порівняти тодішнє з сучасним духовництвом і зробити недобрий висновок для останнього з його бучними фразами, фарисейською любов'ю до простого народу та кастовою відірваністю від його. Видано книжку акуратно і за 360 сторінок чіткого друку ціну в 5 карб. 50 к. можна вважати приступною.

М. Лукашевич

545—546 *Ів. Нечуй-Левицький*. Біда бабі Парасці Гришисі. Біда бабі Палажці Соловісі. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1917, 1918 рр. Видання друге. Ст. 32 і 51. Ціна 45 і 65 коп.

Перші свої оповідання про всім відомих бабу Параску та бабу Палажку покійний письменник написав ще в 1874 році, як кажуть для поучаючого „народного читання“, щоб немудрі слухачі побачили, як то недобре сваритися та гризтися; але ж художник-реаліст перемиг дідакта-резонера й повісті назавше zostалися в українській художній літературі, як чудово виточені мініатюри високої вартости. Два головних образи цих оповідань, як продукт надзвичайної спостережливости й глибокої художньої інтуїції автора, зрослися з його душею і він довго не розлучається з ними, утворюючи цілу низку схожих до них епізодичних образів і типів в своїх великих повістях і романах. На останку днів своїх уже в 1908 р. письменник знову вертається до них і розповідає про дальнєше життя тих же Параски та Палажки.

Прошло більш десятка років після того, як автор уперше познайомився з жінками і розказав про них: події останніх оповідань належать до 1886 р. і далі. Постарилися наші баби, чоловіки померли, діти повиростали, пообзаводилися кожне своїм хазяйством, сім'ями, і бабам доводиться доживати віку у них. Нові обставини життя, нові родинні стосунки—це те тло, на якому автор розгортає перед нами картину життя кожної баби і на якому він малює їхнє лихо, їхню „бідю“.

Мало чим оригінальні обидві повісті, що-до їх форми: окремі епізоди, багато побутових рис, навіть теми—нагадують нам „Кайдашеву сім'ю“, але ж через цю знайому зовнішню форму проглядає новий настрій самого автора. Коли в перших оповіданнях ми за художньою завісою життєрадісного гумору автора можемо не помітити ні тих соціальних причин, що породили вдачі героїв, ні того, як сам автор ставиться до цих причин,—то в останніх повістях Нечуй-Левицький, хоч і як і раніше сміється, але не може заховати од читача того, що здатне викликати вже не сміх, а сум, і того, що робить постаті обох жінок нам не тільки зрозумілими, але й близькими. Самітність старих, всіми забутих жінок, їх острах, що й останнє можуть одняти у них діти, яких вони не змогли виховати як слід,—це вже теми сумні, а не тільки комічні. А коли ми прочитаємо про те, як салдатчина згубила сина Параски, її любо-

го мазунчика, і про те, як „журба наполягала на душу Параски і виходила вона за ворота й довго дивилась на зелену вербу над могилою сина та плакала, неначе на тій вербі розвилась не зелені віти, а її згадки про дорогого сина“,—ми забуваємо, що це та сама баба Параска, яка „собі на лихо уродилася доброю“ і ми бачимо її в новому освітленні; чудовий малюнок того, як зобіжена мала сиротинка з слізьми на оченятах обнімає свою стару бабусю Палажку, цю стару сиротину, й пригортається до неї, „бо щиро любила свою бабусю“,—мирить нас з бабою Палажкою. Так художник, розгорнувши товстий шар буденного намулу на людських душах, показує те, що лишилося святого на самому споді душі й примушує читача подарувати людям їхні гріхи й помиритися з ними.

Треба визнати вдатним вибір видавництва, що пустило в широкий світ ці два мало відомих широкому громадянству оповідання покійного письменника.

В. Дога.

547 *Еліза Ожешкова. Gloria victis!* (Побореним слава!) Переклала з польської Софія Тобілевич. Видання тов. „Час“, Київ, 1918, 48 стр. Ціна 50 к.

Яка близька, дорога тема! Якій чудовий виклад. Які глибокі думки і високі чуття! Кожен твір Елізи Ожешкової має чарівну силу будити струни людського серця. Бо хоч є Ожешкова письменницею суто-польською, але разом з тим є вона і письменницею загально-людською, тому що з кожної кривавої сторінки життя стражденної Польщі добуває вона надзвичайно чулі згуки, надзвичайно гуманні моменти. Віра в людину, віра в існування ідеалу, ідеальних поривань світиться ясним сяйвом в кожному її творі. Так, як в казці, — лихтарь її таланту освітлює в багні людського життя невмирущі вогники ідеалу. Чи то малює вона нам бідну жидівку-перекупку, що все життя своє несе в офіру щоденним турботам, аби дати можливість своєму великорозумному чоловікові читати священні книжки біблії, чи то малює вона нам смерть юнаків героїв, що життя своє віддали за стражденну отчизну,—ми чуємо скрізь подих ідеалу, жертви і героїзму.

До оповідання додано коротеньку характеристику літературної творчості Е. Ожешко. Проти неї можна сперечались. Не Сенкевичи й Пшебишевські уславлять польську літературу, а Ожешкова й Коношицька. Тих час вже минув, час Ожешкової мине тоді, коли замовкне людське серце.

Оповідання „Gloria victis“ подає нам в надзвичайно поетичній формі картину боротьби групи інтелігентної польської молоді з російським військом в часи останнього повстання. І в цьому оповіданні обирає героєм своїм пані Ожешкова молодого юнака, „одного з найменших, з наймолодших“, ідеаліста, мрійника, незвиклого до зброї, недосвідченого військової справи юнака, що прийшов життя своє віддати за стражденну отчизну. Моменти палкої боротьби, завзяття юнацького, героїзму останніх поляків і жодного шовінізму. Герої Ожешкової прийшли не помщатися, не здобувати кривавої слави, а рятувати знеможений край. Пролита кров ворогів шарпає їхнє серце... вони марять про прийдешні часи: „про будучину світа говорили, що колись, після віків змагань і боротьби, розцвіте раєм братерства і згоди, говорили з запалом, з тугою, з жаданням“. „Бо хоча мета боротьби і свята і найдорожча, але пролита за неї кров людська, смертельною отрутою сиплює в жили тих, хто її пролив, одержані рани зажають ранами кривавими на тих, хто завдав їх. Гнів, страждання і смерть—це круки, що живляться трупами радості, доброти і надії людської“.

І ці юнаки „з світлом ідей в головах, з вогнем любови в серцях—високо несли серця і голови“, йшли на смерть і були щасливі, бо — „душі їх прибавлювало те щастя, що виростає на горах високих, дає келих кривавий і вінець, увитий з тернів“.

Поруч з юнаками-героями Ожешкова дає образ дівчини—героїні,—дівчини самотньої, піжної душі, що мала на світі тільки укоханого брата і укоханого коханця і обох їх послала на смерть за-ради стражденної отчизни.

Зміст оповідання короткий, а вражіння велике. Це ж наша трагедія, це ж наші герої—юнаки. Gloria victis. Gloria victis!

Переклад зроблено Софією Тобілевич; мова гарна, легка, цілком відбиває красу первотвору. Іноді тільки шановна перекладчиця вживає невдатно сковані слова, як напр., дуб „чолом своїм *неботичним* вітає“. Слово „тикати“ викликає в уяві образ руху і не естетичного і не поважного, і не величнього, далеко краще сполучити цей образ з словом „сягати“,—„чолом своїм *небосяжним* вітає“. Але таких невдагних слів дуже мало.

Кожна шкілька бібліотека повинна мати в своїм складі цей прекрасний твір.

Сидано книжечку саме в час.

Краплинка цілющої води на незагійні рани.

Л. Старицька-Черняхівська.

548 Гоголь Микола.—Загублена грамота.—Переклад Г. Барішпольського.—Барішполь. 1918 р. Стор. 15. Ціна 90 шагів.

Давно вже час повернути нашій літературі одного з найкращих, найталановитіших її письменників—Миколу Гоголя, який, через сумні обставини, що в них перебувало за його часів наше письменство, одбився од рідного ґрунту,—заблукався між двома душами—рідною і російською, мовляв Єфремов,—пережив через це тяжку трагедію,—працював в російській літературі,—але по сюжетах, по розробці їх, по стилі, по симпатіях своїх завжди залишався українським письменником. В глухі часи страшної реакції, коли наше рідне слово повинно було мовчати, не мало змоги захищати національну ідею, молоде українське громадянство, шкільна молодь, училася любити свою батьківщину майже тільки з творів М. Гоголя, єдиного легального письменника, який говорив про Україну. Правда, Україна Гоголя не була справжньою, дійсною, реальною Україною,—це була якась романтична Аркадія,—але все таки ця поетична Гоголівська романтика підтримувала любов і цікавість до рідного краю,—помогала зберегти іскру любови до забитої, занедбанної, знесилевої, зденационалізованої України.

Хто з нас в свій час, в школі не захоплювався „Вієм“, „Страшною помстою“,—хто не закохувався в героїв Тараса Бульби і не удавав з себе одного з цих героїв, не вважаючи на всю нереальність, на всю надмірну романтичність цих творів Гоголя,—хто, нарешті, не виховував своєї любови до України і її величнього минулого на цих творах?.. Одже ясно, що твори Гоголя, хоч і писані російською мовою, але перейняті то гарячою романтичною любов'ю до рідної України, то гіркою тугою за нею, мали велике значіння за-для національно-патріотичного виховання нашого громадянства, відгравали ту саму роль, яку грає звичайно рідна література. Ось чому історики нашої літератури зараховують Гоголя Миколу до українських письменників, хоч і висловлюють жалі, що він писав не рідною мовою, одбився од реального українського життя і не зовсім правдиво змалював його в своїх талановитих творах.

Після сказаного ясно, що ми можемо тільки щиро вітати зроблений д. Г. Барішпольським переклад „Загубленої грамоти“.

Перекладчик поставився до своєї роботи дуже серйозно й уважно: переклад гарно передає загальний настрій, стиль і характер письменницької маніри Гоголя. Переклад зроблено майже буквально, навіть де-що зоставлено без перекладу (напр., „роздобар“ або „вкувавши очі в морок (мрак)“)—але цей буквализм тільки свідчить про велику повагу перекладчика до Гоголя і ні трохи не цує художности перекладу. Все це в звязку з гарною, щиро народньою мовою перекладу рзбить працю д. Барішпольського майже бездоганною, зразковою. Бажано було-б, що д. Барішпольський не обмежився „Загубленою грамотою“, а взявся за переклад і всіх інших творів М. Гоголя, з котрих деяких ще ніхто не перекладав, а деякі хоч і перекладено, але негарно. Тільки порадимо шановному перекладчикові не друкувати своїх книжок таким страшенно дрібним шрифтом,—триматися якого небудь одного певного правопису, уникати різного написання тих само слів на двох-трьох сторінках (напр., розказав і росказав,—шинкар і шинкарь,—сами і самі),—уважніше стежити за коректою (напр. під ковдрею, зазде-легідь, п'ятьнадцять, просторне місце і инш.).

Вітаючи переклад д. Барішпольського і бажаючи йому як найширшого росповсюдження, звертаємо увагу нашого громадянства на те, що „чистий прибуток од цього видання призначається на фонд стипендії при Українській гімназії імені шкільної молоді, забитої під Крутами“. Ця висока, благородна мета видання повинна, на нашу думку, ще збільшити інтерес і увагу до нього з боку громадянства.

В. Дурдуковський.

549 Всеволод Гаршин. Чотири дні, перек. В. Старого. Т-во „Час“. Київ. Серія ІХ, ч. 81, стор. 20 in 32-^o, ціна 25 коп. К. 1918.

550 Л. Андреев. Петля на хуторі, пер. В. Старого. Т-во „Час“, серія ІХ, ч. 83, стор. 16 in 32-^o, ціна 20 коп. К. 1918.

Чотири дні в сводіванню смерті. З простреленою ногою, яку після довелось цілком одрізати. Без їжі в сусідстві трупа, отруйний дух котрого додавав безкраю муки до мук голоду та спраги. Чотири дні на полі бойовиська, поруч з жертвою своєї руки, під палючим південним сонцем і з тверезою, ясною думкою, з повною свідомістю минулого, сучасного і майбутнього... Цю картинку написано рукою російського художника, котрий сам пережив та все під час русько-турецької війни. Автор зумів поруч зі звичайними на війні, але незвичайно все таки лютими ум вами чисто

фізичних переживань, відсловити і душу свого героя. І ця, хоч не так тонка і майстерна робота, робить певне вражіння на читача, ворухить думку і ставить перед ним питання вічне і цієї хвилини: доки те все буде?...

Мале десятилітнє хлоп'я віддано в науку до голяра. Живе воно тут під вічною погрозою кари, в нудній, задушливій атмосфері одноманітності, бруду, моральної розпусти, вічно сонне, вічно голодне і звязане не так складними обов'язками, як страхом відповідальності за різні провини та недоладності. І ось цього, „старого малюка“ — Петьку відпущено на хутір, на відпочинок. Він на волі. Ходить в ліс, у поле, лежить в траві, дивиться в небо. Розглядається і відживає дитина. Вкупі з гімназистом Митькою надить рибу, купається, відвідує різні незвичайно цікаві місцевості, руїни. Знайшлася в йому знову дитина, живе, цікаве і мило створіннячко. Поправився Петька і тілом... Але... відпустка скінчилась і ось Петька знову сидить біля вікна голярні, дивиться на розпустний світ. І „очі знову стали йому сонні й незацікавлені, тоненьки зморшки, як у старій людині, лягали навколо очей та під носом“... Автор дав лише два різних, контрастних момента з життя малого Петьки і тим розкрив страшну трагедію його душі, його цілого життя. А трагедія ця полягає в тім, що росте дитина і не знає щастя дитинства, старіється не розквітнувши, навіть не розвинувшись.

Всі знайомі з давньою культурною роботою Т-ва „Час“ — розносять по-між дрібного, бідного читача вибрану, приступну лектуру — переклади краших художників слова, та певне всі вже гадають, коли це будуть не „метелики“, а грубі книжки...

II. Богацький.

551 Федір Сенгалевич. Отець Сава. Київські тіпи й стрілецькі малюнки. Київ, 1918 р. Вид во „Книгозбірня“. Стор. 36, ціна 65 к.

Невеличка книжечка з манесенькими образами різноманітного змісту: Молитва Господня, Отець Сава, Автономіст, Вогник, Бекас, Степан, Квітка, Перепелиця. З „Київських типів“ начеб „Автономіст“ — професор, що має сумнів що-до певності законів космічного руху, розмовляє про „автономію землі від сонця“; схвильований читанням Універсалу коло Богдана. Ні до „Київських типів“, ні до „стрілецьких малюнків“ не належить „Молитва Господня“ й „Отець Сава“. В першому — на фоні Молитви, що довбе учень в якомусь приватному пансіоні, — переказано розмову старого діда з учнями; в другому (Отець Сава), що звертає на себе увагу тевлим тоном і любов'ю до української старовини, немає, як і в

„Молитві Господній“ теми „Стрілецькі малюнки“ — це оповідання й спогади очевидно старого мисливця про мисливські пригоди з міркуванням на тему, що краще, чи полювати самітньому, „випустувати“ зайця, чи бойня на облавах.

Вражіння від прочитаного ніякого. А тим часом на обгортці книжечки надруковано: „Видавнича Спілка „Книгозбірня“ видає оригінальні твори видатних українських письменників“... „У першу чергу видаються твори, які задовольнятимуть потреби нашої шкільної молоді“... — такий програм видавничої Спілки „Книгозбірня“. Але ж видимо, програм — одно, а практика — друге. Чи не краще було б замість „стрілецьких малюнків“ вилати хоч окремі твори Куліша, Лесі Українки, Кобилянської, М. Чернявського, яких школа українська навряд чи в цьому році діждеться.

М. Лукашевич.

V. Педагогіка і школа.

552 Др. Василь Сімович. Практична граматики української мови. Рештат, 1918 року, 1—367, 8, п. 2 карб. 50 коп.

Потреба і можливість освіти українського народу в його національних формах викинула на книжний ринок досить значну, як уважати на короткий час, продукцію і репродукцію усяких граматик різного типу на українській мові і почасти на російській. Їх розмірна вартість у свій час була обговорена на сторінках нашої преси. За невеликими винятками наукова вартість цих підручників не велика. Здебільшого в тих роботах можна добачити дилетантизм „любительство“, і закресення їх на московський штиб, їх українську неорганічність. Негативний, культурний вплив сусідніх культуртрегерів виразно відбився на більшині з тих книжок, але, як кажуть — „на безрибі і рак риба“, цей перехідний період ми мусимо пережити.

І тим ціннішим і саме на часі вкладом в нашу граматичну літературу є граматики В. Сімовича. Це зовсім новий тип підручника — самонавчителя української мови. Написаний фаховим філологом лінгвістом (автором „Praktische grammatik der ukrainischen Sprache für den Selbstunterricht“ мовою німецькою), цей курс повинен бути напихваті у кожного українця — вчителя, як його щоденний порадиш. Він відповість йому на багато запитань, що можуть виникнути в учительській практиці дає йому багато практичних вказівок. Обширний граматичний матеріал подано в формі надзвичайно популярній, приступній людині навіть із що-найменчою освітою. Мова автора так вільна від усяких „галицизмів“, що може задоволити найвередливішого „полтавця“, стиль легкий, простий, живий. Лю-

де, що бояться граматичної „сухости“, матимуть приємність читати книжку як цікаву повість. Автор дає докладний виклад української літературної мови, (власне популяризуючи граматику Смаль-Стоцького), при тім не минає ні віялектячних відмін, ні московських впливів і в відповідних місцях застережує перед ними свого читача. Слабіше опрацьовано складню, як це зазначає сам автор в передмові, але все істотно, на-разі потрібне, читач знайде і в цій частині. Паралельно з викладом чисто граматичним автор додає пояснення семозіологічні, і через те самі форми набувають життя; автор зручно викриває їх внутрішню вартість, як форм нашої психіки. Термінологією автор послуговується проф. Смаль-Стоцького, почасти поширює її переважно в складні, новими термінами, що теж свідчать про його добрий естетичний смак.

Що-до деяких тверджень, дозволимо собі кілька увар. Нам здається, що немає жодної рації залічувати носове *n* до „плавних“ (стор. 31), бо своєю аргументацією воно відповідає ротовому *d*, і не має нічого спільного з плавним *r* і *l*. Форми відмінків від *столяр* у нас *столяра*, *столярів* і т. д., а не *столяря*, *столяреві*, як подає автор. Взгалі що-до України, то у нас панує такий закон: в закінченнях іменового відмінку на—*ар* (*ь*) ми маємо в інших відмінках *r* тверде тоді, коли перед *a* стоїть м'яка шелестівка (: *ж*, *ш*), а *r* м'яке тоді, як тверда; ото ж буде: *кобзар* (*ь*): *кобзаря*, *кобзареві* і т. д., але *весляр*: *весляра*, *веслярів* і т. д. (пор. ще: *косар* (*ь*), *чудар* (*ь*), *носар* (*ь*), *ротар* (*ь*), *дукар* (*ь*), *знахар* (*ь*), *золотар* (*ь*) і т. д. і *столяр*, *цегляр*, *післяр*, *ванляр*, *солляр*, *біляр*, *арфляр*, *картяр*, *коляр*, *волосожар*, *колімажар*). Далі (126) автор каже, що *горнець* має тільки форму 1 го відмінка, а всі інші творяться від *горщок*. У нас на Україні форми *горщок* нема, її тільки чуємо в устах москалів (*горщокъ*—*горшка*), замість того маємо *горщик*—*горщика*, а *горнець* інші форми має без *n*: *горця*.

Форми минулості від дієслів *ревти*, *сопти*, *хронти* у нас не *ревів*, *сопів*, *хронів*, як пише автор, а *рив* (*ревлі*), *сип* (*соплі*), *хрп* (*хронлі*).

Що-до складні, то ми теж не погоджуємось з системою д-ра Сімовича. Він ділить побічні речення на присудкові, підметові, предметові, прикметникові і прислівникові. В цій поділі ми добачаємо непослідовність, а власне мішанину двох принципів, морфологічного і синтактичного. З огляду на те, що побічні речення є вивалентами

речівникової, прикметникової і прислівникової уяви, то на наш погляд консеквентніше і простіше їх ділити на речення *речівникові*, *прикметникові* і *прислівникові*, і потім того вже зазначати, яку функцію ті речення виконують в складі цілого (зложеного) речення. Але обміркування цілої системи синтактичної, відмінної від звичайних шаблонів, було б не до речі в короткій рецензії, через те на цім спиваємося.

Поки що обмежумось на ці невеличкі уваги що-до граматики д-ра В. Сімовича, і побажаємо, щоб вона в сотках тисяч примірників розійшлась серед нашого громадянства і учительства, бо її вонче потрібно мати всім народнім учителям. Ціна книжки надзвичайно низька і бажано, щоб її наші книгарі не підносили до тої неймовірної високоці, коли вона стає неприступною для небагатих людей, таких, як наше вчительство. Ми скажемо більше, бажано, щоб наше міністерство Освіти увійшло в порозуміння з автором, що-до її видання в дуже великій кількості на кошт міністерства і розіслало б по всіх школах на Україні, разом з читанками Крушельницького, географією Левицького і Рудницького та бібліотечкою українських письменників. Урядження таких обовязкових бібліотечок в кожному селі було б справжнім реальним ділом великої ваги. Воно б зробило без сумніву результатішою просвітню роботу „курсів“.

Проф. Є. Тимченко.

553 А. Хомик. Коротка географія України. Ч. II, стор. 29, мал. 14. Київ. 1918 р. Вид-ва Вернигора. Ц. 50 коп.

На 4-ій стор. обклашки цієї книжечки, що складає т. 7 „Шкільної секції“ видання Вернигора, зазначено: А. Хомик, Коротка ілюстрована географія України. Ч. 2 (екон.-етнографічна). І дійсно, з погляду на малюнки (гуцул, у Карпатах, Нафтова вежа, Львів, селянин з Волині, Кам'янець, Дніпро коло Києва, дівчина з Правобережжя, стара українська церква, краєвид на Лівобережжю, старий шлях Ромодан, село на Полтавщині, Ярмарок, Кубанський козак) і на головні частини змісту (1. Де живуть Українці? 2. Скільки є українців? 3. Чи наша земля густо заселена? 4. Від чого залежить густота залюднення? 5. Чи наш край промисловий, чи хліборобський? 6. Як поділити Україну на природні околиці? 22. Чим відрізняються українці від своїх сусідів?) ця книжечка присвячена економічно-етнографічному періоду України.

Цілком зрозуміло, що дуже важко втиснути весь відповідний матеріал у вузькі рамки 26^{1/2} маленьких сторінок, і на точніший опис того, чим відрізняються одна від одної природні околиці України, не згадуючи вже за дрібні данні, майже не стало місця. При вичислюванні місцевостей, автор часто обмежується звичайним переліком назв без усяких пояснень, наприклад: „тим варто згадати міста Володаву і Білу над Бугом, Кобрин, Камянець-Литовський і Більск, що лежать недалеко Біловіжського пралісу“ (стор. 12—13. Підляшша). Чому „варто згадати“,—залишається для читача таємницею автора.

Загальний патріотичний настрій, що яскраво почувається в книжечці д. Хомика, обов'язував автора звернути більше уваги на славу минувшину України. Алеж він поставив собі завданням підкреслювати більш негативні риси, ніж позитивні. Тому нагадає, наприклад, „про містечко Іатурин, колишню столицю гетьманів, котру знищив і зруйнував 1700 р. московський генерал Меншиков, а населення цілком вирізавав“ (стор. 20), або „старе козацьке місто Лебедин (14.000 м.), над яким (1709 р.) знушався згаданий вже Меншиков“. Зовсім, як в колишніх московських підручниках: „Умань, у. городъ Кіевскої губ. извѣстенъ страшною рѣзней, которую устроилъ тутъ предводитель гайдамаковъ Максимъ Желѣзнякъ“. Між иншим і Хомик відносно Умані зазначає в „Етнограф. ч. короткої географії України лише: „Умань—осередок га дамацького руху на Україні, рідне місце його провідника, Івана Гонти (4200 м.)“ (стор. 18) і нічого не каже про те, що Умань—одна з найкращих осередків культурного садівництва, яке має величезне значіння для інтенсивного сільського господарства України.

Більш менш вдався авторові опис Галичини (7. Карпати, 8. Підгіря, 10. Розточча). На жаль, незгаданими залишилися такі місцевості, як містечко Сколе і Святославова могила недалеко його, Судова Вишня, вітчизна славного народнього борця аскета Івана Вишенського, та інші. На нашу думку, в маленькій книжечці краще було б обмежитися поділом України на такі частини, що з фізично-географічного і антропо-географічного погляду, виразно відрізняються одна від одної: правобережну Україну, лівобережну Україну, Слобожанщину, приморську Україну, Підкавказзя та Карпатську Україну (у автора: Карпати, Підгіря, Розточча, Підляшша, Волинська плита, Поділля, Придніпровська височина, Донецький кряж, По-

лісся, Придніпровсько-лівобережна низина, середньо-московська або лівобережна височина, Приморська низина, Підкавказзя).

Не можна згодитися з автором, коли він категорично запевняє, що в Києві „старі московські школи, навіть такі, як найвища школа—університет і політехнічний інститут (інженірска школа) приносили більше шкоди, як користі“ (стор. 16). Автор підкреслив, що в Львові „є польський університет з кількома українськими катедрами“ (стор. 12), але нічого не сказав про те, що в Києві, де вийшла з друку його книжечка, існує з 5 жовтня 1917 р. перший український національний університет в складі нормальних факультетів: істор.-філос., фізико-матем. і правничого, крім того укр. Академія мистецтв, українські гімназії, наукове т-во імені Шевченка, то що. Великою несподіваністю була для нас вказівка автора на те, що в „Нижині існувала також вища школа (ліцей) для язикознавства, тепер перенесена до Таганрогу“ (!). Нічим не зазначив автор, що Харків є одним із головніщих огнищ українського життя, позаяк одної вказівки, що Харківський університет „зложив український філософ Григорій Сковорода“ (стор. 24) занадто мало (між иншим, університет в Харкові—самий стародавній на Україні, і зложив його в значній мірі харківський діяч Каразин в 1804 р.)

Назва „Волинська плита“, (стор. 15) на нашу думку, невдачна, позаяк з таким-же правом можна говорити і про Подільську плиту, замість „Поділля“ (стор. 14), коли вже рахуватися з орографічними прикметами. Автор зазначає, що Донецький Кряж „має в своїм лоні великі поклади вугілля, соли, всяких руд: заліза, міді, живого срібла, марганця, олова, срібла, цинку, то що“ (стор. 11). Що-до вугілля, залізної руди, марганцевої руди і соли, то це дійсно так є, хоч автор, кажучи про Бахмут, нічого не згадує про славні соляні копальні в околицях того міста. Алеж про олово, срібло та цинку в Донецькому кряжу краще було б помовчати.

Приєднуємося до того, що „з других міст Волині згадати треба Кремянець (18000 мешк.) над Іквою“, але не через те, що це військова твердиня (вона колись була), а через те, що там був славний Кремянецький ліцей, якого після польського повстання 1830 р. було покладено в основу сучасного Київського Університета св. Володимира.

На тоьох останніх сторінках („Чим відрізняються українці від своїх сусідів?“)

автор доводить, що український народ є особливий і самостійний народ, позаяк має споконвіку всі прикмети самостійного народу: окремішну від інших народів будову тіла, відмінну від інших мову, окремішну питому культуру і окремі історично-політичні традиції та політичні змагання на майбутнє. Отже робити на підставі прикмет соматичної антропології такі висновки, що українці належать до іншої раси (породи) як Поляки, Москвини і Білорусини (стор. 27) на нашу думку було б не слід. Дійсно, Українці що до будови тіла—одна з найгарніщих пород людей в Європі, алеж вони, як і Москвини, Білорусини, Поляки, Індуси, Жини, Араби, належать до одної білої, або Індо-Європейської раси, складають з Поляками, Москвинами, Білорусинами, Сербо-Хорватами та іншими одно словянське плем'я, а між іншим з Сербо-Хорватами та Словенцями—південно-словянську або адрійську сем'ю словянських народів.

Що-до культури, слід було б не обмежуватися вказівкою: „ця українська культура, цеб то спосіб життя, що проявляється в будівлі хат, церков, господарських будівель, одяжі, їжі, пісні, музиці“ і т. д. (стор. 27), а виразніше підкреслити, що культура—це та спадщина умова й матеріальна, що дісталася нам від праці наших предків; що культура проявляється і в нахлонах, і в праці, й у вислідах праці поодиноких людей і цілих народів; що є культура матеріальна (все те, що люде зробили і роблять руками—хліборобство, промисел, торгівля і т. д.); умова (все те, що люди зробили умом-розумом: віра, література, казка, всякі штуки, поведіння з іншими людьми) і т. д.

Слід було б зазначати в тексті, до чого стосується кожний малюнок та взагалі уділяти більш уваги на оповідання, ніж на тенденційну декларативність. Є речі, що свідчать самі за себе, і таких річей не бракує нашій Україні.

Проф. В. Дублянський.

000 О. Снявський. Короткий нарис української мови. З лекцій читаних на учительських курсах у Харькові 1917 року. Харьків. 1918 р. 1—54, 8-^о. Ц. 1 р. 25 к.

000 Його-ж Коротка практична граматика української мови дорослих. Харьків. 1918 р. 1—20, 8-^о, ц. 60 к.

„Нарис“ д. Снявського має ту відмінність серед інших коротких граматик української мови, що автор трактує з'являючі фонетичні і морфологічні в історичній перспективі. Можна тільки пожалкувати,

що це у його зроблено занадто скупко що до морфології. Характеристика діалектичних відмін теж занадто побіжна і не можна сказати, щоб дуже вдала. Напр., характеризуючи подільську групу говірок, він поруч з істотною прикметою—дифтонгізацією довгих *e, o*, наводить розрізнення *y* і *u*, що зовсім не є характерним для тієї групи, і обминає рефлекс *я—є* і *і—а* (*ja*)—*e*, а в консонантами *тверде р*. Не можна прийняти твердження, що в українській мові „помяшені губні (без *y*) бувають лише по другій шестівці, як от: святий, червяк, мертвяк, тмянний, цв'охнути й інші“ (16). Тут губні так само тверді. Коли автор чув м'яку вимову в цих випадках, то це вже московської вплив. „Святий“ тільки пишеться з *e*, а вимовляється звичайно *святій, святій*. Помяшенням *р* (типу буряк, ряма) не можна пояснити *р* в „кривавий“, „чотири“. Перше—*рі*—від впливом крив (аналогія), а друге з *e* в визвуку (пор. сьогодні, матери, сего дьне, матерe).

Друга брошурка дає занадто вже короткий шкід української граматики. Тут ми занотуємо, що практичне правило до того, як писати: *чи—купе, любе, доє, чи—купить, любить, доить*, дано за російською шкільною граматикою („—*еть* въ томъ случаѣ, если въ 3 мѣ лицѣ мн. ч.—*уть* или *ють*, а—*ить*, если—*ать* или *ять*“) і до української мови не пасує, бо ті, що говорять *кѹпе*, скажуть *кѹплють, доє—доють* і т. д. Простіше б сказати, що кінцівку *ить* мають всі дієслова, що в інфінітиві кінчаються на—*ити, іти* і—*ати* (по *ж, ч, ш, щ*); *купити* (*купить*), *любити* (*любить*), *доїти* (*доить*), *сидіти* (*сидить*), *лежати* (*лежить*), *мовчати* (*мовчить*) і т. д. Далі, російські „причастія“ на—*щий*, коли вони стосуються до іменового відмінку здебільшого можна перекласти „дієприслівником“ на—*чи*, а не тільки за поміччю *що* і *verbum finitum*. „По, пише автор, з іншим значінням (не відповідним москов. *за*) звичайно вживається з місцевим відмінком“—треба було додати *у множині*, бо в однині звичайно з датним: по козакові (по козаку), а не по козаці. Треба б д. Снявському більше пильнувати української складні і уникати таких московізмів як: „вживаються окремі закінчення“, „вживати кличну форму“ (8). „При вживанні й правописі прикметників“ (10). „Коли ми не знаємо, *положим*, як треба написати...“ (13, теж 17). „Знає живу українську мову“ (18). „годитиметься під шк—лу“ і т. ин.

Проф. Є. Тимченко.

556 *Симоновський*. Методи обученія в начальних школах Таврической губ. Часть I. Обученіе грамотѣ, чтенію і письму. Симфер. 1918 р. Ст. 169. Ціни не зазначено.

Книжка д. Симоновського є справжній вклад в досить убогу педагогічну літературу що до початкової школи. Це—детальна розробка анкети, з якою земства Таврії ще в 1913 р. звернулись до учителів земських початкових шкіл. А тепер цю анкету розроблено д. Симоновським дуже науково і ця праця цікава з двох поглядів: тут ми маємо певний статистично вивірений облід сучасного педагогічного стану початкових шкіл Таврії; з другого—це є огляд усіх методів сучасного навчання письму і читанню, які вироблено наукою не тільки в Росії, а й за кордоном, по найкращих школах Європи і Америки. Так, дуже ґрунтовно розроблено метод згуків при навчанню грамоти і метод слів—так званий Американський. Вияснено усі дефекти і позитивні риси обох методів і дано поради, як їх найкраще вживати в наших школах, бо хоч наука методів і ґрунтується на загальних психологічних вимогах дитячого віку, але кожна мова, усяка національна школа має керуватися такими методами, які найбільш їм відповідають. Цілком зрозуміло, що при навчанні англійської мови, де літери цілком не відповідають вислову — a=e, gh=f, ch=g, e=i і т. н., педагоги не могли вживати згукowego методу, а користувалися наочною пам'яттю дітей і давали їм придивлятися до цілого слова, викликали до нього увагу дітей ріжноманітними оповіданнями, малюнками. Але, щоб провадити цей метод в наших школах, треба ще багато коло нього попрацювати. І на це Симоновський і звертає увагу учителів. Але взагалі цей метод мало ще знайомий серед нашого учительства і українські методисти навчання грамоти, на жаль, ще не висловили своїх поглядів на цей, вже досить популярний в Росії метод. По школах Таврії Симоновський вираховує, що 98% учителів вживають згукowego методу і лише 1,5% еднають його з американським, і 94% учителів провадять свій улюблений метод з чималою підготовкою в зліянні згуків раніш знайомства з літерами, ростягуючи час таких вправ (упражненій) від 5 днів аж до 20, що вже можна вважати зловживанням, бо для дітей в них немає ніякої конкретної цікавості.

Цікаві теж вказівки д. Симоновського на те, наскільки вживається в школах наглядних знарядь при навчанні грамоти; і тут ми бачимо досить великий % учительства, яке показує дітям або стінні малюнки—

таблиці—40%, або малюнки, що ставлять на чорну дошку—23,9. Але як мало (лише 9%) учителів вживають тих саморобних дитячих виробів і праді, які б додавали цікавості кожному уроку. Взагалі нові вимоги педагогії що до живої самостійної праці дітей—малюнка, ліпки і т. н. ще дуже мало конкретизуються в початковій школі, і проти цього д. Симоновський виступає з усією силою наукового досвіду, і вимагає не пасивного ілюстрування читання, а активного, не готовими малюнками,—а творчістю самих дітей. Дуже велику увагу звертає автор і на розвиток виразного читання і на різні засоби дати дітям змогу, як найкраще зрозуміти той художній твір, який вони читають в класі.

Читаючи книгу д. Симоновського, таку користну і наукову, можна цілком забути, що в Таврії на більшості простору вчать українські діти, яким найкращі методи чужомовної школи лише калічать і свідомість, і мову—цей орган думки і почуття. Тільки так десь, на якійсь сторінці д. Симоновський, правда, згадав і українських дітей, яким школа, правдиво каже автор, майже нічого не дає: „вони не можуть навчитися книжної мови, дуже часто переказують якусь нісенітницю, а не зміст прочитаного, склеюючи різні незрозумілі для них слова з книжок без усякого звязку з тим, що вони читають“. Від такого видатного педагога, можна було б чекати, що в книжці, надрукованій в 1918 р., він зверне більш уваги на необхідну потребу націоналізації шкіл в Таврії, де живуть і українці і татари: для них однаково неприемлема чужомовна школа, хоча б в ній для навчання російської мови і вживалося найкращих методів.

Але, не зупиняючись на цьому пододляді, книжка Симоновського має велику вартість; вона цікава для кожного, хто стоїть близько до початкової школи; вона користна для учителя своїми методичними вказівками і критикою деяких архаїчних засобів. Написано книгу гаряче, видно скрізь, що наука початкової школи цікавить автора, і він хотів би поставити її як найкраще. Усе це і надає вартості дослідів д. Симоновського.

С. Русова.

557 Український селянський університет. Перший семестр. Лекція I. Про „Просвіту“ та їх значіння за для народньої культури. Написала *Варвара Чередниченко*. Видання Полтавської Спілки Соживчих Товариств. 1918 р. Стр. 24 in 8-^o. Ціна 65 коп.

На обгортці зазначеної брошури видавництво заявляє, що цією лекцією-читанням

про „Просвіти“ воно розпочинає видання цілої низки подібних лекцій для сільських „Просвіт“ під загальною назвою „Український селянський університет“.

З цих лекцій має скластися систематичний курс читань з усіх галузів знання, всі вони „будуть зв'язані однією основною думкою: освітити з різних боків ідею поступу в природі та людських відносинах... й яскраво підкреслювати, що добробут нікому дурно не дається, що для щастя народу необхідна повага до самого себе та любов його до рідного краю, а во ім'я цієї любові — уперта праця та самодіяльність на шляху освіти та громадського єднання“. Всі лекції матимуть між собою зв'язок, але видавництвом „буде звернута увага на те, щоб кожна окрема лекція була настільки закінченою, щоб її зрозумів і той, хто не слухав або не читав лекцій попередніх“.

Лекція про „Просвіти“ та їх значіння за-для народньої культури поділяється на чотири частини, а саме: спочатку коротенько зазначено обшар землі української та її природні багатства й зроблено висновок, що злиденне життя українського народу на цій багатій землі є головним чинником наслідків його безпорадної темноти. Висновок цілком правдивий. Шкода тільки, що в цій частині своєї лекції шановна авторка не додержала обов'язкової для всякої науково-популярної розвідки об'єктивності і тому в деяких місцях передала, як то кажуть, куті меду. Що „Українська Земля велика, прекрасна й багата“—це правда, але нащо ж було до цього додавати: „Немає ні одного народу в світі, що мав би таку багату Країну, що жив би в такому здоровому кліматі, як народ український“ (стор. 1), або: „Так жив-бідувал Український Народ на своїй найбагатшій землі в світі (підкреслення мое. О. В.) (стор. 2). Це ж називається переборщити. Або на що себе й других обманювати, буцім-то наш нарід, діждавшись волі, сам почав засновувати „Просвіти“ і що тепер „немає, мабуть, у нас великого села, де б не було „Просвіти“. Адже ми добре та гаразд знаємо, що „Просвіти“ позасновувалися з ініціативи інтелігенції, що позасновувалися вони не скрізь, не по всіх селах і хуторах, як запевняє шановна авторка, а тільки по деяких, та ще й до того значна частина з них існують тільки на папері...

В другій частині лекції досить докладно розказано про наші стародавні церквині „Братства“ й про ту велику вагу культурно-просвітню роль, яку вони відіграли в

історії українського народу; в третій — про Львівську „Просвіту“ та її значіння за-для культури народньої в Галичині, а в четвертій—про „Просвіти“ російської України до революції та про завдання сучасних „Просвіт“.

З задоволенням зазначаємо, що ці останні три частини лекції не мають вказаних нами негативних рис першої частини і їми не вагаючись можна користатися, як готовим матеріалом за-для читання в аудиторіях наших „Просвіт“. Радимо тільки редакції видавництва Полтавської Спілки Споживчих Товариств уважніше ставитися до редагування своїх майбутніх лекцій. Треба обов'язково виправляти недоладну складню й не псувати нашої мови непотрібними москалізмами. Від того виграють і ясність викладу, і краса літературної української мови. Неможна залишати невиправленими таких неграмотно складених фраз, як оце: „Бо хоч би найвірніші поводити не були, як би не відзначалися вони широкою освітою й глибоким розумом — одні вони без підмоги народньої нічого не вдіють“ (стор. 3-я); не слід також засмічувати нашої мови такими москалізмами, як *оте виглядала* (російське *выглядела*) замість *мала вигляд* (стор. 7), або вживати московське *достойнство* замість *гідність, достойність* (стор. 7). Правда, зазначених нами хиб в брошурі В. Чередниченкової небагато і тому ми не вагаючись радимо набувати її для селянських бібліотек і для читання в „Просвітах“.

О. Волошин.

558 Я. Чепіга. Вільна школа, її ідеї й здійснення їх в практиці. Вид. „Українська школа“. Київ, 1918 р., стор. 72. Ц. 1 карб.

Питання майбутньої школи і в зв'язку з цим питання про нові течії сучасної педагогіки, на прапорі яких яєно накреслено слова: „дитина і її щастя“, належать до таких тем, що вже виходять за межі вузькошкільної компетенції, а все більш набірають громадсько-культурного значіння і тому принажують до себе інтереси широкого громадянства. Тому й до книжечки п. Чепіги з її принадливою назвою приступаєш з великим зацікавленням, сподіваючись від неї нової думки, нового освітлення й нового трактування живого питання про нову школу. Але, прочитавши її, мимоволі переймаєшся почуттям глибокого розчарування.

З 72 сторінок книжечки самому авторові, його думкам належить тільки 7 сто-

рінок, де на різні лади відмінюються терміни: „нова школа“ і „вільна школа“, і ніяк не довідаємся; про яку саме школу йде розмова: чи взагалі про школу, позбавлену старої, мертвої рутини і схоластики, чи про ту нову течію в педагогічній думці, яку німці охрестили словом *Persönlichkeitspädagogik* (індивідуалістичний напрям в педагогіці) і яка потроху поодинокими талановитими педагогами переводиться в життя.

Иноді здається, що автор — прихильник т. зв. трудового принципу виховання. Деякі прикмети прийдешньої вільної школи, на думку автора, характерні для неї (напр., про зайвістю нагород і кар), справді тільки елементи здорової педагогічної думки і логічні висновки з принципу самодіяльності учня в процесі виховання і ніяк не щось цілком нове, висунуте тільки ідеями вільної школи. Таким чином, поняття, що лежать в основі „праці“ (як називає автор свою книжечку) зовсім не мають певного реального змісту і через те всі його думки, всі висновки не ясні, занадто вже загальні і часто переходять в звичайну фразу.

Решта книжки — „коротенький виклад поступового перетворення ідей вільної школи від старих часів аж до наших днів“ (ст. 4). Приклади такого перетворення — тільки школа Толстого „Дім вільної дитини“ в Москві і „Вулік“ Себ. Фора, як бачимо, про „старі часи“ — небагато. Крім того, маємо ще коротенькі начерки педагогічних систем Рабле, Монтеня, Лока, Ратихія, Коменського і Руссо. Виклад цих систем справді занадто вже „коротенький“: про Рабле тільки й довідуємося, що він глузував з старої схоластичної школи; при чому ж тут вільна школа, і невже ж таки Рабле не дав нічого позитивного? Ратихій вийшов якимсь обчекриженим: з його дидактичних заповідів вибрано кілька, які знає мало не кожна письменна людина і які теж стоять в невідомому відношенні до ідей вільної школи. Філософія Монтеня і Лока занадто упрощені і пристосовані до дитячого розуміння; про Амоса Коменського і Руссо сказано те, що звичайно говорить в шкільних підручниках історії педагогіки, та й то більш цитатами й переказами. Зв'язку між цими нарисами нема ніякого; говорить про вплив Беконовського емпіризму на Лока, а про Бекона і емпіризм в історії європейської філософії а ні слова. Про нових педагогів — нічогошенько: невже ж таки в історії визволення дитини од пут традиції

й схоластики і в будуванні нової педагогіки хоча б Песталоцці й Гербарт не мають ніякого значіння і не стоять вище Ратихія?

Для кого книжку написано? Для педагогів? Безумовно — ні. Для широких кол громадянства? Може, широкому громадянству й подобається те, що „свобідна школа не витворює пляну навчання: учні самі витворюють його, вибіраючи науки, які їм найбільш подобаються з тих, котрі пропонують їм педагоги“ (ст. 71). Але будемо пам'ятати, що високий і прекрасний принцип, знижений до розуміння байдужного й ледачого, легко може перетворитися в низьку й нудну буденщину, і робити з Аполлона щось подібне до „горшка печного“ педагогу з запалом і хистом не годиться. А що автор всю свою книжку хотів пристосувати до розуміння іменно байдужного, про це свідчать його ж слова: „Щоб поширити ідеї нової школи між нашим громадянством, ми взялись за цю працю, хоч і не маємо на думці, що вона знайде співчуття в більшості байдужного до виховничих питань суспільства“ (ст. 4). В цій неправильно взятій меті автора й полягає причина всіх зазначених хиб його книжечки.

В. Дога.

559 Бібліотека вчителя № 1. „Методи Українознавства“. О. П. Сушицький. Приватдоцент Університету Св. Володимира. Видання педагогічного журналу „Вільна Українська школа“. Київ. 1918 р. стор. 6, ц. 15 коп.

Щоб уникнути помилок і хиб, з самого початку наукової праці на ґрунті українознавства, головним чином — історії письменства, автор радить вживати при студіюванні галузів українознавства історико-порівнюючого метода, який виведе нашу науку на широку путь величнього відродження її. Хоч на обгортці й зазначено, що це „№ 1 бібліотеки вчителя“, уже поверхове ознайомлення з змістом „Методів українознавства“ ставить питання про те, для кого писано цю брошурку? Питання це доводиться поставити тому, що для учителя з обмеженим знайомством що-до науково-методологічних питань, висновки автора брошури про „шкідливість“ деяких методів самі будуть шкодливими, а для учителя, ознайомленого з методологічними питаннями, висновки брошури здадуться надто поверховими і навіть, застарілими. Автор (по Єфремову) висловлює, що метод естетичний „для історії письменства цілком негодящий“, „бо з естетичного погляду довелось б викинути усе старе наше письменство“, „з естетичного погляду

трудно навіть зрозуміти літературні твори", „кожну річ, як відомо, краще з'ясувати собі шляхом порівняння“...

Публіцистичний метод розглядається автором по праці С. Єфремова „Історія українського письменства“. Висновки для цього методу (й естетичного)—проф-ра Перетця про „історика літератури“, що не зможе „вышутаться изъ сѣтей обывательскихъ сужденій и оцѣнокъ, обезцѣнивающихъ своею не критичностью и недисциплинированностью иногда важныя и остроумныя соображенія о литературныхъ явленіяхъ“. Висновок самого автора брошури: публіцистичні методи „повинно відкинути, як ненаукові“. Увага автора про історико-порівнюючий метод для вивчення історії й мови не викликає ніякого сумніву, але погляд автора на історію літератури й на методи, якими треба керуватися при студіюванні літературних творів, примушує де-що сказати, бо це питання не так просто вирішується, і не загальні ствердження дадуть учителеві можливість розібратися в цих складних питаннях.

Термин „історія літератури“ виник не одразу: *histoire littéraire* перейшло в *histoire de la litterature*, *Litteratur geschichte* — в *Geschichte der Literatur*. Дифференціація почалася з давна і процес її майже закінчився. Колишній конгломерат в історії літератури багатьох дисциплін, *матеріал* котрих, звичайно, й метод, — нічого спільного між собою не мають — розпався. Зостався ще один етап, щоб штучне з'єднання в історії літератури — історії літератури і загальної історії, історії культури, було порушено. І цікаво, що захистники існування історії літератури в зазначеному змістові самі визнають факт дифференціації, напр. п. Бедржицький в своїй рецензії на „Метофлогію“ Євлахова (Рус. Фил. вѣстникъ, 1913 р., т. 70) каже: „название осталось, хотя методы и материалъ въ отдѣленныхъ другъ отъ друга полустолѣтіями етапахъ или малосходны или совсѣмъ не совпадаютъ“. Проф. Перетць в своїх „лекціяхъ по методології історії рускої літератури“ (Київ, 1914 г.) визначає історію літератури, як „історію формъ“ (поетичних). Щоб відрізнити її від історії культури, як „історії ідей“ (форма: слово, стиль—є виявлення істоти людини, його індивідуальності), однак одкидає естетичний метод, як ненауковий. Проф. Лазурський в своєму курсі „Історія западно-європейської літератури“ заявляє себе прихильним до розуміння історії літератури, як „історії поезії“, а відносно методу приходиться до

думки, що естетична критика „суб'єктивна“, і через те—ненаукова. Раз для проф. Перетця історія літератури є історія поетичних форм, то очевидно, що поетичні форми—це щось для нього „об'єктивне“, бо в іншому розумінні його визначення губить свій сенс, і як в такому випадкові естетичний метод може бути суб'єктивним? Також і для проф. Лазурського очевидно „об'єктивно“ ясно, що таке твір поетичний, тобто художній, і чим він відрізняється від твору непоетичного, тобто нехудожнього. Методологічні праці Тена й Брюнет'єра появилися під впливом розцвіту природознавчих наук в XIX віці і майже тоді викликали реакцію проти вживання одних історичних методів при студіюванні літературних явищ, бо перевага у історика дослідувача знищує письменника, як такого; історик шукає загальних фактів, забуваючи, що „чувство, страсть, вкусъ, красота суть явленія индивидуальныя“ (Лансонъ „Методы въ історії літератури“).

Автор брошури, очевидно, сам почуває складність цих питань, кажучи, що літературний твір є натхненний твір художника-поета, котрий захоплює нас різними сторонами... „і через те може нас одвести набік“.., але зачепивши зверхечку це питання, автор не повідомив читача про те, що науково-об'єктивна праця тепер складається не тільки з старанного студіювання історико-порівнюючим методом літературних явищ, але й з того, щоб виявити в літературному творі „смысль и дѣйствіе“, котрі можуть бути „роскрыты только путемъ эстетическаго анализа ихъ формы“ (теж з книжки Лансона; Лансон, між иншим, каже, що прикметою літературного твору „является художественный замысль или художественный эффектъ, т. е. красота или изящество формы“).

В сучасний мент, коли, як констатує проф. Перетць в своїй передмові до книжки Бургардта „Новые горизонты въ области изслѣдованія поэтического стиля (принципы Эльстера) обнаруживается оживленіе интереса къ вопросамъ теории и истории и поэзии“, коли висунено на верх і вже оцінено значіння імпресіонистської критики (з відповідними, ясно, застереженнями), коли філософська й педагогічна думка каже про практичну необхідність виховання у молоді емоцій і естетичного почуття (дікаву сиробу з'ясувати це питання як раз і зроблено п. Білецьким в № 4 бібліотеки вчителя „Виховання елюціоноально-образного мислення й твору Шевченка“), коли вченими по-

важно подається думка, що самі начеб об'єктивні дослідження мають в своїй основі суб'єктивні думки,—тепер відкидати методи естетичний і публіцистичний, бо, як каже Лансон, література є „выраженіе общественной жизни“, література „дополняет общественную жизнь“, „выражает то, что больше ни в чемъ не проявляется—сожалѣнія, мечты и чаянія людей“, — мені здається, надто сміливо.

Одже, коли, кажучи словами тогож дослідника, „первое требование научного метода состоитъ въ томъ, чтобы подчинить свой духъ предмету, съ цѣлью организовать приемы изслѣдованія, сообразно з природою изслѣдуемой вещи, то будетъ болѣе научно признать и упорядочить роль импрессионизма въ нашей работѣ (а я додав би до цього „і роль публіцистичної критики“), нежेलі отрицать,“ бо „отрицаніе не уничтожаетъ того, что на дѣлѣ существуетъ“. Студіювання літературних явищ повинно бути різностороннім і з цього погляду кожна історико-літературна праця, розроблена одним якимсь методом, є великий вклад в науку.

Автор брошури, критикуючи книжку Єфремова, зовсім не зачепив питання про те, що робити вчителю в майбутньому шкільному році з одною книжкою Єфремова (учитель з брошури „Методи Українознавства“ розкритикує книжку, але викладати буде по ній, чим нині грішить і багатько лекторів на великих курсах). Не зачеплено питання про те, як визначити поняття „історія письменства“, питання про моралізацію літературних творів і дидактизм, що стоїть в найтіснішому зв'язку з питанням наукового характеру про метод в історії літератури; не торкнувся автор зовсім того, що зветься психолого-естетичним дослідом літературного твору.

От, власне, ті уваги, які слід зробити до змісту брошури п. Сушицького, бо порушити таке складне питання і з догматичного Олимпу поверхово вказати на один історико-порівнюючий метод, котрий безумовно має головне значіння в історико-літературних дослідях,—надто мало; історико-порівнюючий метод не один, і його висновки холодного аналізу все-таки не зможуть дати повної характеристики літературного явища.

560 № 2 „бібліотеки вчителя“ має змістом своїм „Постанови з'їзду діячів земств, і учительських організацій в справі організації Народньої Освіти на Україні“ 15—20 і грудня 1917 року.

Частина постанов цього з'їзду тепер уже набрала характеру матеріалу історичного, але ідеї з'їзду про національну школу, про організацію учительства, курси для вчителів,—потроху здійснюються і провадяться в життя.

561 № 3. О. Сушицький. Народність в творах Шевченка. Ст. 13, ц. 45 к. К. 1918 р.

Твори геніяльного українського поета починають студіюватись в деталях. Виявляються впливи на його творчість і те, як ці впливи перетворювались Тарасом Григоровичем в його поезії.

В своїй статті п. Сушицький і торкнувся одного з таких питань, а саме—теми про народність в творах Шевченка. Треба тим часом зазначити, що трактування Шевченка, яко поета „Народнього“ взагалі річ не зовсім ще певна: ще Грінченко („Перед широким світом“) зазначав незрозумілість багатьох творів поета для народу („Марія“, „Сон“, „Кавказ“, „До живих і мертвих (посланіє) і деякі поодинокі вірші), що залежить від складності архітекtonики твору. (Цього питання торкається д. Дорошкевич в „Вільній Укр. Школі“ ч. № 7, в статті „Шевченко на лекціях літератури“). Матеріал, поданий в статті, дуже корисний для вчителя, але розробка цього матеріалу, на жаль, не рівна: тоді як аналізу народньої стихії в „Гайдамаках“ присвячено 5 сторінок з 12 стор. друку всієї брошури, (як раз тому творові, користність вживання котрого в школі ще повинна бути обговореною), останнім творам поета присвячено, власне, 1 сторінку (по 2—3 рядки на „Причину“, „Тополю“, „Утоплену“, „Русалку“, „Лилею“). Треба зауважити, що в обох брошурах п. Сушицького досить таки шкунтильгає справа з мовою: надто багато „перекладу з московського“, а не дійсно українського письма. А такі випадки, як уживання слова „особистий“ замість „особливий“, „зараз“ замість „тепер“, або слова та вирази—„стенень“, „наслідний“, „повернулася в дівчину“—викликають у читача навіть почуття певної ніяковости за автора, та ще й педагога, що підготовляє „бібліотеку“ для вчителя!

562 № 4: Л. Білецький. Виховання емоційно-образного мислення і твори Шевченка. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 50 к.

Брошура на 16 стор. заслуговує уваги кожного педагога. Питання, піднесене п. Білецьким про необхідність виховання уяви і почуттів у дітей в школі, безумовно важне і правду каже автор брошури, що „не-

дагогічна думка повинна покласти на виховання їх „всі свої сили“. Дійсно, що „до останнього часу школа на це звертала мало уваги“... „Школа систематично розвивала лише інтелектуальні процеси мислення, і майже зовсім не цікавилась психичним ґрунтом з боку почуття і волі, в складі якого перебуває велика цінність розуму“... „взагалі робила велику помилку тим, що розвивала пасивний досвід, цілком убиваючи ті творчі сили, які з перших кроків шкільного життя дітей виявляє емоційна дитяча душа“.

„Із цілокупного складу душі штучно відокремлювалась одна розумова частина і розвивалась, другі-ж, значно більші (почуття, воля) і не менш цінні потроху убивались“, „випускалась людина в життя з вишколеним інтелектом, але з пасивною волею, не здатною до активної творчої праці“.

„Здійснення такого ідеалу лиш тоді може бути виконаним, коли школа буде виховувати в дітях емоціонально-образне мислення, цеб-то таке мислення, в складі якого почуття, розум і воля в об'єднуючій акції творчості“. Автор, т. ч. зачепив одну з сторінок загального питання сучасної педагогіки—про розвиток самодіяльності учнів і індивідуальних сил людини, про необхідність користуватися в розробці педагогічних питань науковими даними психології. Питання це не нове, піднесене ще на початку XIX віку Гербартом, продовжене його учнем Штрюмпелем, котрі не погожувались тільки в думці про те, що треба розвивати у дитини більш—уяву чи почуття (прихильний до останнього Штрюмпель). Автор брошури бере дані новішої педагогічної думки і надає ваги вихованню у дітей в школі емоціонально-образного мислення—уяви, почуттів і волі. Не досяг ясними здаються цілком вірні висновки автора про характер виховавчого читання і матеріал для нього (чтання поетів) після того, як автор взяв для систематики уяв книжку Рібо, з психологічних поділів котрого наврод чи можна зробити вище згаданий висновок. Спробу автора вказати матеріал в творах Шевченка для розвитку емоціонально-образного мислення учня можна тільки вітати і треба чекати розробки цих питань в більш широких межах, бо в брошурці так багацько зачеплено питань, що це відбилося на формі самого викладу: стислість фрази при великій кількості наукової термінології трохи утрудняє читання статті.

563 № 5. В. Дурдуківський. Матеріали для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Тараса Шевченка. Стор. 14, ціна 35 к.

733

„Ми, культурне громадянство,—і перш за все діячі школи, мусимо повернути нашому народові його історичну спадщину, мусимо знов звязати його з славним минулим, мусимо поновити порвані за лихих часів історичні традиції, мусимо підвести міцний національний фундамент під наш державний будинок“. „...Повинні всіх засобів ужити, щоб як найшвидче велика ідея стала реальним фактом, перетворилася в діло. Одним з таких засобів, на нашу думку, можуть бути гарно укладені й обставлені шкільні дитячі ранки й вечірки, присвячені визначним нашим національним діячам і великим історичним подіям“... В першу чергу треба звичайно поставити роковини й ювілеї рідних письменників, каже автор, просить учителів дивитись на роботу його, як тільки на допомогу їм в їхній важкій праці, не надавати їй дуже багато значіння. При тій випадковості матеріялу, який береться на ранках і вечірках Шевченківських, іноді шкодливий з боку педагогічного, не пристосований до розвитку слухачів, гарно та старанно зібраний матеріал п. Дурдуківського, не може не мати значіння, особливо при нашій бідності що-до розроблення для шкільного вжитку наших письменників. Оригінальна думка про плакати з творів письменника для ранків і вечірок заслуговує уваги учителя при улаштуванні Свят і для звичайного вжитку у школі (розвішувати на стінах і таке инш.). Брошурка дає дуже багато матеріялу, написана з великою любов'ю до дитини й педагогічної праці. Зостається побажати якомога більшого поширення її серед вчительства.

М. Лукашевич.

564 Б. Дорошкевич. Початкова хімія для селян хазяїв, позашкільної освіти та нижчих с.-г. шкіл. З додатком статей про позашкільну освіту на Україні та методи постановки досвідів. 330 малюнками. Видання Т-ва „Криниця“. Київ, 1918 р. Стор. IV+54+II. Ц. 1 р. 50 коп.

Виклади початкової хімії, призначені для зовсім ще несвідомої в цій науці людини—чи буде вона учень с.-г. школи, чи селянин хазяїн—повинні відповідати дуже гострим емоціям, як з боку упорядкування наукового матеріялу, так з боку форми викладів (ясна, проста мова; точні, виразні вислови для кардинальних положень і т. п.), а також і з чисто зовнішнього боку: відсутність всяких помилок, добрі ілюстрації і т. д.

Книжка Б. Дорошкевича задовольняє цим вимогам в дуже малій мірі. Так, нами

734

зважаємо в упорядкуванні матеріялу й послідовності викладів, наприклад, такі хиби. В розділі про кисень (I) в уступі, що носить титул „Горіння різних матеріял у кисню“—є зайвим трактуванням про вуглевісту будову свічки, нафти і т. п. матеріял („свічка також горить . . . то вона скаламутиться“). У розділі про повітря (III), в уступі „Склад повітря“ є зайвий цілий абзац, що починається словами: „В зеленій рослині діються“... зайвий через те, що він містить повторювання раз уже викладеного матеріялу. Таких повторювань, більш дрібних, можна навести і ще чимало.

З боку ясности, точности і, взагалі, правильности викладів багато де-чого бракує праці Б. Дорошкевича. Ось він розповідає на стор. 8, 15 и 24-ій: „при горінні матерія, що має в собі вугіль, виходить водяна пара“, „чим більш різних матеріял розчинено в воді, тим, кажуть, вона жореткіша“, „в склад цих (вуглеводів, жирів, білків) матеріял входить вугіль, *через те* вони звуться органічними“. Все це формально непоправні твердження, це ясно кожному хімікові й тільки хіба великою похапливістю автора можна пояснити собі походження цих тверджень.

З цією неточністю і невиразністю у викладі хімічного матеріялу зовсім пасує і нечепурність самого накреслювання цих викладів на папері. Тут злибується поруч: „окисли кислотні“ і „окисли кислотні“ (стор. 7), крахмаль крохмаль (стор. 23), сахар і цукор (стор. 15 і 23), прибор і знаряддя, „рухома лабораторія“, „мандрівна лабораторія“ і „передвижна лабораторія“ (стор. 27, 33 і 36), лампа і лямпа і т. п.

Сила друкарських помилок і москалізмів: автор користувався тільки московськими підручниками і їх же рекомендує читачеві, забуваючи що цим він, по-перше, обтяжує українського читача, позаяк галицькі і німецькі видання не важче дістати, як московські, а по-друге, рубає ту гиляку на якій сам сидить, бо, як читач буде користати з таких авторів, як Сазонов, Ремсен, Сперачський чи Реформатський,—то він ніколи і сам не купить книжки д. Дорошкевича і нікому не пораїть купити.

Серед помилок друкарських трапляються такі, як на сторінці 11 наприкінці II розділу, де замість „нею“ стоїть „ним“, і фраза губить всякий зміст.

Що-до ілюстрацій, то вони в початковій хімії повинні бути—ради ясности—перспективними рисунками, а не стрімовісною про-

екцією приладів, як це є у книзі Дорошкевича (ради простоти виконання малюнка).

Всі ці дефекти роблять „Початкову хімію“ мало придатною „для позашкільної освіти селян-хазяїв та нижчих с.-г. шкіл“, для чого призначає і титулом і передмовою свою працю Б. Дорошкевич.

Але для деякого з тих людей, що не перший раз беруть хімію до рук,—а саме—для лекторів різних курсів, що часто не мають змоги користуватись шкільними хімічними лабораторіями, ця книжка буде користною властиво своєю другою половиною, (а також „додатком статей“), де змальовано,—як треба навчати дорослих, користаючи з методів наочности, як улаштувати для цього рухоми лабораторії і як, нарешті, самі ці спроби виконувати.

Скажу тут де-що відносно списку (на 26) річей, які потрібні для рухоми лабораторії. В списку цьому бракує двох річей: корок (деревляних або гумових) і гумових дудочок, а зовсім зайвою є ота „коркомьялка“. Хімік, що 2—4 роки попрацював в лабораторії, зовсім не користується з цього приладу, а розминає корки, розкачуючи їх качалкою (звичайно плісковатою—дошкою чи що) по столі.

Олександр Топачевський.

565 П. і П. Терпило. Українська граматика. Підручник для середніх та вищих початкових шкіл. Етимологія. Київ 1918. 1—68, 8^о, ц. 2 р.

Граматика П. і П. Терпило, це—типичний відбиток шаблонних московських граматик, з їх науковою застарілістю, з звичайною мішаниною літери й звука (§ 2), хибними дефініціями („етимологія“, закінчення може розкладатись на дві частини: незмінну суфікс і змінну *флексію*, „коренні слова“ і т. инш.), немотивованністю тверджень і т. д. З наукового й педагогічного погляду це не є бажаним придбанням в нашій педагогічній літературі.

Проф. Є. Тимченко.

566 Д-р Савицький.—Наука геометрії для нижчих клас шкіл середніх. Вінниця. 1918 р. Ст. 76. Ціна 2 карб. 50 коп.

Невідрадне й досить прикре явище помічаємо на українському книжковому ринку, яке особливо кидається в вічі останніми часами, коли доводиться розглядати ту безліч різних небезпретенційних видань переважно для школи, потреба в яких відчувається так гостро.

Звичайно, зустрічаються між цими науковими та шкільними працями також і поважні, що дійсно відповідають своєму призначенню, але в значній більшості, доводиться натрапляти на мало, або й зовсім невдалі праці.

До таких невдало пристосованих для нашої школи праць, треба віднести й геометрію д. Савицького. Розглядаючи цей пропедевтичний курс науки геометрії, само собою з'являється питання:

навіщо було видавати підручника в такому вигляді, і чий інтереси мали на увазі люде, видаючи його?

Правда, ціна, що зазначена на ньому почасті розв'язує це питання, кажеж бо само видавництво, що потреба в підручниках нині велика і все, значить, розійдеться. Хоч воно й так, але все ж далеко простішим здавалося б передрукувати книжку так, як вона йде в Галичині по гімназіях, ніж видавати у такому „виправленому“ вигляді.

Тим часом видавництво зазначає, що мову книжки воно справило, й пристосувало до тутешнього діалекту (Київо-Полтавськ.). Але цю виправку воно, очевидно, уявляло собі в тому, щоби в підручнику завзято провадити аналогію українських термінів з російськими, ніби-то ґрунтовними й неомильними; напр., такі невдалі терміни як „свійства“ замість рос. „свойства“, (а чому не властивість?) „простирається“, „границя“ замість чисто укр. „межа“; „представити“, „свобідно“ і т. д. і т. д. ясно свідчать про малу досвідченість видавців. Побіч зустрічаються також, не дивлячись на виправку і типові галицізми, напр., „відгал“, „кусник“, то що та непорозуміння з відокремленим „ся“.

Взагалі вся ця „справлена“ мова геометрії досить підозріла й навряд чи буде корисною для нашої школи. Тим часом сама геометрія Савицького, як підручник в тій чи иншій мірі відповідає своєму призначенню. Але ж, курс геометрії в підручнику Савицького закінчується многокутниками і коло, тоб то уявляє собою лишень першу частину геометрії, що, на жаль, видавництвом не зазначено.

А. Літвін.

VI. Видання для дітей.

567 *Юр. Сірий.* Дивовижні рослини. Видання друге, з мал. Вид. „Українська Школа“. № 12. Київ, 1918 р. Ст. 16. Ціна — 30 коп.

568 *Його-ж.* Про горобця, славного молодця. Оповідання. Видання друге. Виданн. „Українська Школа“. № 13. Київ, 1918 р. Ст. 16. Ціна—30 коп.

Перед нами дві книжечки п. Юр. Сірого, в яких він знайомить діточок з „дивовижними“ рослинами й горобцем, „славним молодцем“. Мова обох книжечок дуже добра, дітям зрозуміла, особливо в оповіданні „Про горобця“.

Що ж з'окрема до книжечки — „Дивовижні рослини“, то в ній „дивовижних“ рослин, власне, немає ні одної, а є тільки користні, „споживні“, як от: кокосова пальма, кавове дерево, шоколадне, ваніль, чай—оце й усе.

На ст. 5 автор обіцяє разом з дідусем Петром розказати дітям „про такі рослини, яких вони здебільшого ніколи не бачили,

або коли й бачили, то тільки у вазонах на вікнах, та й то не всі і не в такій красі, яку вони мають на „волі“.

Але ж обіцянки не додержано і про „вазонні“ рослини немає ні словечка. А в і перелічені—по вазонах ніколи не трапляються.

В літературі ми знайшли тільки у А. Доде, що один з його героїв, славетний Тартарен з Тараскону, тримав „величезного“ баобаба в бляшанці з під консервів. Так то ж був баобаб! Між иншим автор чомусь про нього забуває, а баобаб же більш дивовижна рослина, ніж чай або кава.

Коли п. Юр. Сірий мав на думці ввести й користне й дивовижне разом, чому він проминув такі цікаві рослини, як: савітка, хлібоплуди, хинове дерево, ґумове дерево, банани і т. д. Коли ж би він надумав показати тільки „дивовижне“, то міг би взяти — манґри, ейкаліпти, фікус (замість ванілі), безумовно дивовижні рослини з величезними квітами, як—*Victoria regia* або рафлезія. Чим не цікаві південно-американські столітники, ієрихонські рожі або роскішні орхідеї? І дивовижні, й по „вазонах“ їх можна бачити!

А що дивовижнішого може бути, як представники комахоївих рослин—*Mixurpния* мала (*Utricularia minor*), або Венерина мухоморка (*Dionea muscipula*). Особливо остання: вона дійсно живе, ловить комах особливими мацками, як рукою—і „їсть“.

Отже, назва „дивовижні“ рослини зле пасує до книжечки. Краще б назвати „користні“—та й усе.

Книжечку оздоблено 5 малюнками тропічного лісу й окремих рослин.

До речі—„дивовижні рослини“ збудили знову невеселу думку: коли вже ми виберемося з індивідуального „словороблення“, коли ми вже матимемо певну, сталу термінологію? „Рослини“ чи „рослини“? Щось одне...

З горобцем, „славним молодцем“ — справа краща. Тут автор живо й правдиво малює життя горобця Крутихвоста й розбиває ті забобонні, нерозумні думки, які уперто панують і досі в нашій громадянстві що-до горобців та „шкоди“, яку вони чинять. Книжечку оздоблює малюнок-мозаїка Ів. Косинина.

Оповідання читається легко, залюбки.

С. Паночіні.

569 Д. Мамин-Сибіряк.—Пригоди статечної миші.—Переклад учнів IV класи Першої Української Катеринославської Гимназії.—Українське Видавництво в К-славі, № 39, Стр. 1—16, ціна 30 коп.

Мамин Сибіряк справедливо вважається одним з найкращих дитячих російських письменників. Його твори (казки, оповідання) цілком задовольняють маленьких читачів і своїм цікавим змістом, і художнім викладом,—в той же час вони будять дитячу думку і викликають в них гарні, гуманні почуття. Всіми цими кращими прикметами визначається і оповідання про пригоди статечної миші, яке переклали учні IV класа Першої Української Катеринославської Гимназії. Це оповідання залюбки будуть читати в рідному перекладі наші діти, тим паче, що книжечку надруковано буйним, чітким шрифтом і оздоблено симпатичними малюнками д. Погрібняка.

Що-до самого перекладу, то зроблено його майже бездоганно—широ народньою, легкою мовою, ні трохи не порушивши художності викладу самого автора. Це робить велику честь молодим перекладачам і їх ідейному й науковому керманичеві, який, безперечно, прийнявши на себе найбільшу частину роботи, зовсім заховався за своїми учнями. Вітаємо цей гарний напрямок в великій справі навчання рідної мови, що дає такі добрі наслідки: веде дітей до розуміння і володіння рідною мовою, привчає з малих років до праці на користь рідній ідеї і дарує нашу літературу кращими зразками російської літератури в добрих перекладах. Нехай цей гарний приклад захопить до аналогічної праці і інших учителів рідної мови по наших гімназіях, а також і учителів чужих нових мов—німецької та французької!..

Бажаємо молодим перекладачам і їх голові-учителеві охоти, енергії і успіху в дальшій роботі. Тільки радимо більш уважно стежити за коректою, щоб не було так багато помилок (до тридцяти помилок в цій книжечці).

В. Дурдуковський.

570 Томпсон Сетон. Подорож дикої качки. Перекл. Ю. Сірій. Вид-во „Українська школа“. Київ, 1918. Ст. 15, ціна 30 к.

571 Його-ж. Вуді, чабанський пес. Пер. Юр. Сірій. Вид-во „Українська школа“. Київ, 1918 р. Ст. 15, ціна 30 коп.

В середині першого десятиліття XX віку на українським книжковим ринкові

739

з'явилися, яко новина, переклади оповідань Сетона Томпсона.

Вони одразу звернули на себе увагу amatorів природи і своєю легкою, барвистою мовою і правдивим мистецьким викладом подій звіринного життя. Як живі переходили по-при читачеві оті зайці, лисиці, пси, червоні куріпки і читач разом з ними переживав їх радощі, вболівав їх горем, хвилювався, коли героєві якогось оповідання загрожувала небезпека.

Томпсонові твори читалися залюбки не тільки малечою, але й дорослими.

Ці дві книжечки є зразком творчости С. Томпсона. І „Вуді, чабанський пес“, вірний товариш, а далі згубець овежих душ і „Дика качка“ з своїми оксамитовими качатами—з перших речень оповідання заповнюють увагу читача і не пускають її з рук до останньої сторінки.

Було-б дуже бажано, коли б „Українська Школа“, чи яке инше видавництво, обдарувала наших дітей дальшим випуском оповідань американського природознавця, а згодом збрала й видала їх окремою збіркою.

Авторові закинути нічого не можна, хіба необачне оперування словом „інстинктивно“, саме в тім розумінні, проти якого повставала ціла низка учених, як — Вейлянд, Нолль, Бюхнер, не кажучи вже про великого реформатора науки природознавства—Ч. Дарвіна.

Те саме можна було б сказати й про п. Сірого, яко перекладчика, коли б він не „покинув на призволяще“ передмови до „Вуді“ і, хоч трохи, коло неї подрацював. Мова перекладу гарна, жива, за винятком двох-трьох, не зовсім відповідних, слів.

Малюнки до оповідання „Подорож дикої качки“—теплі, зворушуючі.

Нарешті, треба сказати, що в виданнях „Української школи“ — очевидно для школи—коректа мусить бути бездоганною, а тут, на жаль, цього не бачимо.

С. Паночіні.

572 Мамин—Сибіряк. Поганий день Василя Івановича. Оповідання. З рос. мови перекл. Євг. Вировий. Укр. вид-во в Катеринославі, № 5. Видання друге. Катеринослав, 1917 р. Ст. 15. Ціна 30 коп.

573 Його-ж. Старий Горобець. Оповідання. Укр. вид-ва в Катеринославі, № 34. Катеринослав, 1918 р. т. 24. Ціна 30 коп.

740

Помалу-потроху дитяча книгозбірця поповнюється все новими й новими книжками, правда—не завжди вартими того, щоб їх друкувати.

Ці дві книжечки—є оповідання відомого в московській літературі Маміна—Сібіряка, автора дитячих книжечок, який особливо уславився своїми казочками. І ці речі, як і все, що вийшло з під його пера, написано гарно, майстерно, приступно для дитячого зрозуміння.

Переклади зроблено середне. Між иншим, не зазначено хто й звідки переклав „Старого Горобця“.

Малюнки в тексті д. Погрібляка можуть майже задовольнити вимоги, але на обгортці того самого „Старого Горобця“ так невдало репродуковано хлопчика й дівчинку з книжкою, що аж гидко глянути. Хлопець—не хлопець, а якийсь дегенерат, чи незбитий доказ нашого походження від бабусі—мавпи. Треба-б замовити инше кліше, або зовсім викинути цю річ, а такої „картинки“ далі містити ніяк неможливо.

Т. Каракащенко.

VII. Справочники.

574 Російсько-український Словничок Медичної Термінології. Видання „Українських Медичних Вістей“. К. 1918. Стор. 31 in 32-о. Ц. 80 коп.

В коротенькій передмові до цієї худорлязої брошурки читаємо, що складено її з доручення Міністерства народної освіти п. Оленок Курило, призначено для вжитку середніх шкіл; перевірено термінологічною комісією Всеукраїнської Співки Лікарів, тою-ж комісією доповнено й, нарешті, з боку філологічного перевірено шановним професором Є. Тимчинком. *)

Одно слово, ця щаслива книжечка має таку блискучу рекомендацію, що ніби навіть не випадке брати її під критичний розгляд, та ще й не фахівцеві—філологові. А тим часом, коли, по передмові, починаєш читати слово за словом, то мимоволі згадуєш або популярний афоризм Шопенгауера, якого не хочеться тут наводити, або ж приказку, що у семи няньок дитина без ока.

*) Коли ця рецензія вже була в друку, редакція одібрала нижче-наведеного листа:

„Високоповажний Пане Редакторе!

Цими днями появилася в продажу „Російсько-Укр. словничок Медичної Термінології“. В передмові зазначено, що „з філологічного боку всі слова провірені професором Тимчинком.“

Можливо, що до Редакції поступають рецензії на цей словничок. Так ото подаю Вам до відома, що я уперше побачив цей словничок вже надрукованим.

З повною пошаною Є. Тимченко.

741

Але ж через те саме, що у цієї дитини була сім няньок і доводиться вимагати од роботи, одміченої їхніми прізвиськами, далеко більш того, що вона дає.

Здавалося-б найсамперед, що для такої малої обширом праці, не зважаючи навіть на те, що її й писано для журналу,*) легко було би установити певний план, знайти відповідну систему. Хоча би взяти так: коли це є словничок, то розмістити матеріял в алфавитному порядку; коли це є спроба термінології, то дати поділ матеріялу, відповідно до головніщих понять. Одже ж й цього не зроблено і спочатку вокабули йдуть по алфавиту, а потім ні з того ні з цього посаджено купку слів, звязаних, наприклад, зі словом „зуб“,—а через те маємо під літерою з—карієсь, емаль, мякоть і т. д. (стор. 11),—далі-ж слова знову йдуть по алфавиту.

Незрозуміло тако ж чого латинські терміни попали не на лівий бік сторінок, а на правий—ніби українські терміни...

Коли ж береш в руки таку маленьку книжечку, що трактує поважну справу, то цілком природно сподіваєшся, що в тую брошурку уміщено найголовніше, а незначе опущено. А на ділі в словничку падибуєш величезне число однакових і по значінню й по написанню слів і часто—тотожних з московськими (горло—горло, волокно—волокно, аорта—аорта, анатомія—анатомія і т. д. і т. д.)—Яку це має цінність для того, хто хоче засвоїти собі „українську термінологію медичну?“—незрозуміло. Ще більш курйозний недогляд з цієї категорії ввійшли з термінами, що вимагають прикметників напр. губа, якій одведено аж п'ять рядків, що маєть такий зміст:

Губа—губа,

Губа верхня—верхня губа (а в дужках—горішня).

Губа нижня—нижня губа (ще додані: спідня, й в дужках—долішня).

Не можна повірити, щоби українська медична термінологія була така вже вбога, щоб на 29 сторінках треба було давати подібний матеріял! Маємо підстави гадати, що з цієї галузі в народі є численна термінологія, бо ж лікарство та знахарювання було дуже поширено на Україні, а особливо поміж військовими верствами.

*) Див. „Укр. Мед. Вісти.“ ч. II.

742

Тим часом значна частина змісту словничка властиво не є термінологією суто українською, зібраною з народніх уст. Багато термінів—новотвори, або переклади—і звичайно—з російського. Що-до новотворів, то, звісно, сперечатись про них, як необхідності, не доводиться. Навпаки, в цей час, коли все наше життя українізується, коли по всіх галузях знання виготовляються книги, од яких вимагаємо точного визначення думки нашим словом,—нові слова доконче потрібні й бажані, аби тільки вони дійсно відповідали і своїм змістом, і своєю формою та характером духові нашої мови. Але ж з тих „кованих слів“, що знаходимо їх в цьому словничкові, багато треба визнати навряд чи вдалим як з боку філологічного, так і з боку медичної науки. Наприклад—„Большой кругъ кровообращенія“ (до речі уміщено під літерою б, тим часом як усякий буде шукати під літерою ж—„кругъ, большой, малый“) перекладено виразом—„великий обіг крові“, „инкубационный періодъ“—„інкубационний період“, „камера глаза“—„комора ока“ (хоча б уже „очна“, бо „глазное мускули“—перекладено „очні м'язи“), „конечность“—„кінцівка“, „выделительные органы“—„виділяючі органи“, „головной мозгъ“—„мозок голови“; „желудокъ“—„шлунок, кендюх (кендюх—тож у свиней!)

Уже з цих прикладів,—а їх можна було б навести без кінця,—видко, що часом новотвори сконструйовано не відповідно до духу нашої мови („мозок голови“, „кість стегна“, „нерв смаку“, а далі уже не „нерв руху“, а — „руховий нерв“ і т. ін.) До цих же недоладностей треба долучити й такі, як „худорлява“ кишка—тоб то „тощая“, „спідня кінцівка“—„нижня конечность“ (не все ж, що „внизу“ доконче—„насподі“), і т. п.

Цілком без потреби одні й ті ж самі слова повторюються в різних місцях (злосна кінцівка—на ст. 5 й 13; дентин—ст. 8, 11, при чому один раз дентин перекладено як „зубна кість“, що навряд чи буде науково). Без потреби також в такому маленькому словарику наведено вульгаризми та ще й такі, що до медицини, як терміни, дуже мало стосуються, напр.—„задниця“—гузниця; ніякий лікарь ні в книгах, ні в розмові з пацієнтом цього слова вживати не буде, а завжди скаже „ягодиця“, або щось инше.

Є слова, ніби перекладені на московську, а не українську мову: напр., —os. naviculare

—лодкувата кістка; костяная зола—кістяна зола, хіба ж „зола“ та „лодка“—українські слова?...

Розміри рецензії не дозволяють спинитись на деяких інших увагах, що їх вимагає цей словничок, але ж і з наведених прикладів, узятих тільки з перших 15 сторінок брошури, видно, що роботу зроблено не уважно, по-казенному, і тому вона піде не на користь, а безперечно на шкоду справі. Бо ж люде, які практично будуть користуватись з цього словничка, схилившись перед авторитетом імен, що зазначені в передмові, будуть уводити в життя недоладні словесні каліцтва, замість того, щоб видовлювати у народа його нитому медичну термінологію, і дуже влучну, і дуже багату...

В. Королів.

575 Р. Лащенко. Як одбуваються позови на суді мировім. Видання Т-ва „Криниця“. 1918 р. 68 стор. Ціна 1 карб. 50 к.

Автор коротко розповідає про суд і судові справи загалом, а потім досить докладно в популярній формі говорить про закони і правила, що стосуються до позовів, які розпочинаються і провадяться в мировому суді.

Книжку написано для таких читачів, що не мають юридичної освіти, і навіть для таких, що зовсім мало освічені. Авторіві пощастило досягти своєї мети: книжка вийшла цілком популярною і приступною.

На жаль, і її не минула загальна доля всіх юридичних книжок останього часу, ксли життя витворює все нові і нові норми правового ладу, так що кожна нова книга, поки перейде всі муки друку, стає по змісту більш чи менш відсталою.

В своїй праці автор ще говорить про „апеляційний суд“, про „Генеральний суд“, про „членів мирового суду“, про „пісудність до 1000 карб.“, а поки книжка друкувалася і стала розповсюджуватись, повиходили нові закони про державний сенат замість генерального суду, про побільшення ціни пісзвів до 3000 карб., про скасування членів мирового суду та т. п.

Як би це була праця чисто наукова, то вона вже булаб позбавлена всякої наукової вартости, але для такої популярної книжки як ця, зміни в термінології і наз-

вах інститутів та зміни в числі персонального складу мирового суду майже не мають ніякого значіння і тому можемо рекомендувати цю брошуру широким колам громадянства.

Петро Синицький.

VIII. Інформаційні видання.

576 Г. Коваленко. Арабська земля і Магометова віра. Черкаси. Видавниче Т-во „Сіач“. 1918 р. Ц. 1 карб. Стор. 48.

Автор дає огляд історії Арабів і розповідає про найголовніші менти початку і розвитку Магометанської віри. Тут нема подробиць, може і цікавих, але часто зайвих і зовсім не потрібних для загальної історії. Зато в коротких, але досить сильних рисах, змальовано всі головні фактори, що сприяли народженню магометанської віри і досить характерно відзначено особу Магомета.

Автор розповідає про Арабів, їх місце серед народів, стародавнє їхнє життя і віру, як ті основи, з котрих виникла магометанська віра, освічує особу Магомета з боку шукання чистої віри і моральної сили і показує, що Магомет нічого нового не дав, але взяв з відомих релігій все, що підходило під світогляд араба і тим зробився для них дійсним пророком.

Дуже коротенько розказано про розвиток і занепад арабської держави та про поділ магометанців на дві головні секти—сунітів і шіїтів.

Особливої наукової вартості ця книжка не уявляє, бо нічого нового вона не дає, але для людей мало знайомих з історією магометанства вона може бути дуже цікавою. Книжка дуже підходила б до шкільних бібліотек, але їй трохи вадять редакторські та коректурні помилки і недогляди, які роблять досить неприємне вражіння.

І. Новак.

577 Гр. Коваленко. Про пташок та про комах. Видання третє, доповнене. З ілюстр. Вид. Педагогичного Бюро Полт. Губ. Народн. Управи. Полтава. 1918 р. Ст. 29. Ціна—25 к.

З любов'ю й пошаною до наших „прихильників і оборонців“ від незчислимих легіонів комах написано цю невеличку книжечку.

745

Автор коротенько оповідає про комах та шкоду, яку вони завдають у нашій хазяїстві; про комахоїдних пташок та користь від них; як їх треба любити й опікуватися ними за те добро, що вони нам роблять. В кінці до книжки прилучено старовинного переказа про царевича Сідарту й лебедя, а також оповідання „Майська спілка дітей у Фінляндії“. І там і тут червоною ниткою проведено ту думку, що „боротися з лихом на світі можна тільки милосердям і любов'ю до всіх людей і до всіх живих створінь“. До хиб книжечки треба залічити москалізми загальні (напр., „положених“) і москалізми та плутанину в назвах пташок: малиновка (замість „вільшанка“), піщуха („підкорішник“), мухоловка („мухоморка“).

Автор уживає помилково назву „кропивьянка“, прикладаючи її очевидно до нашого „задерихвоста“—*Troglodytes parvulus*, рос. — „крапивникъ“. Назву „кропивьянки“ мають в народі або „Цокалка чагарникова“ (*Sylvia curruca*) або „Очеретянка садова“ (*Acrocephalus dumetorum*); остання має більше права на назву „кропивьянки“, бо здебільшого вимощує своє гніздечко поміж стеблинами кропиви (жаливи).

Назву „волове око“ автор (як і Ів. Верхратський) віддає згаданому вище „задерихвостові, а мова йде про „горихвоста“ або „палихвістку звичайну“ (*Ruticilla phoenicea*, а може й *tithys*, „ковальчука“).

П. Коваленко, певне, забуває, що саме на Полтавщині на назву „волове око“ найбільше претендує „синичка довгохвоста“ (*Acrocephalus caudatus*).

От, це й усе, що можна закинути авторові.

Текст книжечки оздоблює 6 малюнків пташок і штучних гнізд для них. Виконання малюнків досить гарне.

С. Паночіні.

578 Тарасови Шевченкови в 102 роковини його уродин. 19 марця 1916 року. Полонені Українці Вецлярського табору. № 3. Вецлярська бібліотека українських полонеників. Стор. 48. Ціни не зазначено.

Брошурка ця одна з тих багатьох книжечок, якими свідоміші національно товариші виховували в таборах для полонених українців свідомих громадян незалежної України.

Дві невеличких статті служать вступом до вибору з поезій. Оздоблено їх кількома малюнками. Написано їх „без хитрої мови“, але патріотично. На жаль, заголовок одної з поезій має трохи чудний вигляд: „Течевода“ ніби якась географічна назва, або що... Свою ленту в справу

746

національного усвідомлення наших „москалів“ і ця книжечка, очевидно, внесла в загальну роботу в цій напрямі навіть в тім разі, коли хоч десятьох переконала, що

В своїй хаті—своя правда
І сила, і воля.

П. Зайцев.

579 *В. Бондарь*. Московська петля. Видання укр. с. р. видавничого т-ва „Рух“. Вовча. 1918 року. Стор. 13. Ціна 50 коп.

Перед нами брошура інформаційного характеру направлена проти ідеї єдиної веділимої Росії.

В брошурці на рідкість щасливо сполучилися і вогонь пропагандистського завзяття і переконуюча аргументація числених та уміло наведених статистичних справок. Все те подано вміру, без утрировки, з почуттям такту.

Як найщиріше вітаємо появу такої брошури саме тепер, коли наш нарід збочує знову до Московської орієтації, і бажаємо книжці як найширшого розповсюдження. Тому посприяють і зовнішні данні: популярний виклад, добірний чіткий шрифт і добра обгоротка з малюнками.

О. Мицюк.

ІХ. Сільське господарство.

580 *Лісничий М. Шаповал*. Лісова справа на Україні. Видавництво „Рух“. Вовча на Слобожанщині. 1918 р. Стор. 44. Ціна 80 коп.

Один з найкращих знавців лісової справи на Україні являється автором цієї дуже цінної книжки по лісоводству.

В ній насамперед подано убивчу характеристику лісової політики російського уряду, який з усієї площі мав=85% навіть недосліджених лісів, дозволяв самі мізерні видатки на поліпшення лісового господарства, провадив спустошуючі рубки та експлуатував ліси України на користь центру... Далі наведено докладні відомости про те, скільки у нас є лісу на Україні по окремих губерніях і повітах, показано, крім того, % лісистості. На цій кінчається, так би мовити, історико-статистична частина роботи.

Далі ми знаходимо контури основ лісової реформи на Україні, яка по думці Шаповала повинна б вилитись в форму націоналізації всіх лісів. Тут же намічається і звязок лісової реформи з земельною, що для наших часів вже звучить цілковитим анахронизмом.

Спинається автор особливо любовно на державно-господарській розробці лісу, що

747

майже нерозвинена, але має велику будучину, на лісових культурах, меліорації. Окремий розділ присвячує лісовій політиці на Україні, яка по його думці, мусить полягати в тім, щоби з своїх лісів добути всі продукти, потрібні для задоволення вимог нашого краю; нарешті, бігло обговорює економічні підстави лісового господарства та спинається на підготовці лісових технічних сил...

Такий в кількох словах зміст книжки, котрий візьметься на увагу лісоводами і матиме значіння для тих, хто студіюватиме фінансову науку та економічну географію України. Читається вона легко, мова прекрасна, виклад майстерний.

Ми б не виконали свого обовязку до кінця, якби не сказали кілька слів між иншим, і на адресу видавництва „Рух“, що видало цю книжку. Воно, перебуваючи на провінції в менш сприяючих, ніж інші видавництва, умовах, одначе скупчує коло себе і досвідчених авторів і випускає свої видання, не дивлячись на дуже скрутні часи, цілком пристойно, а иноді—майже художньо.

О. Мицюк.

581 *К. Михайлюк*. „Що повинні знати й робити служачі в молочарській спільці“. К. 1918 р. Видавн. Київськ. Губ. Земства. Ц. 25 к.

З часів біблійних люде, бажаючи робити як найбільше вражіння своїм словом, записували його на стінах аби завжди око читачів бачило, а розум і серце почували. Так було написано заповіді закону Божого, так Навуходносорові ввижались на стіні огненними срашні слова: „Мене, Текел, Фарес“. В час розцвіту класичної культури широко вживались записи на стінах самих яскравих зернят творчости людського розуму. Надалі чоловік почав ховати під замком свої твори, щоби здобути людським генієм, було властністю невеличкого гуртка вибранців неба. І люде наче забули, що філософські афоризми, що моральні заповіді життя повинні бути всюди перед нами. На видних місцях запанувала тільки реклама, вивіска.

Політичне наше життя останніх часів примусило згадати про той найліпший спосіб впливу на широкі кола, і плакати замаячили перед нашими очима. Це призвичаїло нас до них і можна сказати, що відроджується стародавній спосіб розповсюдження знання між людьми в формі вико-

748

ваній розумом на огні серця, та оповитій наче вінком,—красою слова. З цього висновок, що плакат повинен бути без жадної помилочки, без маленької плямочки.

Кооперативні організації, ці піонери нового громадського життя, повинні звернути значну увагу на форму плакату, бо вона найліпше допомагає розповсюдженню знання, найбільш об'єднує та дає змогу взаємоконтролю.

На превеликий жаль Українське друковане слово надто мало вживало цієї форми, через що треба широко вітати всякий початок в цім напрямі.

Зазначений в заголовку плакат Н. Михайлюка по змісту поділяється на окремі абзаци т. зв. накази: голові правління, скарбникові, молочареві, ревізійній комісії, на останку наводить зразок протокола ревізійної комісії.

Читаючи плакат, робиться прикро від браку системи (головне не виділено на перше місце, а переплутано з дрібницями) і за те, що автор не досить подбав, щоб зміст було дано в стислій, але яскравій та гострій формі нашої безмежно багатой мови. Трапляються і навіть часто, коректурні помилки, а вони в плакаті далеко більш кидаються у вічі, як у книзі.

Бракує цьому плакатові ще й відділу про рахівництво. Через те і треба було би авторові видати хоч окремо вказівки про значіння у всякому ділі, а в кооперації особливо, олівця та паперу і подати зразки рахівництва.

Ветерин. лікар М. Леонтович.

582 *Олександр Невинський.* Користь бжіл та доходи від пасішництва. Валки. 1918 року. Видавництво „Українська Бжолка“. № 4, ціна 20 коп. Стор. 11.

— „Здається, я уже й непогано читаю, чимало книжок перечитав. Умію й по церковному на криласі „блажен муж“ або „потом покри фараона“, не гірше дяка, прочитати. А оце купив книжечку про пасішництво, — у мене, пак, у самого пасіка, — семигривенника дав за книжку, та не вчитаю. По чудному якось написано.

Зразу читаю: „Користь бжіл“. — Значиться, пише, що бжолі з чогось користь мають. Нехай споживає божа тварина; правду добродій каже!

— А далі не втну. Багато степів, каже, тепер „розпанахано“... до чого воно? — Ага, „розпанахано“, то, певне — поорано.

— „За медом, — пише далі добродій, — признають люде „качества“. А по моему мед дуже добрий і ніякого ганчу в ньому нема, коли він свіжий та чистий. Що воно тільки означає, що мед „питательна та легкопереварима їжа?“ Що його легко переваримо, як не доглянемо, те я розумію, бо у всячній треба силу знати: не знаючи, й борщу не зварив, не то що меду, а як переварив, та ще борони Боже, пригорить, то і не до смаку буде, буде гіркий. А „питательна“? Школяр, мій хлопець, каже: „то тату, вопросительная“. Бреши мабуть, голузник, — очевидно кві глузує з батька: говорить, а у самого з очей скалки скачуть.

Читаю далі, що з воску роблять вошину і таке више, „полірують меблі і поли“. А так! хоч віск і не такий маркий, як мед, одначе поли замажеш. Як доводиться віск варити, то треба підтикатися.

Ну, потім уже зовсім не до речі пише добродій, що мовляв худоба кращає, коли „спарюється“, і рослину теж радить спарювати. Та скотині ж бляче і зовсім негарно, як окропом чи що спарити, або коли намуляє їй, і рослина од окропу загиває. До чого воно таке пишеться?

А оце знов гаразд таки говорить, що од бжолі і для кешені користь є, і тілові допомагає і з душі нудьгу бжолка проганяє. На пасіці завжди весело — любо глянути, як невсипуща бжолка працює. А у свято, ляжеш у холодочку, бжолка гуде — присипляє. Отже якось почали були мені бжолі роїтися та саме у жнива. Спека. Тут хліб святий перестояв — осипається, а тут раз-раз дочка кличе: „а йдіть, бо рій утече!“ Іду. Намітку на голову — дихати важко, бжолка в пітні руки жилить... Правду таки добродій Невинський пише, що иноді може „увіритись“ „заніматись пасішництвом“. Увірилось воно і мені того літа.

Наприкінці не розумію, що воно — „гарни збит“. Може „збитки“? Тільки ж як збитки справді, то од чого ж тоді „доходи збільшуються?“

Прослухав я цю критику справжнього пасішника і мушу згодитись з нею. По змісту книжечки д. Невинського і цікаві, і потрібні нашим людям, бо без гарної книжки про пасішництво не буде у нас воно поставлено раціонально. Потрібні дуже, бо й справді „немає садка без пасіки, немає плоду без бжіл“. Тільки ж треба подбати й про мову, щоб не баламутити читача

московськими словами та недоладними реченнями.

В. Поточний.

583 Хліборобські спілки (що робити з землею). Нап. Б. Мартос і О. Сивявський. Видання Генерального Секретарства по земельних справах. Київ. 1918. Ст. 34. Ціна 35 коп.

Нині, коли з таким напруженням проходить у життя новий земельний закон, коли така сила ріжнотоманітних інтересів, здебільшого цілком протилежних, згуртувалося коло земельного питання, невеличка книжка, видана Міністерством Справ Земельних, має чималий інтерес.

Книжка докладно оповідає про сучасний стан земельної справи на Україні: дає історичний огляд аграрного питання під час революції, вияснює на зрозумілих прикладах спосіб складання і роботу хліборобських товариств, а також дає короткий огляд роботи і ролі в розв'язанні земельного питання в Італії хліборобських товариств.

Наприкінці книжки багато місця присвячено питанню про хліборобські спілки на Україні та їх ролі в проведенні аграрної реформи. Всі ці питання ілюструються докладними відомостями з життя існуючих нині на території України хліборобських товариств.

Виклад книжки досить популярний, особливо в тій частині, яку написав Б. Мартос.

Взагалі книжка своїм змістом робить дуже приємне враження і треба їй побажати як найширшого розповсюдження серед нашого селянства.

Агроном Б. Дорошкевич.

Х. Поезії.

584 *Рабіндранат Тагор. „Садовник“.* Ліричні поезії. Переклад Юр. Сірого. Видавництво „Дзвін“, Київ—Харків, 1918, стор. 100, ціна 2 карб.

Щоб перекладати поезію треба бути поетом, хоч дрішечки поетом, хоч поетом в душі. Бо поезія річ чарівна, а чари не знання,—набути їх неможна,—це дар добрих фей...

Всім відома казка Массе про „Панну Мартен“. Панна Мартен одержала від доброї феї дар: все, до чого вона доторкнеться своєю рукою,—буде розцвітати, крашати і перетворюватись з простої речі в річ коштовну, великої краси,—глиняна миска,—зробиться порцеляновим полумиском, камінна підлога, коли панна сама виміє її своїми руками,—мозаїкою кращих майстрів. Але—горе! Коли служниця почне переробляти її роботу—чари зникають: порцелян стає глиною, мозаїка—камінням.

Так і поезія, — торкнись її непосвяченою рукою і раптом зникають всі чари.

751

Р. Тагор переклав свої вірши сам на англійську мову; в англійському перекладі він їх не римував, переклав прозою, але не звичайною прозою, а прозою ритмічною, музичною.

В російській літературі ми маємо переклади Р. Тагора: один д. Тардова, а другий—у виданні „Універсальної бібліотеки“—ритмічний.

Не маючи під руками англійського автоперекладу, ми порівнюємо переклад д. Сірого до перекладу російського. Ну й що ж? Думки ті самі. Ніби „сь подлиннымъ вѣрно“. А зовсім не те... навіть прирівнюючи до російського перекладу, навіть минаючи всі порівняння, сам по собі український текст в перекладі д. Сірого стоїть далеко від поезії.

Треба згадувати речі всім відомі. І не хтілося-б... Поезія впливає на нас двома факторами — музичністю ритма, та красою образу. Вроджені почуттям вони опановують і нашим почуттям і ми відчуваємо почуття автора, красу його твору. Це—еманація радія, що осяє й нашу душу чудовим сльвом.

І ось сам Р. Тагор, перекладаючи свої твори на англійську мову, переклав їх ритмічною прозою. Рима — річ в поезії дуже потрібна, вона, як наголос, надає той або инший тон поезії, вона дає ритмові, або короткий сухий удар, як напр. в баладі Жуковського —

„І Смаггольмскій баронъ удивленъ, пораженъ“...

або ніжну невизначність легко пливучого згуку —

„Тихій сон по горах ходить,
За рученьку щастя водить,
І шумлять ліси все тише,
Сон малі квітки колише“...

Але головне—це ритм, музика. Музика складається з звуків, з інтервалів звуків, з того чи иншого тону. Згуки поезії—це її слова, сполучення їх, будова речення. Будова речення, стиль цей—і є секрет поезії. Ті самі навіть слова, сполучені в инший спосіб, викликають у нас зовсім инше почуття. Візьмемо, наприклад, найпростіше речення: *дерево росло на березі моря*. Переставимо в ньому слово і скажемо так, „росло дерево на березі моря“, або „на березі моря дерево росло“, — инша музика і враження цілком инше. Великі скарби має

752

поет, слова—це його перли й самоцвіти, це його згуки, він нанизує їх на золоті й срібні, і криваві нитки і плете чудове мережево поезії.

Отже звернемось спочатку до мови перекладу, до самих слів. Українська мова співуча, згуки наших слів мелодійні, поети наші довели своїми творами красу нашої мови. Чи-ж доводить це і мова перекладу?

Перш за все невідомо, для чого д. Сірій пересипав свою мову москализмами, напр., „всі розійшлись по хатах, понісши свої поклажи“, стор. 63; „томні були лепети весни“, стор. 20; „пора тобі додому“, стор. 30; „хочуть проникнути в мою душу“, стор. 35; „він окутує мое тіло“, стор. 39; „смирись перед моєю величністю“, „з розв'язністю ехожу туди, де ти“, стор. 49; „не дорожиш ні ритмом, ні думкою“, стор. 50; „в небі, де ми пристроїлись“, стор. 53; „притискують до грудей пустоту“, стор. 60; „безцільно“, „побідно“, „засинала“, „мимо“ „поспішність“. Замість вуха, перекладчик вживає чомусь уші, замість—ночи (genit)—нічи. Чисто російські форми причасників і т. ин.

Речення складається часто дуже невдатно. Напр., візьмемо такий вираз: „Вмірає душа моя від бажання торкнутись крайка темних далеченів“. По російськи це добре—„темних далей“, бо є вираз „далі“ у множині, але по українському—„темних далеченів“—і не гармонічно, і не вірно. Далеко краще було б сказати: „вмірає душа моя від бажання торкнутись краю темної далечини“ (11).

„Слух мій жде його ступнів“.

Це образ український, поетичний?!

„Се гра, гра наближень і віддалень, одвертости і затаювань знову“. Зміст перекладу слова переказують, але в цих штучних словах і в різких згуках жодного ритму, жодної музики нема (стор. 22).

„Вона йшла по-над рікою з глечиком повним при боці“. Досі ми знали, що шабля буває при боці, а як може теліпатись „при боці“ повний глечик води, це трудно собі уявити.

„Чого сидиш ти тут, брязкаючи бра-слетами, безцільно, ліниво забавляючись“. Чи-ж це українська мова? і де-ж той музичний ритм.

„Тінь моєї жаги кинув я в очі твої, ох, живуча в глибинах мого спозирання!“ (37). „Властивість моєї невдатности“. Може для часопису такі вирази й були-б придат-

ними, а для поезії це дійсно „властивість невдатности“.

„В сьому вічному небі, де ми пристреїлись“. Прекрасний гумористичний вираз: „пристроїтись“ у вічному небі, це „недурно“ і для апостола Петра.

„Любов твоя, не відаюча досягнень“ (86), або „вона не відповідала на мої торканья“ (95), або „Дотик удосконалених рук твоїх (це-б-то „усовершенствованных“, може неї на руках було по сім пальців, або таука плівка, як у кажана!) міг-би навіть притиснути царській додати блиску“. Шкода й мови,—з такими словами не дає відчутти краси поезії. Поезія теж „не відповідає на торканья“ Юрка Сірого.

Минаючи саму мову, звертаючись до образу, ми бачимо те-ж, що самі образи в перекладі Ю. Сірого втрачають свою красу. Поетичний образ хвилює нас тим, що викликає в нашій душі кількома словами широку картину, цілу гаму почуття, а поетичний образ в перекладі Ю. Сірого навпаки знищує всю широчінь картини і надає творові чогось банального, вузького.

Беремо, наприклад, вірш „Я зірвав твою квітку, о світе“.

Я зірвав твою квітку, о світе!

Я притис її до серця і вколовся.

Вколовся!

В московському перекладі читаємо так:

„Я сорвалъ твой цвѣтокъ,
о міръ!

Прежалъ его къ сердцу и шицъ въ
мое сердце вонзился“.

Це щось инше. Поет цим образом, власне тим, що коли він притис квітку міра до серця, то „шип“ в його серце „вонзился“, дає нам зрозуміти, що хвилина втіхи земної проймає серце гострою глицею:

„Шип вонзился“ — це не випадковість, необережність, незручність того хто притискає квітку до серця; поет надає цим виразом квітці властивість живої істоти; „шип вонзился“, ніби з власної волі, як плата за втіху від квітки світа.

Ю. Сірій заміняє цей образ словом „вколовся“—і цим зриває красу поетичного образу. Ну, що-ж що „вколовся“? Кожна троянда має гострі колючки, про те ними прикрашаються, їх притискають до серця і до вуст, а як якийсь недотена притиснув до серця троянду і вколовся—хто йому винен? Пошли дурного Богу молитись, то він і чоло розіб'є.

Або вірш 44—„Отче преподобний“. Читаємо „Ми зробили мирову з смертю, і не надовго, на кілька запашних годин, але ми безсмертні“.

В російському перекладі переказано це місце так.

„Со смертю у насъ перемирье, но лишь не на много часовъ благовонныхъ мы двсе безсмертными стала“.

„Ми зробили мирову з смертю“ і — „Со смертю у насъ перемирье“!..

Як зівечено величній образ в українському перекладі.

„Со смертю у нас перемирье“.—Цей образ дає нам картину якогось грізного, кривавого бою, що по обопільній згоді запеклих ворогів припинено на час. А що таке „мирова“? „Ми зробили мирову“. У якого мирового судді? З-за якого скандалу? Чи полаялись, чи побились, чи ошукали кого?.. Чи не краще було-б сказати,—„ми з смертю на час замирились“?

Що-до музики віршу, до ритмічності, то хоч перекладчик каже, що він „дбав її зберегти“, але мусимо завважити,—цього йому не поталанило зробити.

В рецензії неможливо ширше спинятися над цікавим питанням про ритмічну прозу, про музичність ритмічної прози. Візьмемо тільки, наприклад, випадково, будь який вірш з українського перекладу Тагора і читач сам побачить, що ритму музичного в них зовсім немає.

№ 67. Переклад Ю. Сірого.

Хоч вже вечір підступає тихими ступнями і подає всім пісням знак замовкнути;

Хоча всі сонутники твої лягли вже спати і ти вморилась;

Хоча в темряві ночі сновигає жах і сховано лице неба;

Все-ж, моя птице, послухай мене, ох птице, не складай ти крил!

В тій розстановці слів, яку я подаю, згуки слів набувають ритмічності. Її можна варіювати, як хто схоче,—ґрунт в тім, що згуки слів повинні плисти, як музика, відповідно до якогось ритму,—самий же ритм залежатиме від волі автора.

В цьому маленькому уривку знов зустрічаємось з тим, як не вмів вибирати слів Ю. Сірий, як замість слів широких, поетичних бере синоніми вульгарні. Напр., ти „вморилась“—вморилась вираз вульгарний, а ук-

раїнська мова має на цей образ такі хороші слова: „втомився“, „знесилився“, „знемігся“, „знебувся“ і т. д. Крил „не складай“. А поезія народня говорить „згорнула крила“, „згорну я рученьки“. Жах зовсім не може „сновигати“, сновигає людина заспана, сновіда і т. ин.

Або візьмемо вірш 85, пер. Ю. Сірого.

Хто ти, читальнику, що прочитаєш пісні мої по ста літах?

Я не можу послати тобі жадної квітки з сеї розкішної весни, жадної луски золота з сих хмар!

Розчини двері і глянь кругом. Твій сад цвіте,— то в нім згадки встають про квіти, що одцвіли сто літ тому.

І в радощах душі твоєї живе та радість, що співала колись весняним ранком і посиляла свій щасливий голос за сотню літ.

Вірши оздоблено заставками: курчата, горобці, качка в очереті, метелик, слимак, садова лійка.

Прекрасний вірш „Любий скажи“... „І те що ось на сьому чолі начертана таємниця Безмежного? Любий скажи,—і се правда?“

А під віршом стоїть цікаве курча. „Отче преподобний, прости сій парі грішників“... а під віршом чомусь фігурирує рогац.

„Кінчай-же останню пісню, розлучимось“.

Під трагічним віршом ніжно цілуються два амурчики.

Словом,—„веселенькій ситець“.

Але, минаючи всі зазначені дефекти перекладу, не можна не вітати появи перекладу віршів Р. Тагора в українській літературі. І навіть перекладу Сірого досить, щоб читач зрозумів, яку красу уявляє з себе поезія Тагора: — надзвичайна розкіш образу, подих одвічної філософії і сила почуття. В цьому почутті брешуть для нас, людей Заходу, якась чужа нам, але цікава нота—радість рабства. В поезії Тагора все надзвичайно,—і образ, і сила почуття, і сум одвічних думок про „невідоме“ й „далеке“, і сама природа і саме невідоме нам життя...

Квітки Лотоса цвітуть в поезії Тагора, повиває її тінь далеких Гімалайських гір.

Л. Старицька-Черняхівська.

585 Т. Шевченко. Кобзарь. В редакції В. Доманицького. З життєписом та примітками. Херсон. 1918. Ціна 4 карб. 50 коп. Стор. XI + 372 + XIX.

586 Т. Шевченко. Кобзарь (вибір поезій). Випуск перший. Накладом „Союза Визволення України“. Відень, 1915. Друковано 6.000 примірників. Ціна примірника одна корона. Стор. XXIX + 157.

587 Т. Шевченко. Кобзарь (вибір поезій). Випуск другий. Львів. 1914. Ціна 1 корона. Стор. 232.

Ще один передрук Кобзаря в редакції Доманицького. В даннім разі — з другого видання „Благодійного Товариства“ (СПБ. 1908) з примітками, які доповняли відому працю редактора „Критичний розгляд над текстом Кобзаря“. Передрук цей найшов також свого „редактора“, який підписавшись літерами С. Щ. в десяти рядках пояснив читачам, хто такий був Доманицький.

Порівнюючи з неохайним передруком „Криниці“, видання виконано більш-менш грамотно.

Неприємне вражіння робить зовнішній вигляд книжки: сквдається вона на якийсь каталог сільсько-господарських машин, або що: шриффт, оздоба, реклама на обгортці— все справляє неприємне вражіння.

Честь і слава Кооперативному Товариству „Українська Книгарня“ в Херсоні, що воно видає хороші книжки для народа, але якось конфузно читати на обгортці „Великої Книги“ такі заклики, як: „Геть торговців, посередників-спекулянтів! Вони з Вас деруть шкуру!“ і т. под.

Рекламі, хоча би й „кооперативній“ тут не місце.

Очевидно нашвидку — поспішаючись і хапаючись, видавав два чепуреньких томики („Вибір Поезій“ Т. Шевченка) гурток наших патріотів, що одразу почали заходитися коло освіти наших полонених в таборах Німеччини й Австро-Угорщини: перший випуск, помічений роком 1915, а другий вийшов ще в р. 1914. Друкувалися вони, очевидно за для скорости, в різних місцях і впорядковано їх без системи з додачею цілком випадкового матеріалу. До першого випуску додаво взяту з „Календаря Просвіти“ за р. 1914-й статтю Дениса Лукіяновича. „Про життя Тараса Шевченка“ і кілька приміток, вихоплених з видання Романчука. Примітки ці в деякій частині зовсім і не потрібні, бо з'ясовувати українцеві, що таке „байдак“, або „калавур“—річ цілком зайва. Стаття тогож таки Лукіяновича „Про Шевченкові

твори“, з якої починається випуск другий, не досить популярна для тої цілі, яка стояла перед видавцями. Неприємно вражають і численні русизми, які подибуємо на кожному кроці: „подрібности“, „стрічки“ (рядки), „безусловно“, „горячо“, „успокоїлось“, „проб“ (спроб) і т. инш. А переклад автобіографічної замітки Шевченка — зразок літературної неосвічености й недбалости: перекладено її ніби навмисно не такою мовою, якої вживав сам Шевченко.

Але помимо всього того, книжка сама собою відограла належну ролю. Шкода тільки, що навіть те, що Шевченко мусив говорити сам за себе, редактори покусували ножицями, покромсавши його безсмертні поезії: з „Утопленої“ викромсали віршик в 12 рядків, „Катерину“, позбавивши змісту, уклали в 6 сторінок і т. под. До другого випуску, який як раз найбільше потребував приміток і пояснень,—жодного коментаря не додано.

Проте, ці книжечки — величезна історична цінність: тисячі людей з жадобою й захопленням вперше дізналися з них про все те, чим страждав, чому вірив і навчав апостол нашої правди...

Пав. Зайцев.

588. Олесь Жихаренко. „Листопад“. Збірник поезій, М. Куп'янськ на Харківщині, 1917 р. Стор. 23, in. 160, ц. 40 коп.

589. Соломон, царь Израїльський. Книга „Пісні пісень“. Переклад Олесь Жихаренка. Ibid. 1917. Ст. 13, ц. 40 коп.

Типовою провінцією одгонить від зазначених в заголовку видань. Може то й шире бажання збільшити нашу мизерну книжкову продукцію, може то природний потяг до праці літературної, свідоме жадання прислужитись „чим бог послав“ справі української культури,—але все ж таки час зсунутись з тої ганебної точки погляду, що для хахла годиться всякий бог, час вже дбати про те, щоби у нас було, коли не краще, то принаймні не гірше, як „у людей“.

Але ж Куп'янська видавнича продукція майже не виявляє тенденції до поліпшення, до більшого удосконалення і дає нові незугарні зразки „малоросійщини“, недотепної, буденної, нудної. Правда, твори Олесь Жихаренка де чим вищі за твори його нещасливого однофамільця К. Жихаренка, яьому рецензент „Книгаря“ (№ 137) щиро радив „продати шурум-буруміві“ своє видання, бо воно „придатне до чого хочете, тільки не

до читання". Але ж і переклад „Пісні пісень“, в якому через рядок здibuємо такі краси, як: „Ось він стоїть у нас по-за стіною (?!)... зазирає в вікно, маяче крізь ґрати“... „Хвиگی розвинули свої бростки, й виноградина, квітнучи, несе пахощі“... „Улюблений мій належить до мене, а я до нього“... „...піду по місту, по вулицям та по площам“... „Ухопилась я за нього та й не відпустила, поки не привела його в матчин (?!) дім, ві (!) середні кімнати матері моєї“ і т. д. без кінця й до кінця.—І цей переклад ніби вимагає згаданої вище поради.

Бо хто-ж після такого перекладу може повірити, що твір Соломонів справді високохудожня лірика давно-минулого?

Не менш невдала й „Збірка поезій“, що починається віршем „Листопад“, в якому здibuємо такі високопоетичні рядки:

„Воно зміцня мої заміри,
Впасть не дає мені на спід,—
Воно вівтарь моєї віри,—
Згадок рожевих пишній світ!“...,

а кінчається віршем „Падолист“, в якому автор признається, що

„Од думок рожевих, пишних
Слідоньку нема!“...

І дійсно, не можна вважати „слідом“ появу в друку таких книжечок, писаних неумілою рукою, виданих недбало, безсмашно й надто дорого.

В. Дикий.

590 *М. Довгополук. В дні неволі. Сторінок 32, ціни й року видання не зазначено. Ахтирка.*

Д-ій Довгополук пише на першій сторінці своєї брошури:

„Я так часто співав, так щиро бажав
Правди, любови, братерства рівні...
Та чи ж чув хто ті пісні,
В темні і чорні дні життєві“...

Можна запевнити автора, що ніхто тих пісень не чув і не буде чути, бо їх в книжечці і немає. Навпаки,—тут єсть щось від большевизма:

„Помсти, помсти віковичним катом,
Помсти—най кат гине“...

І далі:

„І там, на полі боротьби,
Стань в ряди борців
І бий не зважай, пощади не давай!
Бий людських катів“...

Хіба-ж це пісня про любов і братерство? Це—большевицька кровожадність.

Досить негативно автор ставиться і до нашого народу, називаючи його нікчемним:

„Ха-ха-ха! Я сміюся!
Кидаю в вічі докором тобі!
Ти нікчемний боїся стати,
Добути волю собі“...

Доморощена філософія протесту автора з Ахтирки сягає аж на небесні простори і там, поставивши ультиматум, „ніспровергає“ верховну владу:

„Коли правдивий він Бог,
Коли милосердя він має,
Най пошле милосердя мені,
Най пошле без сліз і прохання,
Коли-ж йому потрібні прохання,
Сльози, молитви і рабські повзання,
Коли йому потрібні похилі раби,—
Такого Бога я не признаю“...

Химерний тако-ж у автора й ідеал щастя. Він закликає „борців людського щастя“:

„Вперед, вперед по тернистому шляху,
Туди, де промінь щастя сяє, горить!
Несімо свій хрест до могили,
А там відпочиним від мук життєвих“.

Таке щастя спіткає кожного і без заклику з Ахтирки.

В цій брошурі вміщено коло трьох десятків віршів і тільки два-три з них заслуговують цієї назви, а решта—безграмотна писанина: ні розміру, ні рим, ні ритму, ні темпераменту, ні образів, ні оригінальної думки, ні навіть чистої, гарної мови. Мало не всі дієслова в цих „поезіях“ закінчуються без м'яких знаків: горит, шумит, ідут, пливут і т. и.

Через все це книжечка „В дні неволі“ уваги не варта.

П. Гай.

591 *А. Довгополук. В хвилях життя. (Нариси). Ахтирка (?), 1918 р. Ст. 50. Ціна 75 коп.*

„Молодий, багато обіцяючий письменник ступив несміливими кроками на порослий тернами й шипшиною, літературний шлях, але безсердечна гостра критика зустріла його бурею з громами й упень понівичила пишну квітку його талану“... єст.

Ми певні, що гострі напади не зашкодять справжньому, „від Бога даному“, таланові, а через те спокійно беремося до „належної“ оцінки нарисів пана Довгополюка. Це ім'я нічого нам не каже, бо чуємо його вперше. Погляньмо-ж, на його „діти, несміливі квіти“—життєві нариси.

Перший нарис—„на хвилях Ворскли“ найкращий з усіх нарисів, але ділетанського виконання, малюнок погожого вечора на старій, тихій Ворсклі. В рямці ж чарівної природи вставлено образи людей з їх переживаннями, шуканнями щастя. „Пана Нара“ (читай—панна) і „Непризнані“—малюнки жіночих постатей на тлі некучих полових справ; перша простітуїрує—з доброї волі, останні—з примусу. „Непризнані“ вимальовані далеко краще за „Пану Нору“, хоч і останні й перша не уявляють з себе яскравих реальних постатей. Психичні переживання героїнь не дають матеріалу до „самостійного читання“, не допомагають читачеві нарисувати їхніх образів. „Квіти в крові“—малюнок недавнього, але преславного минулого—панування „північних“ соціалістів, „товаришів-більшевиків“. П'яна, розбещена юрба оцих „соціалістів“ вдирається до помешкання народнього обранця—комісара і вбиває його жінку, двох дочок, його самого, всіх „буржуїв“. Батько, старий ідейний революціонер, сидить над горою трунів і деклямує такі „вірші“:

„В вікно заглядає чорна ніч,
Загляда і сміється з мене...
О, регіт, регіт скажений навісний.
Чи може то гудуть вітри?..
Байдуже—до схочу собі реготи...
(Ст. 31).

Чи „реготив“ той невідомий, до якого звертається батько, автор не каже, а ми собі цього не дозволили—бо стало страшенно соромно за автора цих „поезій“.

Вражіння загальне від нарисів таке, яке лишив би виступ на вечірці аматора з слабими вокальними здібностями, аматора, що заступає когось з „відомих“, який на той час занедужав. Чуєте й бачите, що людина співає, але спів той ллється не вільним потоком, не з горла, а видобувається з важкими зусиллями десь з надрів людської будови, аж з-під самої діафрагми.

Книжечку пана Довгополюка написано чистим прегарним „ахтирським наречієм“. Ось, наприклад, зразки тієї „мови“: „не тесніт так“, „звернулась до мене і показуючи назад мене“, „на ню наступа один, вали з ніг“, „помне“, „кликала до себе“—і так далі, і так далі—на кожній сторінці, без числа.

Така „мова“ була б цілком до речі, коли б вона була „зразками“ в якійсь науковій чи хоч напів-науковій праці, а нарис з життя інтелігенції в такому „убранні“ виглядають більше ніж смішно.

Коректу проведено досить оригінально... її не було зовсім!

Кінчаючи з оцінкою книжки доводиться посвідчити, що автор таки часами ніби притомніє і тоді з-під його пера виливаються досить принадні рядки. І, навіть, чистою українською мовою. Але на 50 стор. мотлоху—таких рядків припадає страшенно мало. „Працюючи“ п. Довгополюка (як кажуть, галичани), треба нагадати йому про дві, забуті ним, абетні істини: для письменника є обов'язковим: 1) знання мови, на якій він хоче писати і 2) знання граматики тієї мови. Хай вони будуть „заповідями блаженства“ авторові „В хвилях життя“.

Т. Каракашенко.

592 „Збірники українських поезій про волю“ „Роспалися пута вікові, прокинулись люде“. Т-во „Просвіта“ у Куп'янську, 1917. Стор. 29. Ціна 35 коп.

593 „Пісне, вітаймо свободи зарю“.—Ibid. Т-во „Просвіта“ 1917. Стор. 27. Ціна 20 к.

Про Куп'янські видання нам уже доводилося говорити кілька разів (реф. 137) і, згається, не було нагоди згадати Куп'янських видавців та поетів добрим словом.

В свій час книжечок, титули яких виписано вгорі не було одмічено в „Книгарі“, хоча вони вийшли й давніше і, треба правду сказати,—видані більш уважно, як ті, що виходили потім. Це збірнички всякого віршованого матеріалу, що на швидку можна було знайти на-похваті й дати, відповідно до потреб момента, народові. Являючись на сьогоднішній день майже історичною літературою,—вони в свій час, певне, були доречними й бажаними, не зважаючи на досить невдалий матеріал (напр. поезії Т. Дебруса, деякі—О. Жихаренка, М. Бездольця, то що), який замішався поміж творами відомими й загально-визнаними.

В. Д-кай.

XI. Музика.

594 595 „Народні мелодії з голосу Лесі Українки“. Записав і упорядив Климент Квітка. Київ. 1917 р. Том I і II. Ціна 3 карб. і 3 карб. 50 к.

Дивлячись на цю, досить негарно видану книжечку, не знаєш, чому більше дивуватись: чи тому ентузіазму, тій колосальній любові до рідної пісні, котрі виявились у цій праці, виконаній широко освіченим фаховцем—етнографом, чи тому незрозумілому становищу, в якому й Лесі перебуває наша музична етнографія. І перш ніж говорити про збірник Квітки, треба сказати кілька слів про становище музичної етнографії на Україні. Скільки писалось,

скільки говорилось гучних, прекрасних, та гордих слів про нашу рідну пісню, починаючи з небіжчика Гоголя, та добродія Єррова і кінчаючи навчителями літератури! Пісня Українська! Це гордість нашої нації. Ні один нарід не має такої пісні! Ні яка пісня не була історією народу—тільки пісня українська! Ні одна пісня не виявила так яскраво всі емоції душевного життя людини, не охопила так широко всі стани соціального життя нації, як українська. Що-до музичного боку,—то геніальне сполучення слова з звуком в мелодії, обвіяній то суворим подихом історії і поганської давности, то горем і радощами народнього побуту, то чарівним, ніжним ароматом любовних переживань,—таке сполучення робить українську пісню явищем надзвичайної ваги з боку психології художньої творчості. Ще стародавня мудрість хинів говорила:—яка пісня—такий народ. Відродження нації повинно начинатись з пісні і, т. инш.

Це все так. І коли це всі бачуть,—то здавалось би, що й пісня наша з боку її студіювання та наукового досліду повинна б зайняти відповідне місце, не тільки в кабінеті літератора та історика, але й на концертній естраді, в лабораторії композитора, в школі і сім'ї. А що ми бачимо на ділі? Як ставиться до неї громадянство, як ставляться ті, кому „сіє ведать належит“, і, навіть, як до неї ставляться самі д.д. музики композитори?!

Пісня в народі вимірає,—це відомо кожному. Нарід наш під впливом нових історичних подій та соціальних взаємовідносин забуває стару пісню, починає користуватись або чужою, або будує нову, яка уявляє собою музичну мішанину підозрілої вартости.

Широкі кола інтелігенції української мало, або й зовсім не знають народньої пісні, а як і знають дещо з цього, — для них—тогочасного світу, то знають в редакції „малоросійських“ труп Колесніченка, Блісеева, Деркача, Суслова та инш., або в грамофонній інтерпретації різних „ізраїльсько—малоросійських“ хорів.

За рідким дуже винятком хіба можна назвати хоча одного співця, або співачку, котрі б художне інтерпретували з естради народню українську пісню! Правда це роблять деякі хори, але їх можна по дальцях перелічити,—а решта гукає на весь світ: „Бандуру“, „Хома п'яний у млині“, „Зрибною борщ“ і все тому подібне. А пани-композитори, що в звязку з нашим полі-

тично-національним відродженням почали рости, як гриби, забувають, що національні таланти мають і корін національній—народню пісню (Лисенко, Р.-Корсаков, і инш.). Не маючи такого ґрунту, вони мліють, та потіють в потугах власної творчости, переспівують співане, переживують крадене і виганяють таке музичне „сітро“, од якого нудить навіть більш-менш свідомого слухача, а не те що музику.

А ті, кому за старих часів „ведать належало“ все, що торкається народньої освіти та мистецтва, зовсім не помічали народньої пісні, а найначе української. Тисячі людей за державною допомогою працювали над ріжними галузями знання. Озброєні телескопами, мікроскопами, ланцетами, пінцетами, ретортами та машинами—вони будували нові скорби життя чоловічого. Не тільки будували нове, але й робили досліди над старим: розкішні будинки, набиті доверху черепками, кістяками, та дрантям доісторичної епохи. А безцінні скарби народньої художньої творчости загибли на очі усіх і ніхто про них не піклувався і будинків для них не ставив.

Музичну ж етнографію у нас на Україні майже цілком було віддано у власність приватної ініціативи. Не можна ж лічити великим придбанням ті скільки десятків пісень, що записала комісія „Имп. Геогр. Общества“! Що зроблено в цьому напрямку, то зроблено тільки приватно і майже науково. Фаховців записувачів народньої пісні можна всіх перелічити, а наукових дослідів народньої української пісні і того менше, і майже всі вони зроблені за кордоном.

Пісня вимірає. Щезає надзвичайної вартости скарб художньої народньої музичної творчости і треба хоч тепера звернути на це сумне явище саму пильну увагу. Треба зібрати найкращі сили по музичній етнографії zorganizувати їх в наукову колегію, озброєну знанням і грішми і як найшвидше рятувати те, що ще не щезло. За таке діло повинна взятись держава.

Правда в цьому напрямку у нас дещо робиться. При музичнім Відділі Міністерства Народньої Освіти засновано етнографічну секцію, запрошено фаховців етнографів-музик, вироблено широкий план діяльности, але... за браком коштів робота поки що іде на місці: фіксується та обробляється тільки той матеріал, що надсилають і приносять до Відділу. Видавництво ж і екскурсії на деякий час відкладено. І

може поки що, але справа з вашою піснею знову стоїть досить прикро.

І от, коли з приватної ініціативи з'являється таке видання, як збірник Квітки, то треба його привітати з великою радістю. Збірник має 229 сторінок і містить в собі 225 пісень, поділених на розділи так: 1) Веснянки, весняні гри і тачки — 26 пісень; 2) Пісні на Купала — 19 п.; 3) Жнивварські — 6 пісень; 4) Колядки — 6 пісень; 5) Щедрівка одна; 6) Різдяна гра—одна; 7) Пісні на Колодку—2; 8) Весільних—30 пісень; 9) На Хрестини—3 п.; 10) Історичних, козацьких та некруцьких—9 п.; 11) Баллад—21; 12) Ліричних і побутових 53; 13) Жартовних 10 піс.; 14) Пісень до танцю 29; 15) Колискових 6 п.; 16) Дитячих 13 п.

Такий поділ на розділи дуже корисний для всякого, хто б захотів користуватись з матеріалу збірника. Але ця користь ще більшої набуває ваги, коли глянути на ті додаткові вказівки паралелів, котрими оздоблено збірник. В цих додатках полягає головна вартість збірника. В них збірач виявив величезне знання всієї літератури, що торкається нашої пісні як з музичного, так і з лексичного боку.

Варт тільки перелічити, крім окремих колективних праць і статтів, ті імена, що цитує збірач, щоб побачити, скільки любові і праці витрачено ним на студіювання української пісні, і наскільки автор є освічений дослідник етнографії. Його розвідки про деякі пісні мають справжній характер науковий, що надає великої ваги всьому збірникові. Перелічимо ці імена, на яких покликається автор: Лисенко, Ф. Колесса, Роздольський, Рубець, Максимович, Антонович-Драгоманов, Марко Вовчок—Мертке, Губінський, Головацький, Метлінський, Яворницький, Остапович, Милорадович, Довнар-Запольський, Бессароба, Коціпінський, Ів. Колесса, Сокальський, Гнатюк, Потебня, Конощенко, Шейковський, Грінченко, Kolberg, Ходоровський, Людкевич, С. Тобілевич, Врукезуньку, Шейн, Гільтебрант, Янчук, Фравко, Галаган, Вітошинський, Дикаров, Яшуржинський, Шухевич, Гнідич, Радченко, Демченко, Losinsky, Waslaw z Oleska, Теодорович, Гушло, Lapinsky, Кошиць, Стеценко, Верховинець, Купчанко, Kokossowska, Ніжанівський, Сперанський, Марко Грушевський, Лукашевич, Кузьмичевський, Дешко, Сокович, Кайндль, Костомаров, Гатдук, Житецький, Головінський, Нейман, Щепет'єв, Едличко, Бігдай, Жда-

нов, Гулак Артемовський, Малашкін, Глогер, Демуцьвий, Омельченко, Новицький, М. Косич, Маркович, Куліш, Листопадков, Пироговський і инш. Крім того, приведено безліч різних статтів; наукових праць колективного характеру, журналів, книжок окремих і т. п.

Один цей перелік показує якою поважною зброею обставив збірач свою працю і який арсенал відомостей був до його розпорядимости. З цього боку, можна сказати, збірник його набуває наукової ваги, яко чудовий проводарь для дослідувача етнографа.

Що торкається музичного боку збірника, то матеріал, уміщений в йому, носить характер окремої місцевости, де його зібрано—Волині. Мелодії пісень коротенькі, архаїчні та примитивні, як взагалі поліські мелодії.

Але це надає якоїсь особливої наївної краси, обвіяної темрявою лісу, подихом мало не поганської старовини, та щирости примітиву. Кращими з них можна вважати (по нумерації збірника) №№: 2, 9, 11, 15, 18, 20, 21, 23, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 45, 50, 54, 57, 63, 66, 67, 68, 70, 74, 82, 83, 84, 92, 97, 113, 118, 119, 124, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 142, 144, 163, 167, 172 і всі дитячі пісні.

Дуже цікаві і повною повнотою з'являються пісні на Колодку, на Хрестини та дитячі.

Решта—або відомі, представлені в примітивному вигляді, або уявляють собою великий вплив польської і почасти російської творчости, що можна з'ясувати географічним положенням Волині, близької до Білорусії і Польщі.

Почувається також, що матеріал записано не просто в народі, а од інтелігентного виконавця.

Але ці невеличкі дефекти не шкодять користності збірника, як з наукового, так і з музичного боку і цю працю шановного етнографа повинно вважати дуже цінним, прекрасним надгробком на могилі передчасній нашої великої письменниці Лесі Українки, від якої записано всі ті пісні.

Побажаймож нашому шановному етнографу успіху в дальнішій праці на користь нашої чудової пісні і на славу нашому народу.

Олек. Кошиць.

596, 597 Перший і другий десятки народніх українських пісень П. Демуцького. Видання автора. Київ, 1918. Ціна кожного зшитку по 2 карб.

З великим задоволенням зазначаємо появу двох десятків народніх українських пісень П. Демуцького. Це треба тільки вітати. До того величезного скарбу, що ми маємо, п. Демуцький приніс і свою лепту і, треба сказати, — його праця має свою вартість, як з боку музичного, так і літературного. Тут багато оригінального, своєрідного, красивого, а може й нового.

Зміст цих збірників напів-релігійно-обрядового характеру (псалми, канти, колядки), напів-побутового. Більше цікава перша половина збірників: псалми, канти; в них багато своєрідної краси, тої краси згуків, що так приваблює, чарує, — в них так багато народньої правди. Скрізь ви зустрічаєте елементи української народньої музики, її характерні мелодичні звороти, її оригінальну гармонію.

В першому зшиткові найбільш цікавий № 4 „Про страшний суд“ (псалма), скомпонований автором на так званому „органному пункті“, який дає яскраве враження гри лірника та його співу. Нижчі голоси тягнуть увесь час аккорд $h-fis-h$ (стрій ліри), а два верхніх ведуть мелодію у терцію, — це несе вас до дійсного джерела народньої творчости. Красиво й оригінально. Щось подібне нам доводилось здобувати у народній (та й в художній) російській музиці: пісня „Мы нищая братія“, канти „про книгу Голубиную“ та „про Правду с Кривдой“ в гарній обробці Римського-Корсакова (Опера „Садко“). Нашо тільки п. Демуцький надає цьому твору чотирьохчетвертного ритму; здається, більш натуральним було б на $\frac{3}{4}$, тим більше, що й наголос мелодії цієї псалми тоді впаде як раз на першу (акцентовану) частину такта?!

Також цікавий № 8: „А ще сонце не заходило“, з своєрідним підголоском та з переминою місця тоніки—прикмети, більш характерні для московської народньої пісні, ніж для української.

У другому зшиткові треба зазначити № 2 „Всемирний потоп“ (псалма) цікавий своїм мелодичним рисунком, який дуже влучно малює все оповідання про потоп. №№ 5 і 6 цікаві тим, що автор вживає тут так званих „паралельних квінт“, заборонених музичною наукою, але тут вони і до речі, і не ображають слуху. Це зай-

вий раз доводить, що внутрішній творчий дух артиста—музики, в данному разі—народа, стає над усякими правилами та законами—він сам собі закон.

Бажалося б, щоб автор і надалі провадив свою користну та кошовну працю в цьому напрямкові. Це гарна і влучна робота. Треба тільки поставити йому в докір дуже погану коректу збірників. Це неможливо. В його збірниках друкарських помилок сила-силенна. А в музичних творах і особливо в творах народньої музики, призначеної для широкого вживання, треба пильніше стежити за коректою, бо може бути так, що випадкова помилка автора (чи друкаря?) перейде й до виконавців, як що вони будуть не досить гарно свідомі в музиці.

Од широкого серця ми можемо радити цих два невеличких зшитки всім, хто любить своє рідне мистецтво. Вони варті того, щоб їх розповсюджувати, тим більш, що й ціна на теперішній час на них невисока.

Мик. Грінченко.

598 *Гр. Давидовський*. „На чужині“. На мішаний хор. Власність автора. Київ, 1918, ціна 2 карб.

Проста мелодія, виразна, з деяким відтінком ліризму. Це почасти те, що звучить сентименталізмом і що так подобається тим, хто в музиці шукає тільки легких прямих згуків. Є рух у голосах, але він якийсь неспокійний та одноманітний; раз-у-раз трапляються скачки на кварту, квінту, а в басу то й на септиму; взагалі деякі музичні фрази басової партії по своєму складу дуже нагадують фортеп'янні арпеджовані акорди і звучать так, як струмент. Од того, що майже через увесь хор проходить одна постійна ритмічна фігура — цей твір не має ритмічного життя: спочатку й до кінця все бліде, сіре. Гармонія хору також проста та одноманітна: T, D, S, D⁷ — майже всі акорди, на яких скомпоновано хор. Є й такі місця, де гармонізовано дуже невдало, наприклад, місце, де бас веде мелодію до слів: „...і щирю гарячу синовню любов“...—після секунд-акорду D мелодія баса у тому ж тактові і розривається, тоді як у сопрано звучить ще сіс, не дивлячись і на павзу; це дає неприємне „перечення“. Добре зроблений кінець хору, але й тут бажалося б більше контрасту, щоб яскравіше підкреслити фанфарний мотив: „...Хай живе на віки вільна Україна!“

Взагалі треба сказати, що хор не важкий, просто скомпонований (трошки високо), також просто згучить і мабуть де-кому прийдеться до вподоби, але художньої вартості не може мати. Видано цей хор літографічним способом і треба зазначити, що досить погано, та й ціна висока.

Мик. Грінченко.

599,600 Дві українських народніх пісні для мішаного хору: 1) „Ой летять, летять три соколи“—ціна 60 коп. 2) „Біду собі купила“—ціна 70 коп. Обидві аранжував *О. Кошиць*. Видавниче Т-во „Криниця“. Київ. 1918 р.

Хто не знає великого хисту шановного п. О. Кошиця, що до хорового співу? Обидві пісні оброблені п. Кошицем з надзвичайною майстерністю. Кожна партія, не тільки головна, а й придаткова мають свій зміст і свій малюнок, виявляється і великий досвід п. Кошиця, як контрапунктиста. Першу пісню „Ой летять, летять три соколи“ було записано, як зазначив сам автор, на Кубанщині. Пісня сумна та журлива, виконується вона *andante* (помалу). Головну мелодію починають вести дісканти, потім до них пристають альти з тенорами, а ще пізніше — баси. Інші куплети починаються разом всім хором з невеликими гармонічними варіантами. Наприкінці кожної строфи автор зводить всі голоси під ферматою до унісону, як того потребує загальний стиль пісні.

Друга пісня „Біду собі купила“ (записано автором під Пирятином) зовсім іншого настрою, як перша. Перша — сумна, журлива та протяжна, а друга швиденька та пересипана блисками народнього гумору. Починається вона з невеличкого приспіву, якимсь гумористичним зітханням басів та тенорів. Далі *allegretto* пристають до них дісканти з альтами, мов наперед хотять в чомусь виправдатись. „...І кривий і сліпий, горбатий...“, тягнуть, мов міркуючи, тенорі, а далі, неначе схаменувшись, разом з діскантами вигукують: „... треба з хати утікати...“ и т. д. І друга строфа цілком вкладається в ті ж рамки.

Після першої частини пісні іде знов приспів і середня частина цей раз у мажорі. Приспів і третю частину зроблено, як і першу у мінорі. Вся пісня зпочатку і до кінця однаково гарна й повна чарівного жарту.

Левко Ревуцький.

601 „Чайка“ (дума чорноморська), про боритона. Записав і аранжував *О. Кошиць*. (Музична бібліотека під ред. О. Кошиця, № 5). Видавниче Т-во „Криниця“, Київ, 1918. Ціна 80 коп.

В основу свого твору поклав п. Кошиць мелодію, яку він записав на Чорномор'ї од старого козака Денисенка. Дума починається фортепіанною інтродукцією, матеріал для якої автор взяв з приспіву думи, а також з других частин вокальної партії.

Деякі місця в цій інтродукції може й не будуть досить ефектовні при виконанні на фортепіані, алеж вся інтродукція нагадує своїми додержаними квінтами, з різними фігураціями вгорі, ті деталі, що можна чути від бандуристів.

Спів починається широкою і дуже гарною мелодією. Головна мелодія значно краща від самого приспіву. Взагалі ж вся мелодія досить гучна, виразна й заслуговує того, щоб взяти на себе працю її обробити. З мелодією цілком згідна й гармонія.

Що до змісту самої думи, то нам здається, що варт би було д. Кошицеві дати до неї деякі пояснення, наприклад, що треба розуміти в тексті *Lento*, (стор. 4) і в кінці думи, де річ йде про „терези за аршини“. Проте, дума п. Кошиця, як музичний твір, заслуговує великої уваги.

Левко Ревуцький.

602 „Мрія“... соло скрипкове в супроводі фортепіана. Зложив *Б. Крижанівський*. Львів. 1918. Видання „Редакційного Комітета Антології Стрілецької творчості“. Ціна 1 карб.

Музична вартість цієї пьєси невелика, але слухати її можна з задоволенням. Це твір, який до нашого музичного скарбу, крім того, що на одну дрібницю буде більше, нічого іншого не додасть. Для хатнього вжитку „Мрія“ виконає свою службу, бо й мелодія скрипки й акомпанімент фортепіана досить легкі, через що „мріяти“ зможе всякий, у кого є хоч маленька здатність до музики. Видання закордонне, але має вигляд далеко не закордонний.

Мик. Грінченко.

603 Романс „Весняна ніч“. Слова *Н. Кибальчич*, музика *В. Борецького*. Видавниче т-во „Криниця“. Київ. 1918 року. Ціна 70 к.

Для свого романсу автор вибрав стиль, який найбільш вживається в серенадах і взагалі в романсовій літературі. Цей стиль цілком відповідає тексту.

З боку вокального і проти самої мелодії нічого особливого закинути не можна, хіба тільки те, що в самій мелодії трапляються місця досить таки шаблонні. З боку фортепіанної фактури акомпанементу можна зазначити більш дефектів. Є деякі місця, що чимало пеують твір, п. Борецького. Гармонія досить вбога, а модуляції важкі

і зовсім невлучні. Найбільш ділетантські з боку акомпанементу три останніх такти на стор. 3 і другий такт зверху на стор. 4, а модуляція зовсім чудна. На сторінці 5 модуляція четвертого такту зверху теж тяжко скомпанована.

Алеж, все-таки в творі п. Борецького трапляються й вдатні місця, на які не можна не звернути уваги. Така майже вся друга сторінка романсу і початок третьої, а найкраще місце від рianissimo 4-ої сторінки й за малими винятками до кінця. Крім того, в творі п. Борецького почувається настрій, що робить своє враження.

Левко Ревуцький.

ХІІ. Театр і пьєси.

604 *Спиридон Черкасенко. Про що тирса шелестіла. Трагедія. В-во „Наш театр“ № 3. К. 1918. Стор. 84, ціна 1 р. 75 к.*

„Історичні і взагалі живі особи в пьєсі взято автором не для популяризації їх зо сцени, а як живі символи до втілення певних ідей; епоха і історичні події для драматурга тільки тло, на якому оживають його власні образи“. Такими словами попереджає д. Черкасенко в короткій передковій свого читача, і не розглядаючи того, наскільки можливо так розуміти права автора історичної пьєси, ми повинні взяти їх на увагу при розгляді його твору.

В особі кошового Сірка, славетного воєви, автор змалював нам не історичний портрет, а показав боротьбу в людині двох початків — звірячого й духового. Повним втіленням кожного з них окремо являються постаті двох сестер Орлівен—Оксани і Килини. Зтомлений вічною боротьбою, силою пролитої крові, Сірко шукає спокою і тихого життя в рідній оселі. Але кохання Оксани, її завзята вдача і поклик до воєвничого лицарського життя виривають його з родинних обіймів і кидають знову в кипуче море боротьби, де чекає його нова слава, але й нові рани хворої вже душі. Сірко не витримує їх. Змучений боротьбою, він вбиває свого ворога, звіря своєї душі в живому його втіленню—Оксану, але це вбивство є разом і самогубство: найбільша частина, майже вся істота Сірка у владі цього ворога, і без нього він жити не може. Сірко вмірає, а тому, до чого він прагнув все життя, довелося лише оплакати його душу, прислати її в тихій пісні Килини:

Тирса хай шепоче,
Що собі захоче,—
Я присплю сама...

Ця боротьба Сірка, перинетії її і є головний нерв трагедії, біля якого скупчується

ся багато цікавих з боку художнього сценна пасіці Сірка, на Запорожжі і т. д. До цього треба додати, що автор добре володіє мовою та віршом, і з цього боку його пьєса майже бездоганна. Але на ній дуже помітна одна загальна риса сучасної драматургії: це перевага її літературного боку, над суто-театральним.

Питання про місце і кордони літератури на сцені, як і питання про внутрішню натуру театру занадто великі, щоб про їх тут говорити, але не можна не зазначити при цій нагоді, що перебільшення *літературности* є одна з значних хиб сучасної драми взагалі. Слабує на це і пьєса д. Черкасенка; наслідком цього до певної міри є її схематичність. Автор надміру підкреслює окремі риси у різних героїв; це шкодливо одбивається на їх правдивості і робить їх трохи сухими. Не треба змішувати і вважати це за символізм — символізм має інші способи виразу—це просто алегорія. Навіть иноді головні постаті, як, напр., Оксана змальовані дуже схематично; цей образ не переконує глядача і не робить враження художньої правди. Деякі з другорядних фігур накреслено вже цілком однобоко, як, напр., Сірчиха — сварлива і скупа жінка, або старий Гедзь. Між иншим, слід би залишити старий спосіб смішити публіку комічним персонажем, який говорить лише якусь пару слів, як, напр., Кудлай з своїм „кажи, послухаєм“.

Отже це все не зменшує позитивних рис і значної цінности пьєси д. Черкасенка, яка вже одвоювала собі не останнє місце в репертуарі театра М. К. Садовського.

Треба тільки побажати, щоб таке ж місце знайшла вона собі і в репертуарі інших труп, особливо в провінції, де здебільшого репертуар складається з усякого сміття. Хоча—нікуди правди діти—і в столицю нашу до цього часу приїзжають влітку трупи з різною заваллю і драматичними творами „власного виробу“ антепрензорів.

Ол. Кисіль.

605 *Шарль ван-Лерберг. Пан. Сатирична комедія на 3 дії в прозі. Переклад Гната Юри. В-че Т-во „Рух“. Харків — Київ — Львів. Стор. 80, in folio. Ціна 7 карб.*

Перше враження в читача—це від зовнішнього вигляду книжки.

Око так звикло до поганого жовтого, або сірого паперу, недбалої брошуровки, брудної обгортки,—що на виданню „Пана“ воно якось навіть відпочиває.

З цікавістю, в інших місцях і з сміхом, перечитуюш комедію ван-Лерберга.

Картина, розуміється, повинна бути досить цікавою, коли автор в цілком нову обстанову, в компанію звичайних собі людей, майже сучасних нам, послав нікого иншого як... Пана. Старого, давно всіми забутого веселого бога. Такого, яким його знали древні, себ-то з ріжками, хвостиком, на пацинних ногах... Тут повинно було виникнути і дійсно виникло багато непорозумінь. Пер—пастух і сторож комунального цапа, його дружина—Ганна і дочка їх Панізка зустріли Пана прихильно. Але не так подивилися на справу представники адміністрації і духовенства. Вони, довідавшись про появу в їх місцевості Пана, котрий до того всього ще й одружився з Паніскою і збаламудив силу людей, схвилювалися і зібралися в особах бургомістра, вікарія, паламаря, воротаря, капуцина, секретаря, кюре і навчителя на пораду. Треба було ж рятувати мораль, релігію, усі закони благопристойности і доброго тону від цілком непристойного голого бога, котрий заявив мешканцям: „Я прийшов, щоб вернути вам радість життя, сміх, здоровля і чисте кохання, я прийшов, щоб розвіять темряву, щоб स्वाсти від смерти і пекла, що тяжіють над вами.—Я—молодість і здоровий розум древніх; я приніс вам нові пісні, або швидче, старі пісні, які знали ваші батьки, а ви забули. Я вас знову навчу їх співати, коли-небудь ввечері, при сяйві місяця, після денної праці; бо я приніс з собою сопілку, і, під спів моєї божественної сопілки, затанцюють ваші молоді діти“...

Доки нарада обговорювала питання, що робити з Паном, паламарь, який ходив разом з капуцином і кюре загавляв Пана, згідно біблейської практики в свиню, сам збився з праведного шляху і „прийняв релігію Пана“...

Представники держави і церкви ще більше схвилювалися і вирішили врешті, що треба з Паном поладити справу миром і склали особливу умову...

Пан умови не прийняв. Комедія кінчається повною перемогою Пана і його урочистим вїздом до міста.

Легка пьеса з нальотом легкого символізму, досить дотепна і може з успіхом піти на сцені, але у всякім разі вона не першорядної вартости. І нам здавалося би більш корисним, коли-б українські видавництва більш уваги звернули на становище книжного ринку, більш системи і пла-

номірности внесли в свою працю, бо в той час, коли ми не маємо ще творів європейських класиків, коли і наші власні класики ждуть ще видавців, коли на ринку з'являються головним чином дрібнички, можна було-би почекати з ван-Лербергом. Ця увага наша може тичитись не тільки до в-ва „Рух“, а і взагалі до більшости наших видавництв, що з'явилися останніми часами, бо в їх роботі певного плану і системи не помічається. А це може привести до зовсім не бажаних наслідків: книжки на ринкові будуть, але тих книжок, в яких чувається пекуча потреба, читач дарма буде шукати.

Переклад „Пана“, зроблений д. Юрою, більш менш задовольняючий.

Ціна висока.

Л. Бурчак.

606 *Гаврило Левченко. Юрко Огневик.* Драма на 4 дії. 1918. Видання Андрія Островського. Стор. 72. Ц. 1 р. 50 к.

Зміст цієї пьеси такий: український письменник Юрко Огневик — революціонер, одружившись з акушеркою, продовжує революційну роботу і, нарешті, попадає за це з родиною на Сибір. Там, уже хворий, він довідується з товаришами про революцію в Росії.

Пьеса цілком не художня, з силою всяких тирад на громадські теми і навіть з великою напикінді промовою мітингового змісту. Автор мабуть мав на увазі глядача з народу, але навряд чи можна його пьесу рекомендувати народу: для народнього театру не досить, щоб пьеса була з громадськими тенденціями, хоча б і добрими,—туди треба перш за все художню пьесу, бо самі промови зі сцени нікого не переконують і, крім нудьги, нічого не дадуть. Тому і пьеса д. Левченка непридатна до народньої сцени, як твір цілком не художній.

Зауважу, що в мові, взагалі пристойній, трапляються слова, занесені до нашого лексикону українцями нового гатунку, як, напр., безграмотне слово „вибачаюсь“ (стор. 16 і инш).

Ол. Кисіль.

607 *Л. Яновська. Повернувся із Сібіру* Драма на 5 дій. В-во „Книгозбірня“. Київ 1918 р. 67 стор. Ц. 1 карб. 25 коп.

Видавнича спілка „Книгозбірня“, довідуємося з оглошення, видає твори красногоського письменства так, „щоби читач міг собі скласти цікаву змістом і корисну книгозбірню“

Мета безумовно гарна, але пани видавці дуже помиляються, коли гадають, що драми на зразок „Повернувся із Сібіру“ можна віднести до категорії „цікавих змістом“ і „користних“.

Правда, у цій драмі є, як те і потребується по трафарету, благородний Степан, хитрий мерзотник і зрадник Дмитро, вірний і щирий приятель Степанів—Максим, вірна дружина Степанова (до якої залицяється Дмитро)—Марина, є два вбивства і одне самовбивство... Словом, є все, що вимагається од „потрясающей“ драми.

Нема тільки оригінальності замислу, новизни сюжету, свіжості і краси фарб.

Безнадійність і переймання панує на всіх 67 стор. драми.

Скільки вже таких творів кануло в літературну Лету і скільки їх виставляється на провінціальних сценах. Скільки їх, невідомо для кого і для чого написаних!

Але-ж очевидно читач для цієї літератури є і попит також є, бо аж п'яте видання витримує ця річ.

На цей раз драму п. Яновської видано в-вом „Книгозбірня“, котре, „щоби найкраще виконати своє завдання, не спиняється перед котшами й тому платить українським письменникам і перекладачам найвищі гонорари, негайно після одержання й приняття до видання рукописів“.

Такої реклами (чи як це назвати?) мені нігде більше не доводилося бачити; не доводилось також бачити, щоб більш-менш серйозне в-во оскільки мало рахувалося з грамотністю, як „Книгозбірня“, котра „нічтже сумняшеса“ пише на самісенській обгортці: „Видавництво“...

Л. Бурчак.

608 *Левіцький. М. Безпартійний.* Жарт на 1 дію. Видання друге. Вид-тво „Сіач“. Сторін. 21, ціна 40 коп.

В жарті „Безпартійний“ автор лагідно і без всякої тенденції оповідає про сутичку на політичному ґрунті—з одного боку молодого студента-газетяра, Дев'ятки, а з другого—заможного землевласника А. Чемериці.

Ідучи в село до своєї нареченої—дочки А. Чемериці, Галі, од якої Дев'ятка знав, що, по своїх політичних переконаннях, А. Чемериця—правий, а його брат, який вкупі з ним живе, Ів. Чемериця—лівий,—студент взяв з собою двох напрямків літератури—чорносотенної і постушової.

Але, приїхавши, Дев'ятка помилково приймає А. Чемерицю за Ів. Чемерицю і навпаки, звичайно обом не догодив, бо під час розмови окремо

з кожним, наперед підроблюючись під їх погляди, студент опинився в смішному становищі, з якою потім визволяє його Галі.

І зміст жарту, і хороша мова автора—роблять на читача гарне вражіння.

П. Гай.

609 *М. Толь. Хвилини зневір'я і шукань.* (Драматичний нарис в 1 дію). Ахтирка, 1918 р. Ст. 16. Ціна —?

Фабула вічно дражлива, вічно свіжа... Боротьба уперта, нерозумна—„батьків“ з „дітьми“, руйнування старих „богів“ і утворення нових—„моїх власних“.

Головний герой драматичного нарису, з довгим заголовком, і куцим змістом, перед самим спусканням завіси говорить такі слова: „Які мізерні всі наші змагання, творіння перел великим життям! Але—боротьба! Бо так я, маленька людина, актор життя—хочу!“ (Правонис наш). Тим часом він тільки закохується в свою власну сестру; у них знайшлося маленьке; батьки довідуються про це—лайка, прокльони. Самої-ж боротьби читач не бачить, вона відбувається „там“, а „тут“—слабий, невиразний відгук.

Драматичний „нарис“—слабий, дитячий. Мова така, якою говорять „у нас—у Вовчанську“ або „у нас—у Охтирці“. Напр.: „А коли ми вздуємом открыти ім очі, то нас заличат за божевільних“.

Коректурних помилок—милійни, але чия вина: автора чи коректора—не відомо.

Т. Каракашенко.

610 *На Україні. Жарт на 1 дію з співами Василя Овчиннікова.* З додатком нот. Присвячується А. Д. Кришна-Кожиной. Київ, 1914. Сторінок in 16-0 22 + 2. Ціна 20 коп.

Добродій Василь Овчинніков присвятив свій „жарт“ А. Д. Кришна-Кожиной (чому ж не Кожиній?). Гарзд. Це свідчить, що він не аби-як шанує й поважає якусь-там панну чи панні А. Д. Кришну-Кожину. І нехай собі: це нікого не обходить, це його особиста, так би мовити, хатня справа. Але д. Овчинніков не обмежився присвяченням свого „твору“ своєму кумирові: він пустив його межі люди, бажаючи очевидно збагатити ним репертуар українського театру. Тому мусимо переглянути цей „жарт“ д. Овчиннікова й висловити свою думку про його літературну й сценичну вартість.

Беззмістовний „твір“ д. Овчиннікова „На Україні“ з літературного боку уявляє собою лубок найнижчого гатунку; із сценичного — це є з початку до кінця груба балаганщина, без найменшого натяку на справжній комизм, на дотепний жарт. Щоб розважити публіку, дієві особи цього „жарту“ навмисне плигають з тину в будяки й репетують: „Ой, кляті будяки!... вроді як шилом штрикаються. І росте ж така уредна хрукта!...“ (Денщик); мажуть одне одного помелом по пиці (стор. 20) та „набундючують“ одне одному кошика на голову (стор. 21). В цьому та в штучно покаліченій мові, якою автор примушує говорити свого денщика, й міститься весь „комизм“ його безталанного жарту.

Щиро радимо д. Овчиннікову не витратити даремне паперу й не засмічувати своїми „творами“ українського театрального репертуару: „Коли не пиріг, то й не пирожися, коли не тямши, то й не берися“.

О. Волошин.

XIII. Релігія та церква.

„Камень, якого не берегоша“...

611 *Ілія Братерський*. Церковне панство на Україні. Київ, Видання „Робітничої книгарні“. № 2, стор. 16. Ц. 50 к.

612 Статут Українського православного братства, імені святих Кирила та Мефодія. Київ. Типографія Києво-Печерської Лаври. 1918, стор. 10.

Згадані книжки мають де-що спільне одна з одною, хоч і вийшли вони од цілком різних громадських груп і одбивають в собі одна—почасти соціал-демократичну ідеологію, друга — настрої української поступової церковної інтелігенції. Обидві брошури породило життя, бурхливе і своєрідне, наслідком якого вони з'явилися і фактором якого до певної міри будуть.

З революцією почалося на Україні оживлення церковного життя. Почався рух в пригломшеній цезаризмом організації, де остаточно забули прекрасні заповіді старих братств XVI—XVII віку і де замість потужної сили духу, що боронила нарід український од поневолення,—буїно пвіли—процвітали централізація, бюрократичність устрою та служба не за страх, а за совість політиці помосковлення України.

Нові часи, нові люде... Пішла поголоска по Україні, що має зібратися Собор Православної Всеукраїнської Церкви, з правами Крайнього Собору, який „має всю повноту церковної влади, щоб улаштувати церковне життя на основі Слова Божого, догматів, в межах канонів та преданія св. Церкви“ (§ 1 „Наказа“ Соборного), що в Києві заснувалася Церковна Рада, яка дбає про те, щоб Собор дійсно зібрався і мав би змогу зробити відявлення церкви на Україні. Українська інтелігенція тоді стояла осторонь од церковного життя, була цілком захоплена надзвичайними складними політичними справами і спромоглася тільки, коли відкрилась перша сесія Собору, устами товариша генерального секретаря застерегти церковних людей: „ваших свят ми не будемо касувати, як це зробили там, в московщині так звані „народные комиссары“, але і опіки чужої не потерпимо“.

Чужа опіка не забарилася прийти. З вогнем і мечем прийшла на Україну чужа влада. Принесли її „сць далекаго сѣвера, на острияхъ штыковъ“ озброєні аж до зубів люде. Соборяне порозбігалися, налякані. Закрилась перша сесія Собору, лишилися невирішеними невідкладні питання, питання про відновлену національну церкву. Припинила свою діяльність і Тимчасова Церковна Рада.

Потім більшовиґи щезли „аки обрє“; громадяне почали ворухитись, налагоджуючи попсовану справу; забалакали й церковні люде. На першому зібранні фундаторів Кирило-Мефодієвського братства промовці трівожні річи промовляли, турбуючись, що на Україні залишилися церковні більшовиґи, що не визнають України, поділяючи сґедо що-до неї, яким в Московщині одушевлені всі — од Романова до Ульянова, що поміж громадянством вони поширюють Московську орієнтацію—бажають панувати в церкві.

Кирило-Мефодієвське братство засновано в останні дні першої сесії Собору „за-для відбудування церкви народної на Україні“. „Насвітанку нового життя України Української Православної Церкви до згоди та до послідовної органічної творчої роботи закликає всіх, кому дорога справа Христової Церкви на Україні, нове братство“, „щоб наша Православна Церква, Христова по вірі, апостольська по традиції, дійсно стала національною українською, соборно-правною і автокефальною“. Братство стало осередком тієї течії церковно-політичного життя, що йшло в напрямку відбудування автокефальної, соборної і національної Церкви на Україні, по органічному статуту, без схизми з московською церквою, а в злагоді та в братерській, християнській приязні з нею. Розуміючи, що сила віри та знання і любови до рідного народу одна тільки й може врятувати справу Церкви на Україні, братство одкидає всяку орієнтацію, яка б вона не була — чи то на Рим, чи на Москву.

Одночасно народилася нова, більш радикальна течія серед громадян, що так або инакше цікавилися церковним життям, зростало бажання негайного відновлення церкви на Україні, навіть коли б то призвело до схизми з патріярхом московським. Здавалося, що всім повинно бути очевидно, що церковний монархичний лад, який запанував в Москві, має в основі папоцезаризм і цілком суперечить соборності, тоб-

то демократичному принципові устрою церкви. Отже не маючи жодної надії схилити до себе єпископів українських єпархій, проводарі цієї церковно політичної ідеї стали на роздоріжжі: або ступити на шлях пресвітеріанської реформації в церкві, або кликати на Україну православних єпископів з Буковини чи й з Царьгорода. Сталих конкретних форм ця громадянська течія собі не знайшла ще. Українська фракція на Соборі прийняла в більшості, можна сказати, програм кирило-мефодієвського братства і понесла його ідеї, разом з статутом братським, в найдавніші закутки України. В тому й заслуга братства для сучасного моменту, що воно дало громадянству в певній, конкретній формі викристалізовану ідею, яка до того багатьма лиш неявно відчувалася, і прирадило спосіб потрібної для здійснення ідеї організації. Але робота братства вся в майбутньому. Це наочно показав нам Собор в другу сесію, що недавно скінчилася, де українська фракція була в меншості і де (на українському Соборі!) панувала неукраїнська і ненародня течія.

Хто хоче зрозуміти, як це сталося, що на Україні, в часи великого напруження народньої волі в революцію 1917—18 року, організація, що колись близько до серця приймала болі народні,—церква православна не стала на рівні розуміння народніх потреб і, слідом за панством церковним, пішла проти ідеї автокефалії та соборності, проти тих, хто виплевав ідею Собору Православної Всеукраїнської церкви, хто призвав до життя смий цей Собор,—нехай прочитав брошуру Ілії Братерського, а читаючи—нехай вдумається в той серйозний аналіз сучасного становища церкви на Україні, що в стислій формі, на 16 лише сторінках малого формату, але так яскраво і дотечно зроблено.

„До революції 1917 року церковне правительство—митрополіти, архієреї і інші церковні правителі були одночасно і царськими урядовцями, вельможами, панамі“, справедливо каже д. Братерський і служили царям і панам, як добре знаряддя російської деспотії, прикладаючи рук до класового і національного гніту,—виправдуючи панування привилейованих класів над народом та допомагаючи помосковленню недержавних націй.

На Україні „царська бюрократія обсажувала всі визначні посади церковні переважно русифікаторами москвинами“. „На

протязі двох віків митрополіти, архієреї і інші церковні начальники заповнювали українські землі своїми родичами, близькими, знайомими. Утворилася по городах України пануюча класа російської церковної бюрократії, яка боролася з українським народом, щоб не втратити свого прибуточного опікунства. Серед російського духовенства на Україні укорінилася монархічна, чорносотенна течія. Церковний російський уряд на Україні, спираючись на русифікаторські кола, вчинив цілий похід проти розвитку українського життя. Церкву Українську Соборну було скасовано, на місце її поставлено російську синодальну бюрократію. Школи українські скасовані і замінені „руськими“ школами. Українське слово в церкві і школі заборонено; книжки українські силою одбирали з церков і звозили до архівів, а також нищили їх. Церкву і духовну школу зробили апаратом перевертнів українців“.

Коли настала революція, тоді вищих урядовців по державних інститутах покидали, а церковні правителі залишилися, як були; залишився таким чином цілий орган старої монархічної влади і він працює, як звик, і виявляє енергію до відстановлення монархії. Київ являється осередком монархизма. Тут по „приходських советах“ гуртуються монархисти, ханжі, бузувіри, клікуши—справжня „совітська“ банда, на яку спіраються ті „великороссы“, що зайняли видатніші посади церковні, панують над духовенством сільським, захопили міста і йдуть проти розвитку життя української церкви. Пануючим церковним колам на Україні допомагають російські урядовці, московське купецтво, поміщики з „великороссян“ на Україні та всякі заїди з московщини, що гуртуються в монархічні кола у нас на Україні. Ця чорна армія, спана своїм єднанням, вороже ставилася до всеукраїнського церковного Собору і вжила всіх заходів, щоб використати його в своїх інтересах.

Дозволю собі навести тут уривок з одного документа, який наочно свідчить про справедливість уваг д. І. Братерського про тактику, чи, краще — нетактовність наших москвофілів що до Собору Православної Всеукраїнської Церкви. Цей документ — заява, подана од 102 членів Собору до Соборної Ради після того, як стало очевидно, що працювати на Соборі вкупі з „істинно-руськими“ українська фракція рішуче не може. Зазначивши, що через штучні вибори по принципу „вказівск свини“ склад

Собору та його настрій не виявляє дійсного голосу та думки православного українського народу, українська фракція заявляє Соборові, що

„група москвофільствующих членів Собору з початку його сесії весь час провадить ганебну агітацію проти народнього характеру українського церковного руху, користуючись невідомістю мас і обвинувачуючи діячів цього руху в прихильності до унії. Ця група згуртувала біля себе певну кількість членів Собору, користується ними в своїх намірах, порушуючи основні норми „Наказу“ і інтереси всього українського народу та його Держави.

Вважаючи таку тактику злочинною за інтересів українського православного народу, яка не тільки не сприяє відродженню української православної церкви і не вносить згоди в життя церковне, а—навпаки—вводить в нашу церкву зайвий заколот і розбрат, загострює ворожнечу і відношення між членами православної церкви на Україні і цим самим готує просторій та рівний шлях воїнствующого інослав'я на Україні, ми морально зобов'язані заявити Всеукраїнському Православному Церковному Соборові: „Ми, громадяне Української Держави, вірні сини православної української церкви, не маючи змоги в постановках Собору виявити думки тих, що нас послали сюди для поліпшення церковного життя на Україні та задоволення пекучих потреб православного духовенства й українського громадянства, доводимо до відому Собору, що ми здійсмаємо з себе всяку відповідальність за діяльність Собору в тих постановках, в голосуванні яких ми утримуємося“.

Законопроект про вищий орган церковного уряду на Україні провела москвофільська більшість; вона ж обрала й своїх людей в „Высшій Церковный Совѣтъ“. 128 українців соборян не брали участі ні в обміркованні законопроекта, ні в голосуванні.

Куди ж ведуть нас наші непрохані опікуни з прізвиськом на „ов“?

Оповідь на це дає д. Братерський „Церковний уряд творить нову течію в державно-громадському житті“, нову у нас, бо на заході давно уже знають, що таке влерикалізм і з ним ведуть боротьбу. Це цілком реакційна течія, це — „політичне змагання духовного князівства до панування в державно-громадському житті,—підгорнути під вплив своєї державно-громадської влади людність“, змагання, що загрожують соціальному добробуту України і її державному та національному істауванню. „Об'єднавшись між собою, князі церкви визнають на Україні владу лише патріарха,—папи—монарха московського, що бере

на себе функції царів московських в підґрунті визволившихся народів знов під Москву“, „не вважають на державний уряд“, гордовито нехтують Всеукраїнським Церковним Собором і, маючи економічну, матеріальну силу, утворюють державу в державі. Церковний уряд гадає про те, щоб знов поневолити український народ під московське ярмо... „прикриваючись церковним покривалом, тягнуть Україну знов в безмежне „нутро“ єдиної невідомої Московії“.

Д-й І. Братерський, в твердому переконанні, що російський церковний уряд бореться проти життя українського народу, хоче йому смерті народньої, — вимагає, щоб церква українська не стала „вільною і незалежною від підлягання російському патріаршому церковному урядові“. А „щоб церква не була органом політичного і соціального поневолення народу, од її правительства, од церковного уряду — радить автор—повинні бути одібрані елементи державного та економічного панування і церква повинна стати лише громадою вільних братів, друзів по слову Христа“. Це все безперечно потрібно і про це державна влада подбати має.

Однак, не досить зробити церковну владу нешкодливою для народу. Треба ступити ще один крок далі, бо того і державні інтереси вимагають. Церква повинна зайняти на Україні почесне місце, яке відповідає їй, як Товариству Христа, вона повинна увійти в життя нашого народу, як велика просвітня сила, як потужний творчий фермент. За-для того вона повинна стати на сторожі „малых отих рабів німих“, як колись стояла до підлягання московському патріархату. Певний шлях до того показує братство святих Кирила та Мефодія, що перші понесли до словян християнську культуру в національній словянській формі. Братство ясно бачить, що не державним тручанням до церковних справ відродитися може православна церква на Україні. В ній самій на те повинно вистачити сили. Тільки за-для того, щоб ту творчу силу знайти, треба праці, треба освіти, культурної роботи в самій церкві не рік, не два, а далеко довший час (див. „Передмову“ до братського статуту).

Я передбачаю той Країнний Собор Православної Церкви нашої, на який Україна свідомо пошле своїх вірних синів, що знатимуть церковні потреби рідного народу краще, ніж ті „идейно преданные идеи“

української церкви“ делегати од Херсонської єпархії, „чистокровні українці“, як казав на Соборі М. Платон, що „правда, не уміють говорити на австрійському волапюк, не прочитають бумажки, но еще научатся“. Прийдуть на Собор православної Всеукраїнської Церкви: юде, од яких не почуємо дивовижних річей, яких начувалися в цю сесію. Вони не будуть казати: „мы ни за кѣмъ не признаемъ монополярнаго права на любовь къ Украинѣ. Мы украинцы, чистокровнѣйшіе, но мы не понимаемъ зачѣмъ читать евангеліе въ церкви по украински. Вѣдь мы же, русскіе, никогда не требовали, чтобы евангеліе въ церкви читалось въ русскомъ переводѣ“.

Прийдуть на Собор творці життя, що в найінтимнішій сфері духу людського — релігії будуть творити по апостольському заповіту: „духа не угашайте!“.

І коли ті діячі вийдуть хоч в малому числі з лона кирилло-мефодієвського братства, в тому буде велика заслуга братчиків, яку історія оцінить і за яку Україна вдячна їм буде.

В. Поточний.

613 „Молитовничок щоденних молитов“. Для любих діток українською вимовою уложив святич. К. Ванькевич. Проскурів, 1918 року, стор. 12 in 64-^о, ціна 20 коп.

Для звичайної свідомости людини сучасні звичаї наші, як і інші вияви духовного життя, показуються чимось невідминним та споконвічним. Але, коли людина стає здібною піднятися на вищий щабель свідомости, тоді тільки вона помічає, що, як увесь оточуючий її мир, так і форми та вияви її власного життя, еволюціонують неупинно. Людина помічає, що колесо історії багато дечого з милого та любого для людини трощить на дрібні уламки, багато дечого касує неначе навмисне за-для того, щоб примусить людину до нової напруженої праці, здобутки якої в свій час теж буде потрощено історією невблаганою... І от поміж цими, що все збільшуються, уламками історичними духовного життя людського часом натрапляем на такі цікаві та коштовні примірники, що якомсь миттю освітлюють яскравим промінням минувшину людську, виявляють самий осередок тогочасного світогляду, відкривають самі первісні джерело найкращих змагань людських.

Одну з таких крупинок цього, так би мовити, історичного радію й кортить зазначити. Історія стародавнього подвижництва

християнського захоронила для нас от яку звістку. Наші стародавні подвижники вітали при зустрічі один-одного не нашим сьогочасним запитанням, позверхнім та байдужим — „як ся маєш?“ — „бувай здоров!“, а таким, для нашого часу чудним та малозрозумілим привітанням — „як молишся“, „як іде молитва“?.. Справді, кому з сучасників нашого позитивістичного віку спало б на думку оцінювати добробут життєвий свого ближнього важким чи легким ходом молитви?! Наскільки для нашого часу умілість молитви видається справою мало-значною, навіть зайвою, видко хоча би з того, що одна комісія фаховців, яка виробляла новий програм по Зак. Бож. для наших шкіл, зовсім, як нам переказували, викреслила з програму навчання молитов!.. Це мабуть теж зможе колись в майбутности послужити за крихту „історичного радію“ для освітлення нашої епохи майбутнім дослідникам... Та ж... останнє історично не є віковичним та невідминним, а минуле історично не є навіки пропащим, мертвим та невідродимим...

Отож буде своєчасним окреслити загальними рисами всю вагу та потребу відродження старовинної вмілости молитви з-за капітального значіння її для релігійно-духовного добробуту сучасної людини, особливо „любих діток“, цих натуральних приемників наших на тяжкій ниві життєвій.

Один зі співців наших, учений проф. Аг. Бримський в одній поезії своїй під назвою „Містичне“ так малює непереможний потяг людини до Бога —

„Я палюсь, я горю, бо Тебе хочу
знать...“

Хочу бачить Тебе, доторкнутись,
обнять“...

Зрозуміло, що галузь, так мовити, божественного знання взагалі, повинна ґрунтуватися на своєріднім вчутті, досвіді. Через те „знать Бога“, „бачить Його“, можна тільки тому, хто зможе „доторкнутись, обнять“ Його... А людина „доторкується, обнімає“ Бога найчулище в молитві. Дуже глибокий релігійний дослідник та філософ С. Булгаков в своїй праці „Трансцендентальна проблема релігії“ *) каже, що „коли молитва „услішана“, коли вона гаряча та натхненна, коли досягається її змагання — торкнутись Трансцендентного, дихнути Ним;

*) Див. „Вопр. Фил-фін и Псих-гін“ кн. 124 (VV).

тоді вона містить достаточне і навіть єдино можливе посвідчення про існування Трансцендентного та Його сходження до людей". Звідсіля молитва має перш за все величезне ідеально-гносеологічне значіння спільно-людське, бо кожна людина здібна до молитви... В молитві — людська конституція релігії.

Другий бік молитви—це її активно-чудодійна сила. Кого не дивувало, що добру половину св. Євангелія присвячено оповіданням про чудеса Христа Богочоловіка? Або що всі жителі св. християнських повні теж чудесних подій? Раса чудесности це така ж характеристична прикмета християнської віри, діяльності, життя, як характеристичною прикметою сонця є його тепло та світло. Бо само християнство — цілковите величезне чудо історичне. І ні одно чудо не відбувалось без молитви. Молитва—це головний та єдиний чинник чуда. Натяки на молитву є навіть в багатьох чудесах Самого Христа. Молитва є тою силою, яка перетворює суху, крижану віру теоретичну, яку мають навіть біси, в гарячу, натхненну, могутню сердешну віру, або інакше, по богословській термінології, християнську надію, котра горами та цілим світом здатна рухати... Через те й апостол присоглашає християн „без перестанку молитися“. Через те — головним завданням християнського подвижництва християн, взагалі релігійної людности—було, є й буде культивування вмілості молитви.

Наші сучасники, виховані на науково-позитивнім ґрунті, не почували за часів „мирного та безмятежного життя“ потреби в молитві, цеб то в чудодійній охороні та керуванні життям; але, коли загремів грім народнього катаклізму, коли захиталась не тільки земля, а й небо, коли найкращі та найвищі вартости людської культури залюбки знищувались руками дикунів, — не мала кількість „позитивістів“ звернулася до молитви, до чуда, бо, справді, тільки чудом можна було спасти й себе й вселюдські вартости від безглуздої загибелі. Звернулись тай вчули..., що молитись не вміють та й не можуть, бо завмерла від недбалости сама здібність молитви!...

Напоследок, коли звернемо увагу ще на значіння молитви для людини звичайне, буденне, на те, що в молитві знаходить собі найкращий вихід сцілющий психична напруженність людини, — то вартість молитви з'ясується для нас з усіх боків... От через що у всіх народів, а з'особна у християн—

навчання молитов вважалось за річ необхідну з самого малку людини. Це було навчання *релігійної мови* дитини й починалось разом з навчанням мови взагалі. Тільки провадити це навчання потрібно з великою обережністю та досвідом, бо існує своя до подробиць оброблена теорія молитви...

Завданням величезної справи навчання молитов послуговує та книжечка п.-о. Ванькевича, заголовок якої ми вище вписали. Починає автор з передмови „до добрих дітей“, де навчає їх, як поводити себе на початку та наприкінці кожного дня. Якщо викреслити з цієї передмови схоластичний та цілком для дітей незрозумілий текст із притч. Солом. (I, 7), та змінити трохи негречне та двозначне слово „вклякнувши“ на зрозуміле „ставши навколішки“, то передмова буде діткам на користь. Далі автор фонетизує, себ то викладає українською вимовою старо-словянський текст молитов із т. зван. „обичного начала“. Нам здається, що саме такий спосіб викладання молитов потрібний та користний, доки церковна відірвава провадиться по-словянському. Автор зазначає, що викладено у нього „ті молитви і в такому порядку, як здавна молились прості люде на Україні і як ще й досі моляться старі селяне“. Можемо згодитись з цим тільки почасти. В багатьох випадках життя пастихове повинно дійсно йти за вівцями, але бувають випадки, коли він повинен стати й *поперед* них... Так повинно бути і у великій справі навчання молитов... Через те, що автор іде в цій справі за вівцями, він не дає в своїй книжечці молитов—Ангелові охоронителеві, соїменному святому та за свій нарід. А по нашому, неші дві молитви необхідно дати з-за їх містичного значіння, останню—з за її етично-громадської вартости. Що - до 50-ої псалми Давидової, то вважаємо за користне—або додати до неї ще покайні тропарі „Помилуй нас, Господи, помилуй нас“..., або, як що небажано збільшувати кількість початкових молитов, — зовсім замінити першу остатніми, бо ці тропарі — ширші по своєму покутному обсягові й коротчі по змістові, ніж 50-псалма. Теперішній заголовок закона Мойсеевого „Десять *приказаній* Божих“ слід змінити на загально-вживаемий „Десять *заповідів* Божих“...

Чи дав автор все потрібне в своїй книжечці за-для великої мети—навчання дітей молитов? Думаємо, що він зробив тільки легшу частину роботи, бо без пояснення змісла молитов не слід навіть починати справу навчання. Тим-то й не ладиться у нас

молитва, тим-то й не відчуємо ми її сили, що змалечку навчаємось незрозумілим словам молитов, а не засвоюємо їх глибокого змісту, їх чудових пахоців!.. І потім цілий вік свій повторюємо ті ж самі слова, цілий вік свій сидимо що-до умілості молитись все в тій же таки першій групі початкової школи, не виявляючи жодного розвитку молитовного, жодної творчості молитовної. Аджеж єдина мета навчання чужих молитовних слів—поволі виховати в собі здатність хоч скільки небудь уміти висловлювати свої релігійні переживання власними словами! Отож і автор „молитовничка“ повинен був дати „любим та добрим діткам“ хоч саме коротке пояснення щоденних молитов, щоби ввести діток хоч в недуже глибоке розуміння їх змісту. В поясненнях — вся сіль, вся вартість молитовничків для дітей. А тепер вся така праця лягає на плечі того, хто мусить користуватися з „молитовничка“ п.-о. Ванькевича в школі, як від законовчителя буде залежати і вибір після якого оповідання із скороченої священної історії обох завітів в першій групі школи подати діткам текст теї чи іншої молитви. Бо наше непохитне переконання, що текст молитви повинен бути за підсумок до низки відповідних священно-історичних сповідань! Як що автор не дав в своїй книжечці й того й іншого, то мимоволі стає питання: за-для чогож він і перекладав і видавав її на світ Божий?! Отож мусимо сказати, що в своєму теперішньому вигляді „молитовничок“—книжечка зайва на підручковому ринкові, і видано її без обклашки та на такім поганім папері, що, після першого ж знайомства книжечки з руками учня, від неї зостанеться одно шмаття. А ціна—за 12 стор. in 64° аркуша — в 20 коп. не маленька...

Священник Олександр Ходзицький.

614 „Коротенький Молитовник та Великі Свята Церковні“. Вид. Катериносл. Видавн. „Стежка“ № 8, 1918 року, 54 ст. in 16° ц. 1 карб.

Коли прочитуєш серед напружених намагань друзів української школи улаштувати за-для неї як найкращий план та форму підручників по Зак. Б.,—одю нову спробу молитовника Катерин. Видавн. „Стежка“, то мимоволі пригадується відомий сарказм російського письменника: „письменник пописує, читач почитує“... А толку з того—майже ніякого!..

Гарний, свіжий та оригінальний що-до другої частини своєї (Великі Свята Цер

ковні), цей молитовник майже зовсім зіпсовано, зроблено нездатним для вжитку шкільного невдатним початком його... Автор замість того, щоб увякнути визнаних уже критикою хиб що-до шкільних молитовничків, не тільки повторює ті хибі, але ж неначе навмисне додає ще нових недотепностей... І все те від неухаги чи, може, незнайомства автора з богословсько-критичною підручничковою літературою сучасною...

Аджеж з приводу молитовників архиеп. Олексія, п.-о. Геращенко та Ванькевича,—критикою вже твердо встановлено, що текст церковних молитов у шкільних молитовниках повинно подавати українською вимовою та обовязково з поясненням. Автор же молитовника „Стежки“ подає молитви вимовою російською, без усяких пояснень та ще в додаток і церковно-словянським друком!.. Далі ж текст тропарів та кондаків празничних наводить уже, так зван., „гражданським“ друком, хоч теж вимовою російською... Через що така непослідовність—незрозуміло. Хіба ж автор не знає, що за останні часи навіть для російських початкових шкіл текст молитов друковано було „гражданським“ друком, бо учні початкових шкіл,—з'осібна першого року навчання, для яких виключно й призначаються молитовники,—зовсім ще не знайомі з церковно-словянським друком?!

Відсутність явих небудь, хоч би самих елементарних пояснень до молитов, а тільки один їх вільний переклад мовою українською,—позбавляє молитовник усякої вартості. Таким робом з зазначеного боку молитовник „Стежки“—гірший, ніж ті, що для шкільного вжитку з'явилися вже на ринкові...

Що инше треба сказати про другу половину молитовника, де подається історія дванадесятих свят церковних. Цю половину книжки складено оригінально й вона відбиває на собі свіжу думку автора. Він щасливо надумався навести історію свят словами св. Євангелія українського, котрі діти повинні будуть вивчувати напам'ять. Наведено автором тропарі з перекладом їх по українському, зазначено терміни календарні святкування та народні особливості свят на Україні,—все це зроблено майже бездоганно...

Як що й слід зауважити цій частині молитовника, то це хіба те, що варто було би внести сюди ще хоч кілька оповідань про головніші події Старого Завіту для звязку та повноти. Невдатно теж, по на-

шому, наведено на початку відділу про свята зачало св. Євангелія від Іоана на великодню заутреню. Це найтрудніше місце з усього Євангелія, і ледве чи воно буде приступне для розуміння дитячого в першому році навчання.

Отже бачимо, що молитовник „Стежки“—мов би посудина, в якій змішано з дьогтем меду, котрих відділити один од одного ніяк неможливо... Через те початкова школа українська повинна буде ще почекати автора, може вже останнього, котрий об'єднає що найкраще в молитовниках, уже надрукованих, і, нарешті, дасть хоч для першого року навчання в цій школі першого бездоганного підручника по Зак. Бож. Всі складові елементи за-для цього—вже суть. Але ж з яким трудом народжуються культурні засоби релігійно-церковної освіти та виховання народнього у нас на Україні!..

Священик Олександр Ходзицький.

Видавничя хроніка.

● Перше акційне українське видавниче Товариство. Міністерством Торгу і промисловости цими днями затверджено статут першого акційного видавничого Товариства „Час“ у Києві. Стовл (основний капітал) Товариства виносить 1.000.000 карбованців поділених на 10.000 акцій, по 100 карб. кожна.

Підписка на невелику кількість вільних акцій буде приймати Головна Контора Т-ва „Час“ — (Володимирська вул. 42, Київ).

● Видавн. Т-во „Час“ у Києві прийняло до друку такі книжки: *К. Широцький*.—Колівниця (Гайдамачина в 1768 році); *М. Котляренко*.—Народні казки; *В. В. Казелькин*.—Кам'яний вугіль на Україні; *Матвієв*.—Класна кімната і її умеблювання.

● Видавничий Відділ Міністерства Народньої Освіти оголошує конкурс на видання підручників для української школи. В перше оповіщається конкурс на такі підручники українською мовою: 1. Історія України для нижчої школи. 2. Історія України—курс елементарний (для серед. школи). 3. Історія України—курс систематичний (для старш. клас. серед. шк.). 4. Історія всесвітної літератури. 5. Історія Українського письменства. 6. Географія України, (з економічним нарисом). 7. Економічна географія України (для стар. кл. гімназії). Умови: А. За кращі праці визначено такі премії: 1—10.000 карб., 2—5.000 карб., 3—2.000 карб. Б. Міністерство

має виключне право на видання призначених книжок. В. Авторський гонорар згідно з умовами. Г. Термін подачі рукописів до 1-го січня 1919 року. Д. Рукописи подаються до Видавничого Відділу Міністерства Освіти в пакетах під певним девізом чи псевдонімом, подаючи до цього в других пакетах під тим же девізом чи псевдонімом повне своє імя, прізвище і адресу. Про програм зазначених підручників і другі справи цього конкурсу можна довідуватись більш докладніше в Видавничому Відділі Міністерства Освіти.

● Міністерство Освіти 14-го серпня підписало умову з видавництвом „Вернигора“ на видання таких підручників: 1) до 1-го вересня: *Проф. С. Рудницький*. Початкова географія для народніх шкіл (з 100 ілюстрацій та 1 мапою на 5 фарб); 2) до 15-го вересня: *Проф. С. Рудницький*. Початкова географія для середніх шкіл. Мапа вправ. по історії та географії України; 3) до 25-го жовтня: *Проф. С. Рудницький та д-р Іван Крикевич*. Історичний атлас для середніх шкіл (12 мал.); до 1-го листопада. *Проф. С. Рудницький*. Основи географії для середніх шкіл (на II, III, IV кл.) в 3-х частинах; I ч. географія позаєвропейських країв, II ч. географія Європи. 5) до 25-го грудня: *Проф. С. Рудницький*. III ч. географії України.

● Вид. Т-во „Дзвін“ приступило до друку повного зібрання творів В. Винниченка в 15 томах.

● Вид. Т-во „Друкарь“ в близькому часі випускає з друку такі книжки: *П. Антонович*.—Закон Божий; *Л. Українка*.—Твори, т. I—VII; *Б. Шероцький*.—Історія Українського Ми тецтва т. I—II. *Його ж*.—„Українська Архітектура“; *П. Бесараб*.—Задачник до початкового курсу арифметики, ч. II.

● Воно-ж купило авторське право на видання театральних творів українського драматурга В. Товстоноса і приступило до друку.

● Вид. Т-во „Шкільної Освіти“ друкує читанку *О. Стещенко*.—„Рідні колоски“, ч. II; *В. Шарко*.—Арифметика, ч. II; *Н. Шульгиної-Ішук*.—Задачник арифметичний, ч. II.

● Видавництво „Вернигора“ у Києві в близькому часі випускає з друку такі підручники: *А. Хомик*.—Коротка географія України ч. I для нар. шкіл; *Ф. Шіндлер*.—Фізика для нар. шкіл з 105 малюнк.; *І. Крикевич*.—Коротка історія України для нар. шкіл з 60 мал., 2 велик. історич. мапами та хронологіч. таблицями; *Проф. С. Рудницький*.—Початкова географія для нар. шкіл; *І. Раковський*.—Початковий підручник природознавства, част перша. Основи хімії, мінералогії та геології.

● Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз. У Києві заклалась нова всеукраїнська кооперативна організація—це велике видавництво, членами котрого можуть бути тільки кооперативи та кооперативні союзи. Думка про утворення такого Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу з'явилась в кооперативних колах давно, але тільки в липні місяці цього року, після офіційного затвердження статуту, союз розпочав свою видавничу діяльність. Планом видавничої діяльності керує окрема літературно-наукова колегія, зорганізована з українських учених та письменників, що складається з голови, секретаря і запрошених для керування окремими секціями членів колегії. Крім постійних членів колегії можуть бути ще тимчасові, запрошені голо-

вою колеґії для редагування окремої книжки, або на окремі засідання. Видавництво має на меті друкувати книжки всякого змісту, але особливу увагу звертатиме на книжки, присвячені питанням кооперації, сільського господарства, природознавства, історії та історії письменства. В сфері вивчення українського життя для видавництва особливо бажані книжки монографічного характеру, присвячені розглядові окремих питань, а в сфері не-українського життя популярні огляди загального характеру. Крім видання творів українських авторів, союз буде видавати також твори чужоземних учених та письменників в перекладі на українську мову.

● **Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз** („Книгоспілка“) друкує такі книжки: *Статут і план видавничої діяльності „Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу“* (Передмова, Статут, План видавничої діяльності, Відозва до кооператорів, Оповідки). *Праця III-го Всеукраїнського Кооперативного З'їзду* (Доклади, Промови, Постанови). *І. А. Чонівський*. Природні багатства України. Частина перша—„Мінеральні багатства та велика промисловість України“.

● **Видавництво „Криниця“** у Києві присупило до друку творів *Григ. Квітки Основ'яненка* з портр. автора.

● **Наукове Товариство** у Києві незабаром видасть 1-й збірник по природничій термінології з словниками: 1) фізичних термінів, 2) назви рослин і 3) назви комах.

● **Українське Правниче товариство** з 1-го вересня ц. р. почне видавати у Києві журнал „Правник“, орган безпартійної незалежної думки українських правників, що одбиватиме в собі: науку права, судову практику та громадське життя на Україні. Журнал буде виходити 1-го і 15-го числа кожного місяця. Програм журналу: 1) правничо-політичні статті, 2) критика законів, 3) наукові статті, 4) судова практика, 5) хроніка, 6) бібліографія і 7) поштова скринька. В журналі дали згоду працювати: *Г. Д. Вовкушевський*, *В. І. Войткевич-Павлович*, *В. І. Греків*, *Кушнір*, *К. В. Квітка*, *М. В. Левицький*, *Ор. Ів. Левицький*, *Р. М. Лашенко*, *Д. В. Маркович*, *М. Міхновський*, *О. К. Мицюк*, *М. Порш*, проф. *М. І. Туган-Барановський*, *д. Товкач* і *С. П. Шелухін*.

● **Видавничча спілка „Книгозбірня“** у Києві друкує такі книжки: *Л. Яновська*: 1) Поводатирь, етюд на 1 дію. 2) Серденьку золотому, жарт на 1 дію. 3) Огнений змії, драма на 4 дії. 4) На зеленій клин, комедія на 5 дій. 5) Людське щастя, драма на 5 дій. 6) *Nolite tangere*, драма на 4 дії. 7) В предрозсвітньому тумані, драма на 5 дій. 8) І він, як всі, драма на 4 дії. 9) Давид Найда (п'єса з кооперат. життя). *Пауль Зімерт*: Популярна геологія, з 40 малюнками. *В. Гауфф*: 1) Історія молодого англійця (з німецьк.); 2) Зачарований корабель (з німецьк.); 3) Штенфельська печора (з німецьк.). *М. фон Ебнер Ешенбах*: 1) Мати (з німецьк.). 2) Крамбамбулі (з німецьк.). *С. Корвін-Павловська*: Казки баби Оксани. *Томсон-Сетон*: 1) Легенда про білого оленя (з англ.); 2) Син вільного степу (з англ.). *К. Макушинський*: 1) Дуже чудна казка про царівну Марусю й чорного лебідя. 2) Дуже чудні казки (друге видання). *К. Макушинський і Оскар Уальд*: Дарунок дітям (друге видання). *Ф. Сенгалевич*: Отець Сава (друге видання). *Антін Чехів*: 1) Серед ночі (друге видання); 2) Сельські лікарі (друге видання).

● **Видавництво „Рух“** на Харківщині віддало до друку такі книжки: *Щоголів*. Поезії—Ворскло і Слобожанщина. *Манжура*. Поезії. *Квітка-Основ'яненко*: 1) Народне видання. 2) Пан Халявський (перек. Коряка) *Різниченко*: 1) Російсько-Український Словник. 2) Український Декламатор в 5 томах.

● **Те-ж видавництво** виготовило до друку *Євшан*: 1) Під прапором мистецтва; 2) Том I. Українськ. письмен.; 3) Том II. Закорд. письмен.; 4) Том III—Шевченко письм. *Товкачевський*: 1) Том I. Утопія і дійсність; 2) Том II. Збірка статтів; 3) Том III. Великороси і ми; 4) Том IV. Про Скомороду. *Сріблянський* (М. Шановал.): Твори. *Г. Журба*. Збірник творів.

● **„Вістник Громадської Агрономії“** Всеукраїнська спілка земств приступила до видання громадсько-агрономічного часопису „Вістник Громадської Агрономії“. До участі в часопису закликають визначні наукові сили.

● **Видавництво „Знаття, то сила,“** в серії соціально-демократичної бібліотеки, під загальною редакцією *М. В. Порша* випускає ряд популярних творів наукового соціалізму.

● **„Студія“**. Цими днями приступлено до складання нового мистецького журналу „Студія“ (видає „Грунт“).

● **Журнал „Народня Справа“**, друкує книжку *Олекси Діхтяря*. „Історія в піснях та думках“.

● **Педагогічне Бюро Полтавського Губ. Земства** друкує такі підручники: *Г. Тимошенко*. Задачник для початкових шкіл ч. I і II; *М. Балченкова*. Граматка з читанкою для першого року школи початкової; „Віночок“ ч. II, для III і IV гр. початкової школи.

● **Воно-ж** виготовило і готує до друку такі книжки: *Постоев*. Початкова географія; *М. Рудинський*. „Ясні Зорі“. Читанка для 2-го року початкової школи; *Коваленко, Гр.* Українська історія для шкіл початкових; *Хоткевич, Гн* Українська історія; *Сунфун, Є.* Наглядна геометрія; *Тимошенко, Т.* Арифметичний задачник, ч. III; *Ніколаєв, В. і Власенко, П.* Підручник природознавства; *Сенявин, О.* Фізика для шкіл вищих-початкових.

● **Воно-ж** приступило до друку великих чотирьох книжок по природознавству *А. Чеглока* під назвою „Рідна природа“,—в перекладі на українську мову *Олекси Діхтяря*. Книжки ці вийдуть з малюнками.

● В осені 1917 року **Харківський Кредитовий Союз Кооперативів** („Союзбанк“) заложив при собі велике Видавництво „Союз“ з метою, як зазначає видавництво в своєму оголошенні, „обслуговувати широкі верстви трудящого народу не тільки Слобожанщини, а й взагалі України в його поступових стремліннях до культурно економічного розвитку. Таке завдання Видавництва визначає вже й напрям його і характер його діяльності. Особливу увагу зверне Видавництво на Народню українську школу та кооперацію. Забезпечене довільним кредитом „Союзбанка“ Видавництво „Союз“ має змогу пускати книжку по нормальній ціні, накладаючи тільки незначну надбавку на покриття адміністративних і книгарських видатків“. Видавництво заснувало шість відділів або бібліотек на чолі котрих стоять спеціалісти. Головною викладовою мовою визнається українська, але вживається іноді і подвійна—і українська, і російська: сільсько-госпо-

дарська бібліотека, наприклад, вся видаватиметься одночасно на цих двох мовах і це ухвалено тому, що серед населення харківщини і особливо сумежних з нею Курської та Вороніжської губ. і Війська Донського проживає багато великоросіян. Культурно історична бібліотека видаватиметься взагалі по українськи і тільки деякі її книжки вийдуть, окрім того, і по російськи (по всесвітній історії). Дитяча бібліотека друкуватиметься тільки по українському, шкільна й позашкільна—більш усього тільки по українському, деяка частина на обох мовах і тільки де-що випадкове по російському. Взагалі нове Видавництво являється переважно українським.

● Видавництво „Союз“ у Харкові в близькому часі приступає до друку таких книжок: Проф. М. Ф. Сумцов.—„Історично-етнографічний побут Слободської України; І. Я. Айзеншток.—„Українське відродження у Харкові в 20—40 роках XIX ст.“; Проф. О. І. Шмідт.—„Мистецтво Русі України в монгольську добу“; С. О. Таранушенко.—„Мистецтво в Слободській Україні“; Проф. Д. І. Багалій.—Заселення південної України (Запорожжя і Новоросійського краю); Г. М. Хоткевич.—Шкільний Український словник; М. О. Плевако.—Українська літературна хрестоматія (нового письменства); Дремцов.—Збірник українських шкільних пісень.

● Українське вид-во в Катеринославі приступило до друку другого видання історії Запорожжя А. Кащенко. Історію поповнено всім тим, що було викинуто цензорами за царських часів.

● Воно-ж незабаром випускає з друку казки В. Корнієнка під назвою „Запорожський клад“. Книжку оздоблено 10-тю великими малюнками.

● Видавництво „Зерно“ у Вінниці підготувало до друку такі підручники: Основи хемії—Кравець-Цегельського, Алгебру і Фізику—Огоновського-Левицького.

● У Мелітополі незабаром почне виходити український культурно-просвітний та сільсько-господарський часопис „Степова Просвіта“, який виходитиме що-місяшно.

● Цими днями вийде з друку „Французський підручник“ С. Русової.

● М. Жук друкує свою п'єсу—драмовану студію на чотири картини—„Легенда“.

● Кооперативне видавництво „Каменяр“ друкує в Катеринославі підручник Алгебри ч. I і Геометрії В. Варинкевича.

Літературне життя.

(Звістки та чутки).

◁▷ Головне Управл. Мистецтв і національної культури і організаційна комісія по скликанню всеукраїнського з'їзду бібліотекарів на 8-21—IX с. р. призначила виставку українського друку, яку буде пристосовано до Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів. Але-ж Організаційна Комісія по скли-

канню з'їзду вирішила зробити з цієї Виставки не тільки підручник бібліотекаря, а показати взагалі весь український друк. Це широке завдання ставить Комісію в дуже скрутне становище щодо збирання матеріялів, яких велика частина, завдяки великому попиту на українську книжку, вже вичерпана, тому-то ми звертаємось до всіх Видавництв з проханням допомогти нам в слідуючому: 1) Надіслати всі Ваші видання, оголошення про видання і видавництво в кількості 2-х примірників 2) Надіслати повний каталог всіх Ваших видань, зазначивши також і ті, які тільки замовлені до друку. 3) Дати нам слідуючі відомости, які торкаються виданого Вами: а) Коли закладось Ваше видавництво, як що в статут, то пришліть і його; б) кількість примірників, в якій видано кожне Ваше видання; в) показати вашу продукцію по місяцям. Позаяк часу до виставки залишилось замало,—то дуже прохаємо Вас надіслати відповідь якомога скоріш по адресі: Бібліотечно-Архівний Відділ (Бібіковський бульвар, 14). На конвертах просимо зазначати—„до Виставки“.

◁▷ Програма Всеукраїнського З'їзду Бібліотекарів, запропонований членом Організаційної Комісії С. О. Сірополко і ухвалений на засіданню від 16-го липня 1918 року: 1. Стан і потреби бібліотечної справи на Україні: а) Утворення Національної Бібліотеки і „Книжної палати“. б) Видання „Книжної літописі“ і бібліографічних показників. в) Періодичний часопис по бібліотекознавству. г) Центральне Інформаційне бібліотечне бюро. д) Засоби поширення і упорядкування бібліотечної сіті. е) Задоволення національних потреб в звязку з місцевими умовами. 2. Керування бібліотеками: а) Участь читача і завідування бібліотекою. 3. Правовий стан бібліотеки: а) Знижка з поштового і залізничного тарифів на пересилку книжок б) Увільнення книжок від митного збору. в) Упрощений порядок виписки і надсилки книг з-за кордону для бібліотек. 4. Техніка бібліотечної справи: а) Класифікація книжок. б) Термінологія бібліотечна в українських бібліотеках. 5. Бібліотечний персонал. а) Службовий і матеріяльний стан. б) Професійне підготування. в) Професійне об'єднання бібліотечного персоналу. г) Спілки і з'їзди бібліотекарів. 6. Культурно-просвітні інституції при бібліотеках: а) Заходи для притягнення читача. б) Поширення інтенсивности діяльності бібліотек.

◁▷ Артист Микола Садовський, під час літнього відпочинку викінчив переклади на українську мову оповідань М. Гоголя—„Вечорі на хуторі коло Диканьки“. Видаватиме ці переклади Т-во „Час“.

◁▷ Правління Т-ва „Друкарь“ постановило відчинити при товаристві Книгозбірню. Користуватися нею можуть поки що лише пайщики.

◁▷ М. Філянський виготовив до друку третій том поезій під назвою „Шукаю тих“.

◁▷ Він-же закінчив ліричну легенду „Бузовий Куш“.

◁▷ Письменник С. Петлюра перекладає для Т-ва „Час“ роман Келермана „Гукель“.

◁▷ П'єсу В. Товстоноса „Вічна пісня“ перекладено на російську мову П. Шостаковою і ухвалено до постанови в Моск. театрі Корша в наступнім сезоні.

◁▷ П. В. Товстонос закінчує інсценіровку оповідання С. Лягерлеф „Дівчина з торф'яного болота“.

◁▷ *Анатоль Чикалевський* закінчив переклад на українську мову пьєси Найдьонова „Діти Ванюшина“.

◁▷ *Олекса Діхтярь* (по замовленню Т-ва „Час“) перекладає на українську мову книгу Ж. Верна „Таємничій острів“.

◁▷ *Я. Мамонтов* закінчив психологічну драму в чотирьох актах „Дівчина за арфою“.

◁▷ *О. Слісаренко* підготовляє до друку перший том поезій під назвою „За соняшною смугою“.

◁▷ *М. Рильський* написав драматичний етюд в одній дії — „Бенкет“.

◁▷ Друкується і незабаром вийде том поезій *Михайла Семенка*.

◁▷ Незабаром має вийти з друку перший том поезій *Олени Журливої*.

◁▷ *В. Верховинець* написав нову працю з поля української хореографії п. н. „Теорія українського танка“.

◁▷ *Вол. Самійленко* переклав зі збірки Катюль Мандеса „Pour lire au couvert“ п'ять оповідань.

Листування редакції.

= *Б. Заклинському*. Кам'янець-Под. Цілком зрозуміло, що коли хтось пише книжку, то він певен, що робить те найкраще, а як би міг, то зробив би ще ліше. Зрозуміло також, що не всякий твір авторові щастить добре зробити. І ті дефекти, що будуть в роботі автора, одмічає критик-рецензент. Для чого те робиться,—мабуть не годиться тлумачити людям, що пишуть і друкують свої книжки. Ото-ж так рецензент-спеціаліст (до речі—автор підручника, ухваленого компетентним органом) зробив і з вашим твором. Того-ж, чи ви мали потрібні для роботи матеріали, чи ні—рецензентові знати не треба, бо він пише про те, що бачить перед собою в друку, а не про те, що могло би бути з твору автора, коли б той мав більш матеріалів, знання, уміння і т. п.

= *Т-ву „Просвіті“*. Лозова-Павлівка. П'ятнадцять карб. контора „Книгара“ одержала і послала вам всі числа часопису, що вийшли в 1918 році. Можна вислати вдруге накладною платою.

= *Г. К. Башлаю*. Харків. 9 і 10 числа „Книгара“ було Вам вчасно послано. Просимо запитати на пошті.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгара“.

810 **Агрономичний poradnik pro хліборобство**. Перший збірник статей. Під ред. А. Тервиченка. Т-во „Український Агроном“. Київ. 1918 р. Ст. 62. Ц. 2 карб. 25 коп.

Андерсен.—Садочок. Вельможні та прости. Свишка скринька. (Базки). Перекл. О. Кривинюк. Вид. Катериносл. Союзу Спож. Товариств. Катер. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 коп.

Безпалов, Ф.—Хитрий левец. Жарт на 1 дію. 2-ге видання. Катеринослав. 1918 р. Ст. 16. Ц. 55 коп.

Його ж.—Машкара. Жарт на 1 дію. Катеринослав. 1918 р. Ст. 18. Ц. 60 коп.

Бейер, М.—Соціалізація чи земельна власність? Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 25 коп.

815 **Білецький, Л.**—Про Тараса Шевченка. До шкільного святкування роковин Кобзаря

України). Вид. Уманськ. Укр. Учител. Спілки. м. Умань. 1918 р. Ст. 16. Ц. 25 коп.

Братерський, Іл.—Церковне папство на Україні. Київ. 1918 р. Вид. „Робітничої Книгари“ Ст. 16. Ц. 50 коп.

Гауптман, Г.—Ганнуса. (драматичний етюд в двох картинах). Перекл. С. Тобілевич. Вид. Т-ва „Час“. Київ. 1918 р. Ст. 52. Ц. 1 карб. 50 коп.

Голубець, М.—Українське мистецтво (Вступ до історії). Накл. Вид. „Шляхи“. „Новітня Бібліотека“ ч. 29. Львів—Київ. 1918 р. Ст. 31. Ц. 3 кор.

Його ж—Із чужини далекої. Відень, 1915 року. Ст. 64. іл. 16⁰ Цини не зазначено.

820 **Його ж**—Мейсей Безумний. Львів. 1914 р. „Новітня Бібліотека“, ч. 19. Ст. 78. Цини не зазначено.

Гортер, Г.—Історичний матеріалізм. Перекл. з німецького П. Бенза. Вид. „Знання, то—сила“. Київ. 1918 р. Ст. 147. Ц. 3 карб.

Дорошенко, Д.—Коротенька історія Чернігівщини. Вид. т-во „Сіверянська Думка“. Чернігів. 1918 р. Ст. 38. Ціна 1 карб. 10 коп.

Залозецкий, Р. проф.—Земельна реформа на Україні. Відень—Київ. 1918 р. Ст. 47. Ціни не зазначено.

Занд, Ж.—Дуб говорить. (Бабусина казка). Перекл. О. Кривинюк. Катеринослав, 1918 р. Ст. 44. Ц. 65 коп.

825 **Казки Андерсенови.** Книга I. Вид. друге. Бібліотека „Молодість“. Київ. 1918 р. Ст. 192. Ц. 3 карб. 50 коп.

Календар—альманах стрілецький на рік 1917. Львів. 1917 р. Ст. 157. Ціни не зазначено.

Кампфмаєр, П.—Соціалдемократія в світлі культурного розвитку. Пер. з німецького вид. В. Гладкого. Вид. „Знання, то сила“. Київ. 1918 р. Ст. 169. Ц. 5 карб.

Квітка Основьяненко—Маруся (повість). Вид. „Рух“, м. Вовча на Харківщині. 1918 р. Ст. 70. Ц. 1 р. 60 коп.

Клименко, П.—Навчання історії в початковій школі. Бібліот. вчит., № 9. Вид. „Вільн. Укр. Школи“. Київ. 1918 р. Ст. 13. Ц. 75 к.

830 **Коваленко, Гр.**—Євген Гребінка. „Славетні предки“, випуск I. Педагогічне Бюро Полтавської Губерн. Народньої Упр. Полтава. 1918 р. Ст. 37. Ц. 1 карб. 25 коп.

Кониський-Перебендя, О.—Твори, ч. I. „Просвітянська Книгозбірня“. Полтава. 1918 р. Ст. 104. Ц. 1 карб. 40 к.

Кононенко, М.—Хвилі. Частина 5. Ст. 167. Ціни не зазначено. Полтава. 1918 р.

Коротенька біографія Т. Шевченка. Нап. П. Шукни. Вид. Катеринослав. „Просвіти“. 1918 р. Ст. 21. Ц. 20 коп.

Коротенький молитовник та великі свята церковні.—Вид. „Стежка“, № 8. Катеринослав, 1918 р. Ст. 54. Ц. 1 карб.

835 **Крипякевич, І.**—Козаччина в політичних комбінаціях 1620—1630 р.р. Львів. 1914 р. Ст. 50. Ціни не зазначено.

Його-ж.—З козацької ефрагістики. Ст. 16. Ціни не зазначено.

Кропивницький, М.—Помирись (комедія на I дію), „Просвітянська Книгозбірня“, № 5. Полтава. 1918 р. Ст. 32. Ц. 65 коп.

Його-ж.—По ревизії (п'єса на I дію). „Просвітянська Книгозбірня“. Полтава. 1918 р. Ст. 37. Ц. 65 коп.

Лашенко, Р.—Як відбуваються позови на суді мировім. Вид. т-во „Криниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 68. Ц. 1 р. 50 коп.

840 **Лебідь, Д.**—Українська мова. Російсько-український словник та зразки паперів українською мовою. Чернігів. 1918 р. Ст. 254. Ц. 6 карб.

Левинський, В.—Причини світової війни. Вид. „Робітничої Газети“. Київ. 1918 р. Ст. 40. Ц. 1 р. 50 коп.

Левицький, М.—Українська граматика для самонавчання. Вид. „Молодик“. 1918 р. Ромни. Ст. 159. Ц. 1 карб. 75 коп.

Його-ж.—І ворогам і добрим людям (передмова до українськ. грамат.) Вид. „Молодик“. Ст. 8. Ц. 10 коп.

Лерберг, Ш.—Пан. (Сатирична комедія на 3 дії в прозі. Перекл. Гн. Юри. Вид. „Рух“, м. Вовча на Харківщині. 1918 р. Ст. 80. Ц. 7 карб.

845 **Лисенко, М.**—Марш до драми Л. Старицької-Черняхівської „Гетьман Дорошенко“. Вид. гурток ім. М. Лисенка при Т-ві „Воля“ у Полтаві. Рову 1918. Ц. 1 карб.

Лоті, П.—Горе старого каторжника. Перекл. з французької мови О. Кривинюк. Катеринослав. 1918 р. Ст. 6. Ц. 10 коп.

Макушинський, К.—Швець Кошитко й Селех Квак. Перекл. з польської мови. Київ. 1918 р. Вид. Спілка „Книгозбірня“. Ст. 32. Ц. 1 руб. 20 коп.

Мамин-Сібіряк.—Казка про ворону—головку чорненьку та маленького канарика—пташечку жовтеньку. Вид. „Рух“. М. Вовча на Харківщині. 1918 р. Ст. 11. Ц. 40 коп.

Маркович, Дм.—Твори. Кн. I. Вид. „Дзвін“. Київ. 1918 р. Ст. 243. Ц. 4 карб. 50 коп.

850 **Метерлінк, М.**—Синя пташка. Перекл. С. Тимченка. Вид. т-во „Криниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 79. Ц. 3 р. 50 коп.

На розвагу старим дітям дідові та бабині перекази. Зібрала і списала С. Тобілевич. Вид. „Сміх“ у Києві. Книжка 6. 1918 р. Ст. 64. Ц. 75 коп.

Нечуй Левицький, Ів.—Чортяча спокуса. Оповідання. Вид. 3-є. Видавн. „Січ“. Черкаси. 1918 р. Ст. 53. Ц. 75 коп.

Омельченко, Ів.—Соціалізація землі і сільсько-господарські спілки. Вид. „Рух“. Харків. 1918 р. Ст. 32. Ц. 50 коп.

Островський, О.—Жовті води (історичне оповід.) Київ. 1918 р. Вид. „Історична Белетристика“ ч. 1. Ст. 38. Ц. 1 карб.

855 **Його-ж** — Атакування нової січі (історична повість). Вид. „Історична Белетристика“ № 7. Київ. 1918 р. Ст. 119. Ціни не зазначено.

Його-ж.—Руйнування Чортомлицької Січі (історичне оповідання). Вид. „Історична Белетристика“. № 7. Київ. 1918 р. Ст. 67. Ціни не зазначено.

„Під згуки рідної пісні“. Музична драма на дві дії. Муз. і лібрето Гр. Давидовського. Власне видання. Ст. 86. Ц. 8 карб. Ростов на Дону. 1918 р.

Прихідько.—В оборону української мови. Вид. „Каменяр.“ Катеринослав. 1918 року. Ст. 23. Ц. 60 коп.

Резолюції і постанови V конгресу української соц.-дем. роб. партії. Київ. 1918 року. Вид. Центр. Ком. У. С.-Д. Р. П. Ст. 16. Ц. 40 коп.

860 **Родников, В.**—Огляд української дитячої літератури. Перекл з рос. мови Е. Зерової. Вид. „Вільн. Укр. Школи“ Вібліот. вчителя № 8. Ст. 25. Ц. 1 карб. 1918 р.

Російсько-український словничок Медичної Термінології. Вид. „Українських Медичних вістей“. Київ. 1918 р. Ст. 31. Ц. 80 коп.

Руданський, С.—Збірник віршів. Вид. „Селянська самоосвіта“. Одеса. 1918 р. Ст. 16. Ц. 50 коп.

Синявський, О.—Коротенька практична граматика української мови для дорослих. Харків. 1918 р. Вид. „Рух“. Ст. 20. Ц. 60 коп.

Сімович, В.—Практична граматика української мови Раштат. 1918 р. Накл. Вид. „Український рух“. Ст. 367. Ц. 2 карб. 50 коп.

865 **Сірий, Ю.**—Про світ божий. (Бесіди по природознавству) з 46 малюнками. Вид. друге. Вид. „Українська Школа“ у Києві. 1918 р. Ст. 90. Ц. 2 карб. 50 коп.

Старицький, М.—Богдан Хмельницький (історична драма). Вид. 2 е. Вид. т-во „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 112. Ц. 2 р. 75 коп.

Степаненко, Б.—Русско-укр. словарь. Книгоиздательство рабочего кооператива „Жизнь“. Київ. 1918 г. Ст. 292. Ц. 3 р. 50 коп.

Теміш Хмельниченко, гетьманів син. Істор. опвість О. Рогової. Перек. М. Загірня. Вид. друге. Київ. 1918 р. Ст. 199. Ц. 2 р. 50 коп.

Терниченко, А.—Курс хліборобства. Ч. I. Грунтознавство. Підручник для середніх і нижчих сільсько-господарських шкіл і агрономичних курсів. Вид. Т-ва „Український Агровом“. Київ. 1918 р. Ст. 109. Ц. 3 карб. 50 т.

870 **Терпило, П. і П.**—Українська граматика (етимологія). Київ. 1918 р. Ст. 67. Ц. 2 карб.

Тисаревський, С.—Методика природознавства (для вчителів початкових шкіл, учительських семінарій та педагогічних класів шкіл середніх). Вид. Ф. Гавриша м. Лубні. 1918 р. Ст. 128. Ц. 3 карб.

Товстонос, В.—Крчча (п'єса на 5 дій). Миргород. 1918 р. Вид. „Атось“. Ст. 64. Ц. 2 руб.

Томпсон-Сетон, Е.—Наші приятелі. (Оповідання про собак). Перекл. М. Бейер. Педагог. Бюро Полт. Губ. Зем. Полтава. 1918 р. Ст. 48. Ц. 1 карб.

Уальд, Оск.—Щасливий принц. (казка) Перекл. М. Кривинюк. Катеринослав. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 коп.

875 **Українка, Л.**—Стародавня історія східних народів. Вид. Укр. Вид. в Катеринославі № 25. Катер. 1918 р. Ст. 252. Ц. 6 карб.

Хрестоматія по українській літературі для народніх вчителів, шкіл учительських та середніх і для самоосвіти. Проф. М. Сумцов. Ч. I-а. Народня словесність і Стара Література (XI—XVIII Століття). Харків. Вид. „Союз“. 1918 р. Ст. 152. Ц. 3 руб. 25 коп.

Чупринка, Г.—Поезії. Том I. Вид. т-во „Криниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 156. Ц. 3 карб. 50 коп.

Його-ж.—Поезії, том II. Вид. „Криниця“. Київ. 1918 р. Ст. 214. Ц. 5 карб.

Шевченко, Т.—Кобзарь. (В редакції Доманицького). Укр. Видавн. в Катериносл. 1918 р. Ст. 655. Ц. 6 карб.

880 **Широцький, К.**—Стародавнє мистецтво на Україні. Вид. т-во „Криниця“ у Києві 1918 р. Ст. 23. Ц. 1 карб. 50 коп.

Ющшин, Ів.—Організація українського вчителства в Австрії до європейської війни. Київ. 1918 р. „Бібліотека вчителя“, № 27. Вид. „Вільної Українськ. Школи“. Ст. 25. Ціна 90 коп.

Яворницький, Д.—Як жило славне запорожське низове військо. Катеринослав 1918 р. Вид. „Слово“. т. 36. Ц. 1 карб. 30 коп.

883 **Яновська, Л.**—Повернувся з Сибіру Драма на 5 дій. Вид. п'яте. Вид. „Книгозбірня“. Київ. 1918 р. Ст. 68. Ц. 1 карб. 25 коп.

Т-во „ЧАС“ останніми часами видало такі нові книжки:

Пр. Спекторський Є. Основи права державного (Пер. О. Вечерницького)	1	50
Доц. Свенцікий Іа. Основи науки про мову українську	1	60
Пр. Тимченко Є. Українська грамати́ка	2	25
Черкасенко Сп. Рідна школа, читанка I	1	30
Його-ж. Рідна школа, чит. II	2	40
Чепіга Я. Задачник для початкових народніх шкіл, рік другий	—	65
Науменко В. Загальні принципи українського правопису	—	25
Чепіга Я. Методичні замітки до навчання грамоти по згуковому методу	—	40
Гоголь М. Тарас Бульба (переклад М. Сидовського)	2	—
Кобець О. В Тарасову ніч (драматичні картини для роковин смерті Т. Шевченка)	—	35
Де Амічіс Е. Шкільні оповідання, кн. I. (За рідний край. Маленький лицарь. В поміч батькові. Хлопчик-барабанщик. В лікарні)	—	60
„Будні“. Оповідання з чужих мов (Джіовані Чіамполі-Родзевичової, А. Доде, Арне Гарборга, Г.-де Мопасана, К. Міксата, М. Конопницької й инш.), т. I	2	25
Олесь О. „З журбою радість обнялась“, поезії, кн. I, вид. друге	1	40
Загул Д. З зелених гір (поезії)	1	60
Садовський М. Спо́мини з російсько-турецької війни 1877—78 р.	1	50
„Бім-бом, дзелень-бом!“ Нар. казочка, 8 великих малюнків в багатьох фарбах художника О. Судомори	2	50
Теж у чорній фарбі для розмальовування	—	—
„Прибадашка“. Нар. казка мал. О. Судомори	2	50
Старицька-Черняхівська Л. Гетьман Петро Дорошенко (драма)	3	—
Ніковський А. Український правопис (словничок)	—	85
Стінний словник старовинних Українських слів	—	75
Московсько-Український словник „Час“	3	50
Американські оповідання. Упорядкував В. Старий	2	—
Старицька-Черняхівська Л. Останній сніг, вид. 2.	—	70
Де Амічіс Е. Шкільні товариші (щоденник школяра). 3-є вид.	4	—
Гоголь М. Ревизор, комедія (перекл. М. Садовського).	—	—
Ожешкова Е. Gloria victis. (Оповідання).	—	—
Гаршин В. Чотирі дні. (Оповідання).	—	25
Андреев А. Петька на хуторі	—	20
Старицького М. Богдан Хмельницький	2	75
Гауптман Г. Ганнуся.	1	50

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

„Вістник Всеукраїнської Спілки Лікарських Помішників, Помішниць і Акушерок“.

Щомісяшний професійний орган Комітету Всеукраїнської Спілки лікарських помічників, помішниць і акушерок.

Умови передплати: на місяць 2 карб.; на 2 місяці 4 карб.; на 3 місяці 6 карб.

Адреса редакції: Київ, Тургенівська вул. 32, пом. 1.

Ціна окремого № 2 карб. 25 коп.

Товариство „Український Агроном“

відновило видання двотижневого хліборобського-кооперативного часопису

РІЛЛЯ

Рік видання VI-й.

В часопису будуть писати: Архинець С., Байер М., Ващенко-Литовченко М., Гавсевич П., Доронкевич Б., Зайко-Зайки Ф., Зесіма М., Коваль В., Красівський Л., Мацієвич К., Михайлюк К., Осмак К., Помиласький О., Прихоженко Ів., Приходько М., Роженко С., Сазико М., Сачківська О., Свеченко-Більський М., Силенко А., Старий Хлібороб, Терниченко А., Хохліч К., Чикаленко Є., Шуба С., Щоголіз І., Яблешевський В., Янага О. і інші.

ПЕРЕДПЛАТА на 1918 рік 10 карб.

Адреса Редакції і Контори: Київ, Тургенівська, 9, пом. 3, т-во „Український Агроном“.

Редагує Комітет.

Передплачуйте журнал—тижневик

„НАРОДНЯ СПРАВА“

Народня справа буде обслуговувати широкі верстви українського народу, буде дбати про інтереси українського селянства та робітництва, усім зрозумілою рідною мовою буде освітлювати питання політичного та громадського характеру, міститиме статті і даватиме багато чисто практичних порад по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.
Передплата оголошується поки що тільки на 4 міс.

Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.
Передплачуйте селянський журнал Народня Справа.

Приймається передплата на щотижневу селянську газету

„Наше Бело“

Умови передплати: на 1 місяць—2 карб., на 2 м.—4 карб., на 3 м.—7 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Катерин вул. Вид. Т-во „Селянська Самоосвіта“.

Редактор Ю. Грищенко.

ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

газета політично-громадська.

Виходить щодня, окрім понеділків і днів після великих свят.

Умови передплати: на 1 м.—5 карб., на 2 м.—10 карб., на 3 м.—15 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Ніжинська вул. 65.

Товариші селяне!

Передплачуйте свою селянську газету

„Народню Волю“

що виходить у Києві двічі на тиждень.

Передплата на 1 місяць—2 карб. 50 коп. на 2 м.—4 карб. 50 коп.; на 3 м.—6 карб. 50 коп.; на 4 м.—8 карб.

Тимчасова адреса Редакції і Контори: м. Київ, Кузнечна вулиця, буд. № 68, пом. 3.

Приймається передплата на що-місяшний Український Ілюстрований Пасішницький часопис

УКРАЇНСЬКЕ ПАСІШНИЦТВО.

Передплата — на 3 міс. 3 руб. з пересилкою.

Адреса: Київ, Фундуклівська, 27.

Редактор—видавець Є. Архіпенко.

Видавництво „СМІХ“

випустило такі книжки:

На всякий випадок життя (1600 добірних укр. приказок та приповісток) ц. 1 карб.

На дозвіллі (веселі оповідання різних авторів) ц. 1 карб.

Для дорослих (веселі казки та легенди) ціна 1 карб.

Дідові та бабині перекази (веселі народні оповідання) ціна 75 коп.

Склад видань у Києві. Книжна Комора „ЧАС“.
Володимирська 47.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ІІІ Л Я Х“

орган незалежної думки
місяшник літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь кращі українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: Київ, Маріно-Благовіщенська, 123, п. 20. Вартість: річно—20 карб. 1/2 р.—10 карб. 1/4 р. 5 карб.

Редактор-видавець

Хведір Коломийченко.

Приймається передплата на газету Гадяцького Земства

„Рідний Край“

XIII рік видання.

Газета виходить двічі на тиждень.

Передплата на рік 5 карб.

Адреса: Гадяч. Середня вул. Земська друкарня.

Передплачуйте щоденну соціалістичну газету

„Вільний Голос“

газета виходить у Полтаві.

Умови передплати:

на 1 місяць 5 карб. — к.

„ 2 „ 9 „ 50 „

Передплата приймається з кожного дня.

Адреса Контори і Редакції.

Полтава, Манастирська вул., № 6.

Приймається передплата на 1918 рік на місяшний часопис життя й освіти на Україні

„ПРОСВІТЯНИН“

Видає Т-во „Просвіта імені Т. Г. Шевченка“ у Києві.

Ред. в пом. „Просвіта“ Київ, В. Володимирська, 42.

Редактор В. Страшкевич.

Всім, що бажають вивчити українську мову!

Самонавчитель української мови і зразки ділових паперів під назвою

„Для Русскихъ на Украинѣ“.

Склад І. Крок.

Видання III-е поповнене.

Ц. 75 коп.

Приймається передплата на 1918 рік
на науковий журнал українознавства

„УКРАЇНА“

орган українського Наукового Товариства у Києві, що виходитиме що три місяці книжками в 8—10 аркушів, при участі визначніших українських учених, під проводом проф. М. ГРУШЕВСЬКОГО.

З огляду на важкі видавничі обставини передплату не встановлено твердо: треба поки-що прислати 10 руб.

Редакція й контора: Київ, Вел. Підвальна № 36, кв. 8, Бюро Укр. Наук. Товар.

ЗАПИСКИ

Українського Наукового Товариства в Києві.

Приймається передплата на дальшу серію. Ті, що бажають одержати її, повинні прислати поки-що 10 руб.

Адреса: Бюро Українського Наукового Товариства, В. Підвальна 36, пом. 8.

Ціна першої й другої серій в продажу 6 рублів кожна.

Міністерство Народнього Здоров'я і Опікування
ВИДАЄ

„ВІСНИК МІНІСТЕРСТВА НАРОДНЬОГО ЗДОРОВ'Я І ОПІКУВАННЯ“

який виходитиме щомісячно сшитками в 10—12 аркушів, та обслуговувати буде громадську і санітарну медицину і справи опікування.

Передплата: на пів року 25 карб. Ціна окремої книжки 4 карб.

Адреса редакції і контори „Вісника“, Київ, Рейтерська, 22.

З 1-го липня виходе у Києві 2-х тижневий часопис сільсько-господарської кооперації

„СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАРЬ“

видання Центрального Українського Сільсько-Господарського Кооперативного Союзу,

присвячений всім питанням сільсько-господарської кооперації та практики сільського господарства. В часопису беруть участь всі відомі кооператори та агрономи України.

Платня з 1-го липня до кінця року 6 карбованців.

Адреса редакції й контори: Київ, Подол, Спаська 16, „Централ“.

Приймається передплата на 1918 рік на тижневу літературно-громадську і кооперативну газету

„СОЮЗ“

Видання Уманського Кооперативного Союзу.

Передплата до кінця року (з березня)—10 руб.
на 3 міс.—3 р. на 1 міс.—1 р.

Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ., Садова, 1. Пом. Уман. Коопер. Союзу.

805

Товариство „ЧАС“ у Києві

випустило з друку

Московсько-Українській Словник „ЧАС“.

ЦІНА 3 карб. 50 коп.

Склад виання в Гуртовій Книжній Комори Т-ва „ЧАС“. Київ. Володимирська, 42.

806

ВСЕУКРАЇНСЬКА СПІЛКА ЛІКАРІВ У КИЇВІ

— ВИДАЄ —

Українські Медичні Вісти

двохтижневий часопис

наукової, практичної та громадсько-побутової медицини.

Умови передплати: на 1 міс. 3 карб., до кінця року 20 карб. Поодиноке число 1 карб. 50 к.
Ціна за оповістком: перед змістом і на останній сторінці обкладинки 1 карб. за рядок петіту.

Передплату та кореспонденцію просимо надсилати:

Київ, Велика Васильківська 104, д-ру Є. К. Лукасевичу.

Приймається передплата на 1918 рік
на двухтижневий кооперативний журнал

„Кооперативна Зоря“

(рік видання перший),

що видається коштом і заходами Дніпровського Союзу Споживчих
Товариств, у КИЇВІ.

Журнал ставить своїм завданням поширення, як серед членів кооперативів, так і серед ширшого загалу ідей кооперативних, буде розробляти та всебічно освітлювати питання, що цікавлять працівників і учасників кооперативного руху, буде допомагати їм несхибно прямувати шляхом широкого розвитку кооперації до кращого життя.

Журнал буде мати на меті обслуговування переважно споживчої кооперації на Україні.

Передплата: на рік—12 карбов.; на півроку—6 карб.; на чверть року—3 карб.;

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І КОНТОРИ: Київ, Інститутська, 4. Дніпровський Союз Споживчих Товариств.

Приймається передплата на 1918 рік
на щотижневий ілюстрований кооперативний часопис

„КОМАШЕННЯ“

(6-ий рік видання)

Видання Київського Кредитового Союзу Кооперативних Установ.

Передплата на рік коштує 12 карб., на 1/2 р. 6 карб., на 1/4 року 3 карб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 3. Київський Кредитовий Союз Кооперативних Установ.

Приймається передплата на 1918—1919 шкільний рік
на загально-педагогічний журнал

Вільна Українська Школа.

Рік видання другий.

Журнал виходить що-місяця (окрім двох літніх місяців).

Адреса: Київ, Басейна, № 11, 2-й поверх.

Тимчасово треба прислати 15 карб.

Видає „Українська Вчительська Спілка“—Редагує Комітет; Відповідальний редактор О. Дорошкевич.

ВСЕУКР. УЧИТ. ВИДАВН. ТОВА.

(Київ, Вел.-Володимирська, № 30).

засновано українцями-учителями м. Києва на підставі закону про кооперативні т-ва і має метою, об'єднавши українське учительство всієї України на ґрунті видавничої діяльності, забезпечити українські школи книжками, малюнками таблицями, мапами, та іншим вчительським приладдям, а також допомогти духовному і матеріальному розвитку своїх членів (§§ 1 і 2 Статуту Т-ва).

„ВСЕУВИТО“ має право: а) видавати книжки, брошури, журнали, газети та інші друковані речі та виготовляти різне шкільне приладдя; б) організувати власні друкарні, майстерні, крамниці і т. п.; в) утворювати, на користь своїх членів, учительські доми, книгозбірні, читальні, бурси, захистки та охоронки для дітей, санаторії, лікарні; відчиняти школи, музеї, виставки; провадити курси, лекції; засновувати похоронні, страхові та інші каси, і взагалі допомогати своїм членам як матеріально, так і духовно (§ 3 Статуту).

Пайщиками, „ВСЕУВИТО“ можуть бути учит.-українці, українські учительські організації, народні (земські) управи, українські кооперативи, просвіти та інші культурно-просвітні Т-ва (§ 8 Статуту і п. 2-й постанови Загальних Зборів Т-ва 26 листопада 1917 р. № 1.).

Вступний внесок з кожного пайщика „ВСЕУВИТО“ (інституції або особи)—10 гривень. Вартість одного пая—50 гривень. Кількість паяв у кожного пайщика необмежена (§ 12 Статуту і п. 4 постан. Загальних Зборів пайщиків Т-ва 26-XI-1917 р. № 1).

„ВСЕУВИТО“ друкує такі підручники:

- 1) Б. ГРІНЧЕНКО. Українська граматка до науки читання й писання, вид. 3-є, ц. 1 карб. 20 к.
- 2) С. РУСОВА. Букварь, вид. 3-є, перероблене, з новими малюнками.
- 3) „Перша читанка для дорослих (для недільних і вечірніх шкіл), вид. 1-є.
- 4) М. ГРІНЧЕНКО. Наша рідна мова. Перша читанка після граматки. (Ця книжка призначається на друге півріччя—січень-лютий-травень—для тих шкіл, в котрих будуть вести навчання по букварях Б. Грінченка і С. Русової).
- 5) ШАПОШНИКОВ і ВАЛЬЦОВ. Збірник алгебрійних задач, ч. 1 і 2, перекл. з моск.
- 6) ТРОЯНОВСЬКИЙ. Природа та її явища, перекл. з моск.
- 7) БАРАНОВ П. Початкова фізика, перекл. з моск.
- 8) ШАНСЕЛЬ і ГЛАЗЕР. Практичний курс французької мови, ч. 1.
- 9) ШАЛЯНД. Граматика французької мови, ч. 1.
- 10) Портрет Т. Г. Шевченка. (80×60 см.), мал. Сніжного.

Видання №№ 1 і 5 фінансовані Мін. Нар. Освіти. №№ 7, 8 і 9 ухвалені для укр. школи Комісіями Мін. Нар. Освіти.

„ВСЕУВИТО“, по згоді з Центральним Бюро Всеукраїнської Учит. Спільноти, друкує св. Євангелію на українській мові. Це видання розпочато з ініціативи Мін. Нар. Освіти і при його фінансовій допомозі. Комісією Мін. Освіти ця Євангелія визнана за найкращий підручник при навчанні Закону Божого.

Замовлення приймаються і на інші українські видання і будуть виконуватись у такому порядку, в якому надходять до Т-ва. При замовленні треба надсилати завдаток. Хто не одержав від Т-ва повідомлення про те, що замовлення Т-вом прийнято до викон., тому замовлення треба поновити.

При гуртових замовленнях знижка.

Приступаючи до організації видання педагогічного тижневика і журналу для дітей, „ВСЕУВИТО“ просить Т.-учителів і всіх зацікавлених осіб надсилати до Т-ва всякі вказівки, поради і побажання що-до програму журналів, їх змісту і т. инш.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ
й приймає передплату

НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства,
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якости й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік—15 карб.; на пів року—8 карб., три місяці 4 карбованці. Перші чотири книжки „Книгаря“ за 1917 рок досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Передплата співробітникам вираховується з гонорару. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз.

Київ. Хрещатик 41-57. Тел. 57-80.

Адр. тел. „Книгоспілка“.

Членами В. К. В. С. можуть бути виключно кооперативи та кооперативні союзи. Пай 100 карб., вступного 10 карб. Біжучі рахунки—Українбанк ч. 622, Київський Союзбанк ч. 1831. В. К. В. С. має на меті видавати книжки придатні для школи і позашкільної самоосвіти, писані гарною українською мовою, солідні розміром і змістом, не дорогі по ціні і, по можливості, ілюстровані.

В. К. В. С. зараз друкує такі книжки: а) Праці третього Всеукраїнського Кооперативного З'їзду. б) І. А. Феценко-Чопівський. „Мінеральні багатства і велика промисловість України“. в) „Статут і план видавничої діяльності Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу“.

Авторів, бажаючих дати до друку свої твори, просять звертатись до Секретаря Літературно-Наукової Колегії Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу (між 10 та 2 год. що-дневно).

Друкарня Товариства „Час“ у Київі.